

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

73124

KARL RAIMUND POPPER'İN
DEMOKRASİ ANLAYIŞI

73124

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rahmi ŞEYHOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Kamu Yönetimi

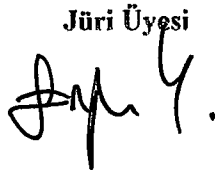
Bu tez Temmuz 1998 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İ. Erol KOZAK Doç. Dr. Engin YILDIRIM Yrd. Doç. Dr. Musa EKEN

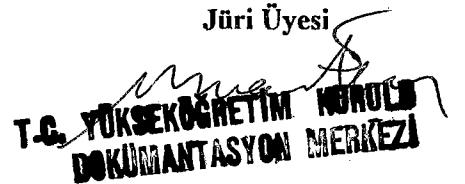
Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyıla damgasını vuran ve mevcut en iyi yönetim şekli olarak kabul edilen “Demokrasi” bugün günümüzde hala pek çok toplumun gündeminin baş maddesi olmaya devam etmekle beraber tanımlaması ve tarifi konusunda görüş birliğine varılmış değildir.

Uygulamada pek çok sıfatla anılan çeşitlerinin haricinde teorisinde de sayısız anlamlandırma ve tanımlama çeşitleri ile karşılaşmaktayız. Ancak, 1945 yılından itibaren dünya ölçeğinde Amerika’nın hissedilir hakimiyetine binaen ismine modernleşmenin siyasal türevi diyebileceğimiz “Siyasal Gelişme” kavramı ile nitelendirilen ve üçüncü dünya ülkelerine ithal bir sistem olarak “çok partili parlamenter” bir anlayışa bürünen demokrasi, 1990’ların başlarında “Doğu Bloku”nun çöküşü ile birlikte gündemde daha hissedilir bir yer edinmeye başlamıştır.

Siyasal gelişme’den anlaşılan serbest piyasa ekonomisine dayalı liberal demokratik sistemdir. Ancak, iktisadi problemlerini halletmemiş ülkelerde çok partili parlamenter yapı beraberinde pek çok problemi de ortaya çıkarmıştır.

İktisadi ve siyasi boyutu ile liberalizm dünya tarihinde belki de en revaçta olduğu devirlerini yaşamaktadır. Fukuyama bunu tarihi sürecin bir sonu ve liberal demokrasinin tartışılmaz ve rakipsiz bir anı olarak “Tarihin Sonu” diye kabul etmektedir.

Liberal geleneğin içinde sayılmakla beraber sosyal demokrasiye de hiçbir zaman uzak durmamış bulunan ve demokrasiyi her zaman ihtiyatlı ve onu kutsamadan, somut ve daha pragmatik ölçülerde, “Açık Toplum” a giden süreçte bir araç olarak gören Popper’in ifadesi ile demokrasi yolunda daha emekleme dönemindeyiz; alınacak daha pek çok yol bulunmaktadır.

Demokrasi her toplumun ihtiyaçlarına cevap verir mi? Bu soruya, sosyal, kültürel ve iktisadi farklılıkları göz önüne aldığımızda hayır demek mümkün olmakla beraber, “insanlığın icat ettiğı en iyi yönetim şekli” olduğunu da teslim etmek gerekmektedir. Lakin, bunu da “demokrasi için demokrasi” anlayışında değıl de; insan hak ve hürriyetlerini koruyan, zorbalığı önleyen ve fertlerin kendisini devlet nezdinde ifade edebilmesi için bir araç olarak gördüğümüz zaman mümkün olabilmektedir. Demokrasi için demokrasi ancak zorbalığın bir başka şekli olabilir. Zaten bu anlayış, demokrasinin felsefi özüne ve pratikte sosyal sınıflar arasında uzlaşmayı sağılayıcı gelişimine de aykırıdır.

Bütün bu noktalara kısa kısa temas ettikten sonra bu çalışma konusunu belirlememde ve hazırlamamda bana yol gösteren ve bilhassa fikri ve iln çalışmalarımda beni derinden etkileyen İbn-i Haldun ve Karl Popper gibi iki dev ismi tanımama vesile olan muhterem hocam Prof. Dr. İbrahim Erol KOZAK’a duyduğm şkranı ifade etmek benim için kaçınılmaz bir görevdir.

Rahmi şEYHOĞLU

NİĞDE, Haziran 1998

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET	VIII
SUMMARY	X
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM : DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ VE LİBERAL DEMOKRASİ	3
I. DEMOKRASİ KAVRAMI	3
1. TARİHİ GELİŞİMİ	4
2. ATİNA DEMOKRASİSİ	9
3. DEMOKRASİNİN TANIMI	12
II. LİBERAL DEMOKRASİ	17
1. LİBERALİZM	18
1.1. Klasik Liberalizm	19
1.1.1. Bireysellik	20
1.1.2. Özgürlük... ..	22
1.1.3. Kendiliğinden Düzen ve Piyasa Ekonomisi	24
1.1.4. Sınırlı Devlet	25
1.2. Sosyal Liberalizm	27
2. LİBERAL DEMOKRASİNİN TANIMI	29
2.1. Anarşist Eğilim	32
2.2. Realist Eğilim	32
2.3. Minimalist Eğilim	33
3. ÖZGÜRLÜK VE EŞİTLİK	34
3.1. Özgürlük ve Demokrasi	35

3.2. Eşitlik ve Demokrasi	37
4. LİBERAL DEMOKRASİNİN KURUMLARI ...	38
4.1. Seçimler ve Oy Verme	38
4.2. Siyasi Çoğulculuk ve Yarışma	40
4.2.1. Siyasi Partiler.....	42
4.3. Çoğunluk Yönetimi ve Azınlık Hakları	42
4.4. İnsan Hakları	44
4.4.1. Siyasi ve Sivil Özgürlükler	45
4.5. İktisadi Hürriyetler ve Piyasa Ekonomisi	45
4.5.1. Mülkiyet Özgürlüğü.	46
4.5.2. Girişim Özgürlüğü	46
4.5.3. Sözleşme Özgürlüğü	47
4.5.4. Piyasa Ekonomisi	47
III. SOSYAL DEMOKRASİ	48
1. TANIMI VE TARİHİ GELİŞİMİ	49
2. TEORİK GELİŞİMİ.....	50
BÖLÜM 2 : POPPER'İN BİLİM YÖNETİMİ VE BİLİM ELSEFESİNE GETİRDİĞİ YENİLİKLER.....	53
1. GELENEKSEL POZİTİVİST BİLİM FELSEFESİ VE VİYANA ÇEVRESİ	56
1.1. Pozitivizm Bilimsel Bİgi Anlayışı.....	58
1.2. Bilimsel Bilgiye Ulaşma Yolu -.....	60
2. POPPER'İN BİLİM FELSEFESİ	61
2.1. Yanlışlamacılık ve Eleştirel Akılcılık	63
2.2. Bilimsel Bilgiye Ulaşma Yolu	66
2.3. Popper'in Evrimciliği	67
2.4. Dünya 3 ve Nesnel Bilgi Kuramı	68

BÖLÜM 3 : POPPER'İN SİYASET FELSEFESİ VE DEMOKRASİ ANLAYIŞI	71
I. POPPER'İN SİYASET FELSEFESİ VE SİYASET FELSEFESİNİN TEMEL UNSURLARI	71
1. TARİHSİCİLİK	73
1.1. Platon	77
1.2. Hegel	80
1.3. Marks ve Marksizm	85
1.3.1. Marks Kehaneti	87
2. ÜTOPYACILIK	89
2.1. Ütopyacı Yapıcılık	91
2.1.1. Bir Yerden Başlama İhtiyacı	92
2.1.2. İnsan Bilgisinin Eksikliği	92
2.1.3. Başlangıç İdeallerinin Bozulması.	93
2.1.3.1. Devrimci Sürecin Önderleri	94
2.1.3.2. Toplumsal Yapılar	94
2.1.3.3. Eskiği Yıkıp Yerine Yeniyi Kurmak	95
2.1.4. Toplumsal Çoğulculuğun Olumsuzlanması	97
2.1.5. Toplumsal Komplo Teorisi	97
2.2. Bölük Pörçük Toplumsal Mühendislik	98
3. UYGARLIĞIN GERGİNLİĞİ	100
4. ÖZCÜLÜK	103
II. KLASİK VE LİBERAL DEMOKRASİ ELEŞTİRİLERİ	105
1. EGEMENLİK PARADOKSU	107
2. DEMOKRASİ PARADOKSU	109

3. HOŞGÖRÜ PARADOKSU	110
4. ÖZGÜRLÜK PARADOKSU	110
5. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK PARADOKSU	111
III. POPPER'İN DEMOKRASİ ANLAYIŞI	112
1. DEMOKRASİ TANIMI	115
1.1. Yöneticilerin Değiştirilmesi	117
1.1.1. Nisbi Temsil'in Tenkidi	118
1.1.2. İki Parti Sistemi	120
1.2. Yanlışlamacı Liberal Demokrasi	121
1.2.1. Özcülük Değil, Problem Çözme	123
1.2.3. Mutluluğu Artırma Değil, Acıları En Aza İndirme	124
1.3. Kurumcu Demokrasi	125
1.4. Demokrasinin Korunması Ya Da Şiddetin Meşrulaşması	127
2. AÇIK TOPLUM.....	129
2.1. Açık Toplum ve Kapalı Toplum	131
2.2. Açık Toplumun Doğuşu ve “Büyük Kuşak”	133
3. AÇIK TOPLUMDA DEVLET	136
3.1. Korumacı Devlet	137
3.2. Denetlenen Devlet	140
3.3. Araya Girmeci Devlet	141
SONUÇ	144
BİBLİYOGRAFYA	147
ÖZGEÇMİŞ	151

ÖZET

Popper bilim felsefesi anlayışının bir yansıması olarak siyasette de realist, reformcu, pragmatik ve somutlaştırıcı bir yöntemci sahiptir. Ona göre bilimde olduğu gibi siyasette de sürekli düzeltme ve sürekli denetleme ile beraber her şey "yanlışlama" testine tabi tutulmalıdır. Onun için hayat bir sorun-çözme süreci olduğuna göre siyaset te en başta bir sorun çözme sistemi olmalıdır.

Popper'in demokrasiye bakışı ise yine bilim ve siyasetteki metod ve temel mantığının bir yansıması niteliğindedir. Popper "Halkın halk tarafından yönetimi" tanımını gerçeği yansıtmaktan uzak ve uygulanabilirliği zayıf bir anlayış olarak görür. Popper'e göre klasik ve liberal demokrasi anlayışları içlerinde demokrasi, egemenlik, hoşgörü, özgürlük ve ekonomik özgürlük paradokslarını barındırmaktadırlar.

Popper demokrasi kelimesine özel bir önem vermez. Ona göre anladığı anlamda bir sistemin adı diktatörlük olacaksa o kelimeyi kullanmayı da kabul edebileceğini söylemektedir. Onun için önemli olan sistemin muhtevası ve işleyiş şeklidir. Popper demokrasiyi bir yönetim şekli olmaktan çok toplumsal bir süreç olarak "açık toplum" ismiyle nitelendirir. Demokrasiyi sadece hükümetlerin seçilmesi anlamında değil, toplumsal bir süreç olarak demokratik toplum idealine yönelen bir anlayışta görüyor. Çoğunluğun mutlak egemenliğini reddeden ancak çoğunluk kararlarını da kabul eden (bunu bir kural ve kesinlik ifadesi olarak görmeden) azınlığın çoğunluk olma yollarını kapamayan, eleştiriye ve muhalefete özel bir önem veren liberal demokrasinin unsurlarını "açık toplum" un kurumları olarak kabul ediyor. Ancak iktidarın sınırlandırılması ve devletin de dar bir alanda kalması noktasında devlete biçtiği fonksiyonel yapı ile liberal demokrasiden daha çok sosyal demokrasiye yaklaşıyor.

Popper için demokrasi: İktidarın kansız el değiştirdiği, eleştirel akılcığın hakim olduğu, özgür kurumlara sahip insanlığın şu ana kadar keşfedebildiği en iyi sistemdir. Onun için demokrasi demek olan açık toplum, uğrunda ölünecek ve öldürülebilecek tek sistemdir.

SUMMARY

(KARL RALMUND POPPER'S DEMOCRACY APPROACH)

(KEYWORDS: Open society, falsification, liberal democracy, social democracy)

Popper's view of democracy is in a reflection status of basic logic and method in science and politics. Popper finds the definition "Government of people by people", far away from reflecting the fact and thinks that it has a weak feasibility. According to him, classical and liberal democratic approaches include democracy, domination, indulgence, freedom and economic independence paradoxes.

Popper doesn't specially emphasize the word democracy. He says that, if the name of the system is dictatorship, he can also use that word. The most important thing for him is the content and the action form of the system. More than being a way of governance, Popper describes the democracy as a social period with the name "Open Society".

Popper takes the democracy not only in the meaning of selection of governments but in an approach which intends to be a democratic society ideal as a social period. He accepts the components of liberal democracy, which refute the majority paradox but accept the decisions of majority (without taking it as a rule or certainty statement), giving a special importance to criticism and opposition; as the institutions of "Open Society". However, he approaches to the Social Democracy more than Liberal Democracy.

GİRİŞ

Yakın zamanda vefat eden(1994) Karl R. Popper, günümüzün yaşayan en büyük filozofu olarak kabul edilmekteydi. Ancak, büyüklüğü her dahi gibi sonradan anlaşılmıştır. Uzun yıllar göz ardı edilmiş, bazı üniversitelere kabul dahi edilmemiştir. Hayek'in yardımları ve desteği ile ölümüne kadar London Schools of Economics'te profesörlük yapmıştır. Önceleri marksist'tir Popper. Ancak, şiddet yanlısı tavırlarından dolayı daha sonra en büyük Marksizm eleştirmeni olacaktır. Fakat pek çoklarının anladığı gibi Marksizm düşmanı değildir. O, "Marksizm'in insancıl yönü" dediği tarafını her zaman kabul ve takdir etmiştir.

Popper, daha çok bilim felsefecisi yönü ile tanınmıştır. Pozitivizmin temel dogmalarına saldırısı ve "Yanlışlamacılık" anlayışı ile Epistemoloji Literatürü'nde hak ettiği yeri almıştır ve günümüzde atıfta bulunulan nadir bilim felsefecileri arasında sayılmaktadır.

Biz, bu çalışmamızda Popper'in ikinci planda görülen siyaset felsefecisi yanını ve pek az tanınan demokrasi anlayışını incelemeye çalıştık. Bu çalışmamızda da Popper'in siyaset felsefesi alanına ait "Tarihselciliğin Sefaleti" ve iki ciltlik "Açık Toplum ve Düşmanları" eserlerini temel aldık. Araştırmamız esnasında, Popper'in siyaset felsefesi alanına ait çok az eser vermiş olmasının yanında, kendisinin siyaset felsefecisi yanı ile alâkalı çok az çalışma olduğunu da hayretle gördük. Bu sebeple atıflarımız birkaç müellifin haricinde Popper'in eserlerine oldu.

Konumuz "Popper'in Demokrasi Anlayışı". Çalışmamıza başladığımızda devasa bir labirentin içine girdiğimizi anladık ve Popper'in fikirlerini yanlış anlamak ve yorumlamaktan korktuğumuzdan, haddimizi bilerek onun fikirlerini birer fikir yumağını andıran eserlerinden ayıklayarak bizden sonraki araştırmacılara yol gösterebilmesi mükâfatını kâfi görerek çok az yorumla ya da olduğu gibi aktardık.

Çalışmamızı üç bölüm halinde ele aldık. Birinci bölümde Popper'in haricinde günümüze kadar demokrasinin tarihi gelişimi ile beraber belli başlı filozofların

görüşlerini aktarmaya çalıştık. Bu arada mukayese imkanını sağlayabilmek için demokrasinin belli başlı çeşitlerinden olan sosyal ve liberal demokrasi anlayışlarını verdik.

İkinci bölümü Popper'in siyaset ve bilim felsefelerinin içiçeliğini ve siyaset felsefesini yine bilim felsefesinin referans ve temel unsurları ile şekillendirdiğini gösterebilmek için Popper'in Bilim Felsefesi'ne ayırdık. Yine bu bölümü de, Popper'in haricindeki ve tenkit ettiği felsefeleri de vererek şekillendirdik.

Üçüncü bölümde, Popper'in siyaset felsefesi'ni, felsefesinin temel unsurlarını verdikten sonra demokrasi anlayışını sergilemeye çalıştık. Demokrasi anlayışında önce diğer anlayışlara yönelttiği eleştirileri, sonra da eleştirdiği noktalara kendisinin getirdiği çözüm tarzı ve tekliflerini vermeye çalıştık. Daha sonra demokrasi olarak kendisinin anladığı "Açık Toplum" fikrini ve bu toplum yapısının kurumlarını inceledik. Bütün bunları verirken kendisinin de işaret ettiği gibi bilim felsefesinin siyaset felsefesi ile olan ortak noktalarını da göstermeye çalıştık.

Çalışmamızda Popper'in iki ciltlik dev eserinde temas ettiği bütün noktalara ve konulara girmemiz imkansız olduğundan kendisinin çok yer verdiği ve genel olarak siyaset felsefesi ile ilgilenen herkesin her zaman yüzyüze geldiği konularla kendimizi sınırladık.

1.BÖLÜM

DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ VE LİBERAL DEMOKRASİ

I- Demokrasi Kavramı

Günümüzün en gözde ve popüler kavramlarından biri hiç şüphesiz ki, "demokrasi " dir. Yaklaşık ikibinbeşyüz yıllık uzun bir geçmişi olan demokrasinin tarihi oldukça inişli çıkışlı olmuştur. Kavramın ilk çağda eski Yunan döneminde ortaya çıkması ve Atina şehir devletinde kısmen uygulamaya geçirilmesinden sonra, orta çağ boyunca etkisini yitirdiğini görüyoruz. Demokrasinin yeniden çekici bir kavram ve yaygın bir sosyal-siyasal ideal haline gelmesi için yeni çağ ve aydınlanma dönemi düşüncesinin sonuç vermeye başlamasını beklemek gerekmiştir.¹

Huntington, demokrasi ve demokratikleşmeyi üçlü dalga teorisi ile anlatır: "Son on yıl içindeki demokratik geçişler, modern dünya tarihinde demokratizasyonun üçüncü dalgasını oluşturmaktadır. İlk " uzun süreli " demokratizasyon dalgası 1820'lerde, A.B.D' de erkek nüfusun büyük bir oranına oy hakkı verilmesiyle başladı ve hemen hemen bir yüzyıl boyunca, 1926' ya kadar, 29 demokrasi ortaya çıkararak devam etti. Bununla beraber, 1922'de Mussolini'nin İtalya'da iktidara gelmesi; dünyadaki demokratik devletlerin sayısını 1942 yılına kadar 12' ye indiren, bir " ters yönde dalga" başlangıcını belirledi. II.Dünya savaşında müttefiklerin elde ettiği zafer, 1962 yılında 36 ülkenin demokratik olarak yönetilmesiyle doruğuna ulaşan, ikinci bir demokrasi dalgasını başlattı. Fakat bunu, demokrasilerin sayısını tekrar 30 'a indiren ikinci bir ters yönde dalga (1960-75) takip etti.

¹ ERDOĞAN, Mustafa, Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Ankara,1996,s.171

Acaba üçüncü dalga'nın hangi aşamasında bulunuyoruz? Uzun bir dalga'nın başlangıcında mı yoksa kısa bir dalga'nın sonunda ya da sonunun yakınlarında mı?"²

Bir devlet biçimi olarak demokrasi sınırlı hükümet demektir. Bu da gücün sınırlandırılmasıyla, kuvvetler ayrımıyla ve uluslararası bağlantı ile sağlanır. Demokrasi her zaman için nazik, uğruna daima mücadele edilen, kendi kendisini sınırlayan bir devlet biçimidir. İnsanın mükemmel olmadığını kabul eder ve bundan dolayı bir yönetim biçimi olarak diktatörlüğü bir istisna olarak görür.³

Demokrasi sınır tanımayan zorba rejimlere karşı tek uygulanabilir seçenektir. Yöneticilerin hareketlerine hiçbir sınırın konulmamasını savunan hemen hemen hiçbir toplum yoktur. Zorba yönetimler her yerde kötülenir. Konu, zorba yönetimlerden nasıl korunulacağıdır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak; eğer demokrasi varolmasaydı, bunun icat edilmesi gerekirdi.⁴

1. Tarihi Gelişimi

Demokrasi kavramı etimolojik olarak demos=halk, kratos=iktidar, yönetim kelimelerinden oluşur ve "halkın yönetimi" anlamına gelen Yunanca bir kelimedir. Demokrasi üzerine ilk yazılı değerlendirmeye, Herodot tarihinin üçüncü cildinde rastlanır. M.Ö. 5. Yüzyılda kaleme alınmış olan bu eserde, demokrasi "halkın yönetimi, yasalar önünde eşitlik, bütün sorunların açık tartışmaya sunulması, yöneticilerin kararlarından ve icraatlarından dolayı sorumlu tutulmaları" olarak nitelendiriliyordu.

² HUNTINGTON, Samuel, Üçüncü Demokrasi Dalgası, Çev: Eralp Yalçın, Sosyal ve Siyasal Teori(Der: Atilla Yayla) Siyasal Kitabevi Ankara, 1993, s.80

³ BRACHER, Karl Dietrich, Demokrasi Ahlakı Üzerine Düşünceler, Der: Atilla Yayla, a.g.e., s.79

⁴ BERGER, Peter L., Günümlüz Dünyasında Demokrasi, a.g.e., s.34-35

Gene aynı yüzyılda Atina'da doğan Sofizm de, demokratik kültürün temellerini oluşturmaya çalışan bir akımdı. "Ünlü Sofist Protagoras'ın koyduğu ilkeye göre, "insan herşeyin ölçüsüdür". "Gerçek" de, "doğru" da insandan insana değişir. Devlet bilgisi yalnız belirli bir sınıfta değil, tüm yurttaşlarda bulunmalıdır. Her şeyin ölçüsü insan olduğuna göre adalet ve hatta devlet değişmez kavram ve kurumlar oluşturmazlar."⁵

"Tukidides tarihinde yer alan, Periklesin ünlü nutku da, demokratik düşünceye önemli katkıları olan bir belge sayılır. Perikles bu söylevinde, demokrasinin, bir kaç seçkin yurttaşın değil, tüm yurttaşların katkılarıyla var olan bir rejim olduğunu vurgular. Herkesin eşit hak ve yükümlülüklerle sahip bulunduğunu, soylu oluşuna göre değil, yeteneklerine ve "kazandığı üne" göre devletteki yerini alabileceğini söyler."⁶

Sokrat'a (İ.Ö. 469-399) gelince, hakkında bildiklerimiz daha çok dolaylı yollardan olmaktadır. O, toplumu soyluların yönetmesi gerektiğini savunan aristokratik anlayışa karşı çıkmıştır. Ancak, demokrasiye de karşı çıkmış ve toplumu en yetenekli olanların, en erdemlilerin ve bilginlerin yönetmesi gerektiğini savunmuştur.

Platon (İ.Ö. 427-347) Eski Yunan'ın en tutucu düşünürlerinden birisidir. Kafasında model olarak "Sparta Aristokrasisi" vardır. Zaten daha sonra modelini kuracağı ütopyik devlet Sparta'ya benzeyecektir. Platonun kafasında sınıflar kesin olarak ayrılmıştır. Üreticiler (işçiler), askerler ve bilgeler. Toplumu bilgeler sınıfı yönetmeli ve diğerleri ona itaat etmelidir.

Aristo (İ.Ö. 385-322) Platonun öğrencisi idi ve siyasal düşüncüsü genel olarak hocasının etkisi altında idi. En iyi yönetimin monarşi olduğunu savunan Aristo yönetimleri şöyle sıralamıştı: Tek kişinin yönetimi krallık (monarşi) ve bunun bozulmuş şekli olan tiranlık; azınlığın kendi menfaatlerini korumak için kurduğu

⁵ KİŞLALI, Ahmet Taner, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s.201

⁶ A.g.e., s.200

yönetim aristokrasi ve bunun bozulmuş şekli olan oligarşi; çoğunluğun yasalar önündeki eşitliği çerçevesinde kurduğu yönetim olan politeia ve bunun bozulmuş şekli de demokrasidir.

Yunan düşüncesinde günümüz demokrasi anlayışına en çok yaklaşan Epikürün materyalist felsefesi olmuştur. Bu felsefenin kurucusu, saydığımız tüm düşünürlerden önce yaşamış olan (muhtemelen İ.Ö. 460-370) Demokrit idi. Demokrit demokrasiden yana idi ve fikrinde devletin kaynağı, kişisel ihtiyaçların karşılanması için yapılan işbölümü ve işbirliği idi.

Epikür (İ.Ö. 342-270) insanların bir arada yaşamalarını kendi çıkarları gereği ve kendi çıkarları sonucu görerek, bir noktada “sözleşme teorisinin” ilk esaslarını koymuştur. O, kanun ve devleti, güvenlik sağlayan kurumlar olarak gerekli görmekteydi. Ancak bunların doğal kurumlar olmayıp, insan eseri kurumlar olduğunu savunmuştu.

Bu konuda son olarak, doğrudan demokrasiden söz etmemiş olmakla birlikte, modern demokrasi teorisine katkısı büyük olan Polybios’u (İ.Ö. 200-118) anmamız gerekir. Aslında Polybios'u Yunan değil, Roma düşüncesinin bir ürünü saymak gerekir. Roma siyasal sisteminin teorisini ortaya koymuştur. Karma Anayasa adıyla tanınan bu teoriye göre; Romanın gücü çeşitli unsurların biraraya getirildiği ve birbirini dengelediği bir “anayasal düzen”e bağlanıyordu.⁷

Demokrasinin ve demokratik düşüncenin ilk çağlardaki tarihi gelişimini belli başlı filozofların görüşlerine atıfta bulunarak kısaca verdikten sonra şimdi de yine kısaca aydınlanma dönemi ve sonrasında yaşamış filozofların görüşlerini aktarıp tarihi gelişimini ana hatları ile verdikten sonra bahsimizi tamamlayalım.

⁷ ATEŞ, Toktamış, Demokrasi, Ümit Yayınları, Ankara, 1994, s.43,44,45

Aristo'dan yaklaşık ikibin yıl sonra yaşamış olan İngiliz düşünürü John Locke'a göre, insanlar eşit ve özgür oldukları "doğa durumundan" toplumsal hayata, güvenliklerini sağlamak için geçtiler. Özgürlüklerini koruyabilmek için sadece "güvenliği sağlama ve güç kullanma" hakkını, toplumu yönetecek olanlara devrettiler. Eğer siyasal iktidar, koruyacağı yerde halkın doğal haklarını çiğnerse, yönetilenlerin devrim yapma hakkı doğar. Yasama gücü ile yürütme gücünün ayrı ellerde oluşunun yurttaşlar açısından bir güvence oluşturduğu görüşüne Locke'da rastlıyoruz. Locke doğal hukuk teorisine dayalı demokrasinin en önemli ismidir.

Montesquieu, kuvvetler ayrımı düşüncesini geliştirdi ve onun etkisiyle, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde şu ifade yer aldı: "Kuvvetlerin ayrılmadığı ve özgürlüklerin güvence altına alınmadığı yerde anayasa yoktur". Ünlü Fransız düşünürüne göre, önünde kendisine engel olabilecek başka bir güç bulunmayan her yönetici, özgürlükleri çiğneyebilir, yetkilerini aşabilir. "Kuvvet kuvveti durduramazsa, özgürlük olmaz". Montesquieu, demokratik cumhuriyetin varlığının, yasa yapma, yasayı uygulama ve yasaya göre ceza verme yetkilerinin (yani üç kuvvetin), ayrı toplumsal güçlere (kral, soylular, halk) paylaştırılmasına bağlı bulunduğunu öne sürmüştü.⁸ Kuvvetler ayrılığı ilkesi bugün de bütün Liberal demokrasilerde yer alan ve çok önemli bir demokratik unsur olarak görülen bir ilkedir.

Locke ve Montesquieu gibi 18. y.y. da yaşamış olan Jean Jacques Rousseau ise her alanda eşitliği ve tam bir demokrasiyi savundu. Ona göre, en iyi çözüm, halkın iktidarını doğrudan kullanmasıydı. Ama mutlaka temsilci kullanmak gerekirse halk bu temsilcilerini, dilediği zaman görevinden alabilmeliydi. Oysa Montesquieu ve Sieyes gibi aristokrasi ve burjuvazinin içinden gelen düşünürler, temsilcilerin kendilerini seçenler karşısında bağımsız olmalarını savunmuşlardır. Böyle olunca, halk seçecek, ama gerçekte bu iki ayrıcalıklı sınıfın seçkinleri yönetecektir. Bu nedenle Rousseau "Ulusun vekilleri, onun temsilcileri değil, olsa olsa memurları olabilirler" demektedir.

⁸ KIŞLALI, Ahmet Taner, a.g.e., s.203-204

Rousseau'ya göre özgürlüklerin güvence altında olabilmesi, servet eşitliği dahil, insanlar arasında eşitliğin sağlanabilmesine bağlıydı. Böylece güç eşit dağıtılmış olacağı ve kimseye devredilemeyeceği için, bazılarının, diğerlerinin özgürlüklerini ellerinden alma imkanı ortadan kalkacaktı. Ama halk egemenliği, yasaların halk tarafından yapılması anlamına değil, halkın onaylaması anlamına gelmektedir. Çünkü, "Tek tek fertler iynin farkındadırlar, ama onu tepelerler. Halk ise iyiyi ister, ancak onu göremez. Hepsinin aynı şekilde yol gösterenlere ihtiyacı vardır. Bu, iktidarın, toplumu oluşturan fertler arasında paylaştırılması olduğu gerçeğine ters düşmez. Ulusal egemenlik, parçaların toplanmasıyla oluşur."⁹ Rousseau bir yandan toplum sözleşmesine en mükemmel biçimini verirken, bir yandan da farkında olmadan daha sonra jakobenlerin geliştirecekleri otoriter bir demokrasinin öncüsü olmuştur.¹⁰

Soylu bir ailenin çocuğu olan Fransız Alexis de Tocqueville görevli olarak gittiği A.B.D.'ndeki gözlemlerine dayanarak yazdığı "Amerika'da Demokrasi" kitabıyla demokrasi kuramına önemli katkılar yaptı.¹¹ Tocqueville demokrasinin gelişimini anlatırken: "Toplumsal hiyerarşide asiller bir basamak inerken, halk bir basamak yukarı çıkmakta; birinin inişi diğerinin yükselişine denk düşerken her geçen yarım yüzyıl iki toplumsal sınıfı buluşma noktasına doğru yakınlaştırmış olmaktadır. (...) Bütün Hristiyan aleminde aynı şeyi görürüz. Milli varlığın çeşitli tezahürleri her yerde demokrasinin lehine işlemiştir. Bütün fertler bu gelişmeye hizmet etmiştir; kimisi bilerek, kimisi de farkında olmaksızın diyerek demokrasiyi tarihi seyrin tabii ve kaçınılmaz sonucu olarak görmekte ve bununda sosyal sınıflarını eşit konumlara gelmesine bağlamaktadır. Ayrıca bu süreci engellemenin "Tanrı'nın iradesine karşı koymak" olduğunu belirtmekle demokrasiye ilahi bir meşruiyet kazandırmaktadır."¹²

⁹ A.g.e., s.204

¹⁰ ATEŞ, Toktamış, a.g.e., s.57-58

¹¹ KİŞLALI, Ahmet Taner, a.g.e., s.205

¹² TOCQUEVILLE, DE ALEXIS, Amerika'da Demokrasi, (Çev: İhsan Sezal, Fatoş Dilber) Yetkin Yayınları Ankara, 1994, s.20-21

Tocqueville Amerikan Demokrasinin en temel özelliğinin fırsat eşitliği olduğunu ve bunun da sistemin üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu belirtmekte ve eşitlikçiliğin demokrasinin vazgeçilmez unsuru olduğuna inanmaktadır. “Demokraside mümkün olabilecek tek hükümet şeklinin onlarınki olduğunu da düşünmüyorum”¹³ diyerek Amerika’dan farklı ancak temel felsefesi aynı olacak olan bir demokrasi için Amerikan Demokrasisinin iyi incelenmesi gerektiğini belirterek Demokrasiye olan sonsuz ve kaçınılmaz inancını ortaya koymaktadır.

Tocqueville özgürlüklerin korunabilmesi için iki yol öneriyor: Yerinden yönetim ve kitle örgütleri¹⁴. “Günümüzden bakınca, devlet müdahalesini asgariye indirmeye çalışan, demokrasinin eşitliğini oldukça abartan, özgürlükten yana, liberal bir düşünürdür Tocqueville.”¹⁵

Yunan siyasi düşüncesinden bu yana siyasi düşünceler tarihi boyunca demokrasi konusunda teoriye katkıda bulunan belli başlı filozofların görüşlerine yer vermeye çalıştık. Liberal Demokrasi bahsinde de Liberal Demokrasiye katkıda bulunan filozoflardan bahsedeceğiz. İkinci bahsimizde de demokrasinin tarihteki ilk uygulaması sayılan Atina Demokrasisini inceleyerek Demokrasinin tarihi seyri içindeki ilk tecrübesini görelim.

2. Atina Demokrasisi

Tarihin tanıdığı ilk demokrasi, Eski Yunan’da bir “kent devleti” çerçevesinde varoldu. Kent devletinin özellikleri, bu ilk demokrasinin özelliklerini de büyük ölçüde belirledi. Mezopotamya’daki kent devletlerinin başlangıç aşamasında da görülen bazı “ilkel demokratik kurumlar”, Eski Yunan’ın süreklilik kazanan kent devletleri şartlarında

¹³ A.g.e., s.28

¹⁴ KIŞLALI, Ahmet Tancr, a.g.e., s.205

¹⁵ SARICA, Murat, Siyasi Düşünceler Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993, s.111

gelişmek imkanını buldular.¹⁶ Aslında Eski Yunan'ın demokrasi anlayışı ve uygulayışı, günümüz anlayışına ve uygulayışına hemen hiç benzememektedir. Ancak Yunan siyasal düşüncesi konuyu ele alış ve yönetimde “insan”a verdiği yer ve değer açısından günümüz siyasal düşüncesine ışık tutacak niteliktedir.¹⁷

Yunan siyasi düşüncesinin temelini “polis” kavramı oluşturur. Polis denildiği zaman anlaşılan, sınırlı bir alan ve belirli bir sayıda vatandaş topluluğudur. Gerçekten Atina'nın merkez olduğu Attika'nın yüzölçümü 2.550 km² idi ve toplam nüfusu 315.000 kadardı. Nüfusun çoğunluğunu köleler, 28500 civarında olan yabancı kökenli Metroik'ler ve kadınlar oluşturuyordu. Bunlar da siyasal haklara sahip değillerdi.¹⁸

Atina'nın demokratik dönemindeki nüfusu üzerinde çeşitli kaynakların verdiği bilgiler çok farklı olmakla birlikte (150 ile 400 bin arası), nüfusun yaklaşık onda birinin “siyasal haklara sahip” yurttaşlardan oluştuğu üzerinde genellikle birleşiliyor. Oranın bu kadar düşük olmasının sebebi çocuklara ek olarak kadınların da siyasal hakları olmamasıydı. Eski Yunan demokrasisinde yurttaş, halk meclisine (Eklelesia) katılmaktan, çeşitli kamu görevlerine seçilebilmeye kadar tüm siyasal haklara sahipti. Ancak, köleler, yabancılar ve kadınlar siyasi haklardan mahrumdular.

Eski Yunan demokrasisinde Halk Meclisi temel kurumu oluşturuyor ve buraya 20 yaşına gelen her erkek yurttaş katılabiliyordu. Bu meclis yılda en az on kez toplanmaktaydı. Yasaları kabul eden, savaşa, barışa ve vergi toplanmasına karar veren organ burasıydı. Tüm yurttaşların katıldığı böyle bir meclisten dolayıdır ki, kent demokrasisine “doğrudan demokrasi” diyoruz.

¹⁶ KİŞLALİ, Ahmet Taner, Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce, Anne İdaresi Dergisi, C.17, S.1, Ankara, 1984 s.63

¹⁷ ATEŞ, Toktamış, a.g.e., s.34

¹⁸ A.g.e., s.35

Birçok sorunun çözümünün, onbinlerce yurttaşın katıldığı toplantılardan beklenemeyeceği açıktır. Bu boşluğu, sürekli olarak görev yapan “Beşyüzler Meclisi” dolduruyordu. Beşyüzler Meclisi, Atina’daki on mahalleden (deme) yollanan 50’şer üyeden oluşmaktaydı. Her mahallenin kura ile saptanan bu 50 temsilcisine öteki mahallelerin birer temsilcisi katılıyor ve böylece ortaya çıkan 59 üyeli kurul, seçim döneminin onda biri süresince işleri yönetiyordu. Söz konusu elli kişi arasından bir günlüğüne bir başkan seçilir ve o kişi bir daha hayatı boyunca aynı göreve gelemezdi¹⁹. Bu meclisin, yasama, kontrol ve yargı yetkileri de vardı.²⁰ Halk meclisinde görüşülecek konuları da tespit ederdi.

Halk Mahkemeleri olarak adlandırabileceğimiz “jüriler” eski Yunan demokrasisinde çok önemli bir konuma sahiptiler. Bir anlamda doğrudan demokrasinin temel taşlarını oluşturuyorlardı. Bugünkü mahkemelerden önemli bir farkla, bazı yürütme ve yasama ile ilgili yetkilere de sahiptiler. Eski Yunan demokrasisinin son önemli organını, Başkomutan ile on komutan yardımcısı oluşturuyordu. Her mahallenin seçtiği bir komutan yardımcısına karşılık, Başkomutan tüm Atina halkı tarafından seçimle işbaşına getiriliyordu.

Özetlemek gerekirse, eski Yunan demokrasisini doğrudan bir azınlık demokrasisi olarak nitelendirebiliriz. Tüm yurttaşların katıldığı bir meclis, halk mahkemeleri, herkese kura ile belirlenen kısa süreli kamu görevi, bu görevlerin uzun süre ücretsiz oluşu gibi özellikler, bu genel çerçevenin ilginç ayrıntılarıdır. Eski Yunan demokrasisi bir azınlık demokrasisidir; çünkü toplumu oluşturan bireylerin ancak onda biri o demokraside yönetime katılabiliyordu. Ama yönetime katılanlar, bu işlevi temsilciler aracılığı ile değil, bizzat yerine getirdikleri temsilci niteliğindeki kişiler de kura ile ve sırayla tesbit edildiği için, bu aynı zamanda doğrudan demokrasiydi.²¹

¹⁹ KIŞLALI, Ahmet Taner, a.g.m., s.68

²⁰ ATEŞ, Toktamış, a.g.e., s.37

²¹ KIŞLALI, Ahmet Taner, a.g.m., s.67-68

3.Demokrasinin Tanımı

Siyasal düşüncenin hürriyet, adalet, eşitlik gibi büyük kavramlarına benzer olarak demokrasi de, anlamı yüzyıllardır tartışma konusu olan bir kavramdır.²² Kimi zaman, demokrasi kelimesi, siyaset piyasasında değeri düşük bir para gibi dolaşmaktadır. Siyasetçiler, yaygın bir inanç ve uygulamayla, bu etiketi kendilerine mal etmeye ve yaptıkları her harekete iliştiirmeye çalışmakta; bilim adamları ise, tersine, belirsizliği dolayısıyla, bu kavramı bir takım niteleme sıfatları olmaksızın kullanmakta tereddüt etmektedirler.²³

Demokrasi, Eski Yunandan günümüze uzanan uzun tarihi serüveni içinde birçok sıfatlarla birlikte anılagelmiş bir siyasi kavram. “ Liberal demokrasi”, “hürriyetçi-yahut özgürlükçü demokrasi”, “ sosyal demokrasi”, Sovyetler Birliğinin ve Doğu Avrupa Sosyalist rejimlerinin çöküşünden önce kullanılan ve “ proleterya diktatörlüğü” ile demokrasiyi özdeşleştirmeye çalışan “ halk demokrasisi “ ve kimi gelişmekte olan toplumlarda ortaya çıkmış bulunan tek partili siyasi sistemlerin milliyetçi (ya da halkçı) demokrasileri bunlardan ilk akla gelenler.²⁴

Demokrasi kavramına ilişkin anlam belirsizliğinin temel bir nedeni, bu kavrama otoritenin kaynağı, otoritenin amaçları ve otoritenin kuruluşundaki yöntemler olmak üzere birbirinden çok farklı üç açıdan yaklaşılmış olmasıdır. Otoritenin kaynağını esas alan yaklaşıma göre demokrasi, halkın iktidarı ya da halk iradesidir. Otoritenin amaçlarından hareket eden yaklaşıma göre demokrasi, kamu menfaatini ya da ortak iyiliği gerçekleştirmeye çalışan rejimdir. Her iki yaklaşım da, felsefi açıdan elbette önemli olmakla birlikte, pratikte bir rejimin demokratik olup olmadığını veya ne

²² ÖZBUDUN, Ergun, Demokrasi Nedir, Ne Değildir?, Egevizyon, İzmir, 1997, S.14, s.12

²³ SCHMITTER, Philippe, KARL, Terrylyn, Demokrasi nedir, ne değildir? (Çev:Levent Gönenç) Sosyal ve Siyasal Teori (Der: Atilla Yayla) Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s.3

²⁴ KÖKER, Levent, Radikal Demokrasi, Diyalog, Ankara, 1996, S.1, s.110

ölçüde demokratik olduğunu belirleyecek açıklıktan ve kesinlikten yoksun bulunduğunda şüphe yoktur.

Demokrasiyi kaynak veya amaç yönüyle tanımlamanın alternatifi, onu siyasal iktidarın kurulmasında başvurulan yöntemlerle tanımlamaktır. Yöntemsel (usuli, procedural) adı verilecek bu yaklaşımın öncülüğünü, 1942’de yayınlanan “ Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi” adlı ünlü eseriyle Joseph Schumpeter yapmıştır. Schumpeter’e göre demokrasi, “bireylerin karar verme iktidarını, halkın oyları için yarışmacı bir mücadele yoluyla elde ettikleri bir kurumsal düzendir.” Bu tanımdaki iki temel unsur, “ halkın oyları” ve” yarışma” terimlerinde saklıdır.²⁵

Demokrasinin tanımlanmasında karışıklığa sebep olan ikinci husus ise demokrasiyi; bir yönetim biçimi, çoğunluğun siyasal kontrolü elinde tutması anlayışının yanında demokrasinin bir yönetim biçiminden bir hayat tarzına giden geniş bir alan olarak anlaşılmasıdır. "Bu ikinci görüş demokrasiyi idealler, tutumlar ve felsefi kavramlar açısından belirlemeye çalışır. Bu çerçevede demokrasi, insanların toplumda birbirine karşı davranışları üzerinde geniş etkileri olan felsefi bir güçtür. Birinci tanımda demokrasi bir “prosedür” olarak algılanır. Bu anlamda demokrasi, topluluğu organize eden bir yol, dışsal bir kontrol mekanizması ve demokratik usuller ve kurumlar anlamını taşır. İkinci tanımındaysa demokrasi, birinci tanımdaki unsurları da kapsayacak biçimde, sadece tarafsız bir “ usûl “ veya dışsal bir kontrol değil, topluluğun kurallara dayalı olarak sürdürülen dahili bir etkisi anlamında kullanılmaktadır.”²⁶

G. Sartori’ye göre, demokrasiyi belirli bir fikir akımıyla özdeşleştirmek mümkün değil. Demokrasi Batı medeniyetinin gelişmesinin bir ürünü. Bu haliyle de demokrasi bir gerçeği ifade etmekten çok, sonuçta siyasal düzeyde ifade edilecek bir toplumsal ideali oluşturuyor. Batıda filizlenen ve oradaki insanların zihniyetlerinin yansıması olan bir

²⁵ ÖZBUDUN, Ergun, a.g.m, s.12

²⁶ ÖZER, inan, Siyasal kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler, H.Ü, İ.İ.B.F Dergisi, C.XIV, S.1, Ankara 1996, s.72

ideal, Batı insanının ruh halinin bir tezahürü²⁷. "Ona göre sorunu ele almanın olağan yolu, olgular ve değerlerle, nedir ve ne olmalıdır?"ın karşılıklı etkileşimi olmalıdır."²⁸ "Demokrasi hiç kimsenin kendi kendini seçemeyeceği, hiç kimsenin kendini yönetme yetkisi ile donatamayacağı ve dolayısıyla, hiç kimsenin bağısız ve koşulsuz bir iktidar iddiasında bulunamayacağı bir sistemdir" tanımını getirmekte ve bu tanımın "hiç bir anlamda kesin bir tanım" olamayacağını da belirtmektedir.²⁹

"Schumpeter'in tanımı tamamen yöntemsel (usule ilişkin) bir tanımdır. Demokrasi bir yönetime indirgenmektedir. İlginç olan nokta Schumpeter'in bu tartışmasını demokrasi sürecinin tamamen girdi (input) tarafı veya girdi zamanı ile sınırlı tutmasıdır. Onun için, şunu sormak gerekiyor: Acaba bu yöntemden, yöntemin demokratik sonuçlarına yani girdideki demokrasiden çıktıdaki (output) demokrasiye nasıl geçeriz(...). Öyleyse tanım şöyle tamamlanmalı: Demokrasi, liderliğin yarışmalı bir yöntemle yenilenmesidir. Çünkü seçme yetkisi, geri bildirim (feedback) biçiminde işleyerek, seçilenlerin seçmenlerinin tepkilerine kulak vermeleri sonucunu da doğurur."³⁰

Dahl da yarışmacı teoriye bağlıdır ama, üzerinde durduğu konu Schumpeter'inkinden çok farklıdır. O, Schumpeter'in bıraktığı noktadan başlıyor; yani elitler arası yarışmaya, toplumun bütünü içinde, çoğulcu bir yayılma ve destek bulmaya çalışıyor. Schumpeter'in sorunu demokrasinin işleyişini anlamak ise, Dahl'in sorunu da, buna ek olarak, demokrasinin gelişmesini sağlamaktır. Bu farkı akılda tutarak, Dahl'in temel stratejisi demokrasi sözcüğünü "ideal bir sistem için saklı tutmak ve ona gerçek dünyada en yakın kavram olan "poliarşi"yi kullanmaktır."³¹

²⁷ VERGİN, Nur, Demokrasi ve Sivil Toplum, Yeni Türkiye, Yıl:1994, S.1, s.9

²⁸ ÖZER, İnan, a.g.m., s.74

²⁹ SARTORI, Giovanni, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş (Çev:Tuncer Karamustafaoğlu,Mehmet Turhan), T. D.V. ,Ankara 1993, s.225

³⁰ A.g.e., s.166

³¹ A.g.e.s., 166-168

Robert Dahl'a göre; "bir yönetimin poliarşi olarak nitelendirilebilmesi için hepsinin birden bulunması gereken yedi kurumun varlığıyla diğerlerinden ayırdedilen bir siyasal düzen olması gerekir:

1-Seçilmiş görevliler

2-Özgün ve adil seçimler

3-Kapsayıcı seçme hakkı

4-Mevki için yarışma hakkı

5-İfade Özgürlüğü

6-Alternatif enformasyon

7-Örgütsel özerklik ³²

S.M. Lipset ise, "karmaşık bir toplumda demokrasi, yöneticilerini değiştirmek için anayasaya uygun düzenli olanaklar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun olabildiğince geniş kısmının, siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçme yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma diye tanımlanabilir" demektedir.

Lipset bu tanımın Schumpeter ve Max Weber'in görüşlerine dayandığını ifade ettikten sonra bu tanıma uygunluk için belirli bir takım şartları da sıralar: "1- Hangi kurumların -siyasal partilerin, özgür basının v.b.- meşru olduğunu (doğruluğunun herkesçe kabul

³² DAHL, Robert, Demokrasi ve Eleştirileri, (Çev: Levent Koker), Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s.28

edildiğini) gösteren bir “siyasal formül” ya da inançlar topluluğu; 2- İktidarda bir siyasal önder takımı; ve 3- İktidara gelmeye çalışan bir veya daha çok önder takımı.”³³

Lipset demokratik meşruluğu, yani kurumların rıza unsuruna dayanması ve halk tarafından benimsenmesi gerekliliğini kabul ederek demokrasinin yaşaması için ise siyasi elitleri ve siyasi elitlerin iktidarı meşru yollardan ele geçirmelerini şart koşturmaktadır. Ayrıca siyasi muhalefet unsurunun önemini ve bunun için de siyasi elitlerin farklılık ve çokluğunun gerekliliğini vurgular.

J.R. Lewis ise, “Democracy: Theory and The Practice” adlı incelemesinde demokrasi tanımlarının gerisindeki iki farklı boyutu (demokrasinin bir yönetim biçimi ya da belli bir toplum biçiminin şekillenmesi) olduğunu belirledikten sonra demokrasinin amacını açıklamaya yönelir. Ona göre demokrasi insan potansiyelinin geliştirilmesi ilkesine dayanır. Bir yaşam biçimi, insanın toplumdaki yerini tam olarak algılayabilmesi için bir yöntemdir.

Lewis’e göre demokrasi kavramı, bir siyasal sistemi, bir yönetim biçimini belirlemek için kullanıldığı gibi daha genel olarak, insanlar arasındaki tüm ilişkilerde uygulanması gerekli bir temel ilke olarak da kabul edilebilir. Şöyle ki; toplum düzeni, kendi kaderine hakim, eşit ve özgür insanların aralarında kuracakları ilişkilerle oluşturacakları bir düzen olmalıdır³⁴. Lewis demokrasiyi bir yönetim biçimi ve belli bir hayat tarzına götüren süreç anlayışlarının ortasında bir yerde görmekte ve bu iki alanı da kapsadığını kabul etmektedir.

“Bütün bu farklı kullanımlara ve niyetlere rağmen, “demokrasinin” anlamı sanıldığından çok daha az müphemdir. Bunun kavranamamasının asıl nedeni, demokrasinin “tanımlayıcı özellikleri” ile “zorunlu şartları” arasında ayrımın gözardı edilmesidir. Bir şeyin tanımlayıcı özelliği, bir kelimenin o şeye doğru olarak

³³ LİPSET, S.M., Siyasal İnsan, (Çev: Mete Tunçay) Tcort Yayınları, Ankara, 1986, s.25

³⁴ ÖZER, İnan, a.g.m., s.73-74

uygulanmasını sağlayan özelliktir; zorunlu şart ise, o şeyin var olması için bulunması zorunlu olan şeydir.

Aşağı yukarı onsekizinci yüzyıl sonlarına kadar demokrasi terimi “dolaysız demokrasi” anlamında kullanılmaktaydı. Oysa bugün hem dolaysız hem de dolaylı (temsili) demokrasinin terimin anlam çerçevesi içinde olduğu düşünülmektedir.”³⁵

Demokrasinin pek çok tipi mevcuttur ve bunların farklı uygulamaları aynı şekilde çeşitlilik gösteren bir dizi etki yaratmaktadır. Demokrasinin aldığı kendine özgü biçim, hem bir ülkenin sosyoekonomik şartlarına, hem de yerleşik devlet yapısı ve siyasi uygulamalarına bağlıdır.³⁶

II. Liberal Demokrasi

"Demokrasi Batıda, asıl vatanında bir felsefe hareketi olarak doğmamıştır. Birbirleriyle çekişen, sürtüşen grupların, biri diğerini tamamen ortadan kaldırmaya güç yetiremeyince, kendilerinin de yok olacağını fark edince, mecburen razı oldukları uzlaşma, barış içinde bir arada yaşama anlayışına ulaşmalarıyla doğmuştur. Demokratik felsefe bu uzlaşmanın izahı olarak gelişmiştir"³⁷. "Liberalizm ve demokrasi, sosyalizm ve komünizm ile birlikte, ondokuzuncu ve yirminci yüzyılın siyasal çatışmalarını özetleyen temel başlıklardır."³⁸

"Liberal demokrasi, modern Batı'nın tarihindeki en güçlü siyasi sistemlerden biri olmuştur. Başat modern demokrasi biçimi olarak, en başta A.B.D. olmak üzere, en başarılı ve uzun süreli bir çok yönetimi biçimlendirmiş ve yol göstermiştir. Liberal

³⁵ ERDOĞAN, Mustafa, a.g.e., s.173

³⁶ SCHMITTER, C. Philippe, KARL, Terrylyn, Der: Atilla Yayla, a.g.e., s.4

³⁷ TÜRKÖNE, Mümtazer, Ekonominin Sağı, Türkiye Günlüğü, S.17, Kış 1991, s.67

³⁸ SARTORI, Giovanni, a.g.e., s.397

demokrasi gerçekte o kadar güçlü bir model olmuştur ki, zaman zaman en azından Batı dünyasında, demokrasinin bütün geleceği tamamen onun kaderine ve bu nedenle de Amerikan yönetim sistemiyle onun destekleyicisi Liberal kültüre dayanıyor görünmektedir."³⁹

Eğer liberal demokrasiden ve aynı zamanda da liberal olmayan demokrasiden söz edebiliyorsak, o zaman demokrasinin ne olduğunu anlayabilmek için ilk önce liberalizmin ne olduğunu ortaya koymalıyız.⁴⁰

1. Liberalizm

"Liberalizm, siyaset teorisinde kullandığımız diğer bir çok terime nisbetle oldukça yenidir. Avrupa kaynaklı, İspanyolca'dan türetilmiş bir kelimedir. İspanyolcadan İngilizceye geçmiş ve ilk defa 19. Yüzyılın başlarında siyasi terminolojiye girmiştir. Kelime önceleri İngiltere kaynaklı, ulusal olmayan politikaları ifade etmek amacıyla kötüleyici-suçlayıcı (pejorative) bir anlamda kullanılmıştır. Garip ve ilginç bir şekilde, izleyen yıllarda İspanyollar "liberal" sıfatını İngiltere kökenli politikaları nitelendirmek amacıyla kullanmaya başlamışlar ve Locke'cu anayasal monarşi ve parlamenter yönetim ilkelerini savunan milletvekillerini "liberales" olarak adlandırmışlardır. Yüzyılın ortalarına ve sonlarına doğru kavram siyaset sözlüğüne iyice yerleşerek, "laissez faire, laissez passer" ifadesinin yerini almış ve düşünce özgürlüğünü, ifade hürriyetini, basın hürriyetini, üretim araçlarının özel mülkiyet konusu oluşunu ve serbest ticareti savunanların adlandırılmasında kullanılan etiket haline gelmiştir."⁴¹

"Liberal düşünce geleneğinin köklerini 1215 tarihli Magna Carta'ya veya daha eskiye Yunan şehir devletlerine kadar uzatanlar vardır. Ancak, genellikle kabul gören yaklaşım, liberalizmin Locke'un eserleriyle doğma devresine girdiği , 18. ve 19.

³⁹ BARBER, Benjamin, Güçlü Demokrasi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s.31

⁴⁰ SARTORI, Giovanni, a.g.e.,s.398

⁴¹ YAYLA, Atilla, Liberalizm, Turhan Kitabevi, Ankara 1992, s.13

yüzyılda gelişmesini tamamlayarak olgunlaştığıdır. Kavramı ilk defa kullanan “Ulusların Zenginliği” kitabındaki “liberal ihracat ve ithalat” ifadesiyle A. Smith olmuştur.”⁴²

Liberalizmin ne olduğuna gelince; kısaca özgürlük taraftarlığı demektir. Cranston’ın dediği gibi, “bir liberal, tanımı gereği özgürlüğe inanan insandır”. Liberallerin taraftar oldukları özgürlük, elbette bireysel özgürlüktür. Çünkü, öznesi, liberalizmin niteliği gereği ancak “birey olarak özgür insan” olabilir. Zaman zaman “özgür bir toplum”dan söz edilirse de; toplumun, onu oluşturan bireylerden farklı, onları aşan bir varlığı olmadığından; kavramın anlatmak istediği, bireylerin “temel özgürlüklerinin” hukuk yoluyla güvence altına alındığı bir siyasal kurumlaşmadır.⁴³

“Liberalizm ne 19. ne de 20. yüzyılda yeknesak bir öğreti olarak kalmıştır. Tıpkı sosyalist öğreti gibi kendi içinde büyük bir çeşitlilik göstermiştir. Bu bize liberalizm kavramının doğumundan günümüze kadar yoğun bir evrim geçirdiğini ve değiştiğini göstermektedir.”⁴⁴ Liberal anlayışları genel olarak iki ana gruba ayırabiliriz: Klasik Liberalizm, Sosyal Liberalizm.

1.1 Klasik Liberalizm

“Liberal düşünce geleneğinin başlangıcı ve liberal sosyal teorinin olgunlaşması klasik liberalizm ile olmuştur. Klasik liberalizm geleneği, Locke ve Hume’un başlangıç noktalarını oluşturduğu iki ana çizgi halinde 17. yüzyıldan günümüze kadar uzanmaktadır. 20. yüzyılın şu içinde bulunduğumuz döneminde klasik liberalizm bünyesinde birisi bizatihi doğuşu ve gelişmesi itibarıyla klasik liberalizm adı verilen,

⁴² YAYLA, Atilla, Liberalizme Bir Bakış, Türkiye Günlüğü, S.17, Kış 1991, s.32-33

⁴³ ERDOĞAN, Mustafa, Liberalizm, Muhafazakarlık ve Türk Sağı, Türkiye Günlüğü, S.16, Güz 1991, s.45

⁴⁴ YAYLA, Atilla, Liberalizm, Turhan Kitabevi, Ankara 1992, s.16

diğeri de anarko kapitalizm olarak adlandırılan iki ana eksen vardır"⁴⁵. "Klasik Liberalizme felsefi katkıları büyük olan, tanınmış filozoflar ise; John Locke, Adam Smith, David Hume, Herbert Spencer, Frederic Bastiat, John Stuart Mill'dir. 20. Yüzyılda ise Mises, Hayek, Rand, Milton Freidman, Nozick, David Freidman, Murray, Rothbard'dır."⁴⁶

"Klasik Liberalizm negatif özgürlük, negatif adalet, bireycilik, liberal rasyonalizm veya anti rasyonalizm, devletin sosyal hayattaki hareket alanının daraltılması, kendiliğinden gelişen sosyal düzen, müdahalesiz piyasa ekonomisi gibi unsurlarla tanımlanabilir." "Bu kavramların ve kurumların bazılarının arasında içsel ilişkiler vardır ve bunlar birbirlerine bağlı oldukları, birbirlerini tamamladıkları gibi bazen birbirlerinden çıkarsanmaları da mümkündür. Bu durum işimizi kolaylaştırmakta ve klasik liberalizmin belli başlı unsurlarını dört ana başlık altında toplamamıza imkan vermektedir."⁴⁷

1.1.1 Bireycilik

Birey, liberal sosyal teorinin odak noktasını teşkil eder. Liberalizmin temel unsurudur. "Liberalizm bireyci bir toplum sistemidir."⁴⁸ Klasik liberalizmin tek vasıflı tanımını yapmamız istenseydi, "liberalizm, bireyi esas alan ve bu çerçevede kuralları ve kurumları bireysel insan gerçekliği çerçevesinde açıklamaya çalışan bir sosyal teoridir" demek yeterli olurdu. Çünkü, klasik liberalizmin rasyonalist, antirasyonalist ve anarko kapitalist üç ana çizgisini temsil eden bütün filozofların çalışmalarında "canlı, somut bireysel insan" sosyal teorinin odak noktasını oluşturmaktadır.⁴⁹

⁴⁵ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.33

⁴⁶ YAYLA, Atilla, a.g.e., s.25-26

⁴⁷ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.33-35

⁴⁸ YURDUSEV, Nuri, Liberalizmin Türkiye Atağı, Türkiye Günlüğü, S.22, Bahar 1993, s.107

⁴⁹ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.35

"Klasik liberalizmin bireyciliği hem ontolojik, hem de metodolojiktir. Ontolojik bireycilik, bireyi temel varlık olarak alır ve onu toplum, sınıf, ulus, halk gibi bütünlere önceler.⁵⁰ Birey, toplumdan önce varolmuştur ve dolayısıyla sözleşmeci liberal düşünürlere göre birey hakları (ve onların kaynaklandığı doğal hukuk) toplumdan (siyasi yönetimden) önce de mevcut olmuştur. İhlal edilemez doğal haklar anlayışının temelinde yatan fikir budur."⁵¹ "Kant'a göre, insan ancak eylemleri kendi özgür seçişinin sonucu ise, başka bir ifadeyle kendi kaderini kendisi belirleyebiliyorsa, kendi ahlak yasasını özgürce koyup ona göre eylemde bulunabiliyorsa özerk bir varlıktır. İnsanın bu değeri, onun hiçbir biçimde başka bir şeyin aracı olarak görülmemesini ve her zaman amaç olarak görülmesini gerektirir."⁵² Kant'ın insanı kendi başına bir son, bir amaç olarak vurguladığı bu sözleri ontolojik bireyciliğin en güzel örneğidir.

"Liberalizm ontolojik bireyci olduğu kadar metodolojik bireycidir de."⁵³ Yani insan eylem ve davranışlarını incelemeye bireysel insanlardan başlar; insanın dışında veya üstünde olduğu varsayılan sınıf, halk gibi bütünlere değil. Aksi yolu izlemek, yani bireysel insanı ihlal ederek bilimsel çalışmaya kollektif bütün bazında başlamak ve oradan insan hakkında bazı sonuçlar çıkarmaya çalışmak yanlış ve yararsızdır.⁵⁴ Hayek, "bireycilik, ferde fert olarak saygı göstermek; kanaat ve zevklerinin ne kadar dar olursa olsun, kendi sahası içinde, kendine ait bir mesele olduğunu kabul etmek; kişilerin ferdi kabiliyet ve temayülleri inkişaf ettirmelerinin arzuya şayan olduğuna inanmaktır" derken aynı zamanda bir liberalizm tanımı da yapmaktadır.⁵⁵

⁵⁰ YURDUSEV, Nuri, A.g.m., s.107

⁵¹ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.35

⁵² ERDOĞAN, Mustafa, a.g.m., s.45

⁵³ YURDUSEV, Nuri, a.g.m., s.107

⁵⁴ YAYLA, Atilla, a.g.c., s.142

⁵⁵ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.35

1.1.2 Özgürlük

Özgürlük, liberal düşünce geleneğinde, hemen hemen her yazarın önemle ve özenle vurguladığı değerlerin başta gelenlerindendir. Başka bir deyişle liberalizmde en fazla kıymet verilen değer özgürlüktür.⁵⁶ "Milton Friedman, "Liberaller için uygun araçlar, gönüllü işbirliği ve özgür tartışmadır. İdeal olan, sorumlu bireyler arasında özgürce ve tartışma temeli üzerinde varılan tam bir fikir birliğidir" demektedir ve özgürlüğün liberalizmin olmazsa olmaz şartı olduğunu vurgulamaktadır. Çağdaş klasik liberalist yazarlar Ayn Rand, Robert Nozick, David Friedman ve diğerlerinde de özgürlüğün vazgeçilmezliği tekrar tekrar anlatılmaktadır. Şu halde, klasik liberalizm aynı zamanda bir özgürlük teorisidir."⁵⁷ "Klasik Liberal öğretinin temelinde yatan özgürlük negatif karakterdedir; yani başkalarına "kaçınma", "müdahale etmeme" yükümlülüğü yükler."⁵⁸ "Başka bir deyişle bir fert, davranışlarına, hareketlerine diğerleri tarafından müdahale edilmediği ölçüde özgürdür. İnsanın bir dış müdahaleye maruz kalmadan davranabildiği alan ne kadar geniş ise özgürlüğü de o kadar geniştir."⁵⁹

"Pozitif özgürlükte esas olan, bireyin müdahalesiz hareket etmesi ya da etme şansının olması değil bunu kullanıp kullanmadığı, buna muktedir olup olmadığıdır. Özgürlüğün şekli değil fiili olması ve bu konuda toplumun ya da devletin olumlu adımlar atması."⁶⁰

"Bu görüşe göre, özgürlük bireye ait olup, devletin ihlallerine karşı korunması gereken bir şey olmaktan çok, topluma ait olup, devlet tarafından genişletilip, geliştirilecek olan bir değerdir."⁶¹

⁵⁶ YAYLA, Atilla, a.g.c., s.147-148

⁵⁷ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.39

⁵⁸ ERDOĞAN, Mustafa, a.g.m., s.46

⁵⁹ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.40

⁶⁰ YURDUSEV, Nuri, a.g.m., s.107-108

⁶¹ ERDOĞAN, Mustafa, a.g.m., s.46

"Özgürlük bazen sadece siyasi özgürlük, bazen iç veya metafizik özgürlük ve bazen de iktidar-yetenek anlamında kullanılmaktadır. Hayek'in belirttiği gibi özgürlükle bazı yakın ilişkileri bulunsa bile, bu kavramlar klasik liberalizmin kabul ettiği anlamda özgürlük olmayıp, başka değerlere ve kurumlara işaret etmektedirler. İşte klasik liberalizmin özgürlük anlayışından daha farklı olan bu tür özgürlük anlayışları genel pozitif özgürlük adı altında toplanmaktadır. Hayek özgürlüğün dört temel karakteri olarak şunları saymaktadır: 1- Bireyin herkesin tabi olduğu kanunlara tabi olması, 2- Bireyin, keyfi tutuklamalardan masun olması, 3- Bireyin çalışmakta ve işini seçmekte özgür olması, 4- Bireyin, mal-eşya kazanmaya ve mülkiyet sahibi olmaya hakkının olması."⁶²

Klasik liberaller ferdin zorlanması ifadesinde yer alan "zor" kelimesini şu şekilde açıklamaktalar; "Zor ile kastedilen, bir bireyin çevresinin veya daha iyi olduğu sanılan bir davranış formunu benimsemek uygulamak için bireyin kendi tercihlerine ve planlarına göre hareket etmemeye, bir başkasının planları-buyrukları doğrultusunda davranmaya zorlanmasıdır. Bu durumda birey kendi zekasını veya bilgisini kullanmaya, yahut kendi hedeflerini ve inançlarını izlemeye muktedir değildir. Bu durumdaki bireyin eylemleri özgür değildir. "Liberal yazarlara göre zor kullanılmasını önlemenin yolu, maalesef yine zor kullanma veya zor tehdididir. Doğa durumundan toplum haline ve siyasal topluma geçilince özgür bir toplum, zoru önleme yolunu Locke'un dediği gibi zora karşı zor kullanma hakkını bireyler adına belirli bir güce, yani devlete vermekte bulur."⁶³ Liberal yazarlar; "aslında bireyin özgürlüğüne yönelik en büyük tehdidin devletten kaynaklanabileceği inancındadırlar. Öyleyse, devletin, bireylerin özgürlüğünü hiçe sayan, yok eden bir despot olması sınırlandırılmalıdır. Bunun yolu da, devletin hareket alanını sınırlamak; onu, ihlal edilemez kurallarla bağlamaktır."⁶⁴

⁶² YAYLA, Atilla, a.g.e., s.150-154

⁶³ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.41

⁶⁴ YAYLA, Atilla, a.g.e., s.156

Liberalizmde ekonomik özgürlük ise, ekonomik faaliyetlerde bulunma veya genellikle ifade edildiği gibi ekonomik girişimcilik hakkına sahip olmaktır.⁶⁵

1.1.3 Kendiliğinden Düzen ve Piyasa Ekonomisi

Klasik liberalizmin temel unsurlarından birisi de kuşkusuz kendiliğinden düzen fikri ve piyasa ekonomisidir. Kendiliğinden düzen fikri, akla veya başka bir faktöre dayalı olarak beşeri ilişkilerin tamamını kapsayan total bir belirlemenin yapılamayacağı varsayımına dayanır. Bu gerçekleştirilse bile kendiliğinden düzen kadar avantajlı olmayacaktır. Dahası Hayek'in belirttiği gibi, herkesin bilgisi sınırlıdır ve hiç kimse bütün toplumu kuşatacak bilgiye sahip değildir. Dolayısıyla, spesifik bir aklın vazetmeyeceği bir sistem eninde sonunda bireylerin bireysel tercih ve kararlarıyla ortaya çıkan bir kendiliğinden düzen olacaktır. Kendiliğinden düzen, rasyonalizmin reddi değil, total (kartezyen kurucu) rasyonalizmin reddidir. İnsanlar ilgi ve bilgi sınırları çerçevesinde rasyoneldir.⁶⁶

Piyasa ekonomisi, üretim araçlarının özel mülkiyet altındaki işbölümünü sosyal sistemidir. Piyasa, kendiliğinden düzenin en tipik örneğidir. İşbölümü altındaki bireylerin yaptığı çeşitli eylemlerin iç içe geçmesiyle oluşan bir süreçtir. Bireylerin aktif katkılarının sonucudur, ama onların her birinden farklıdır. Bireyler onu bütünüyle değiştiremezler. Piyasada ortak amaç, ya da iyi yoktur; bireylerin bireysel amaçları ve uzlaşmaları vardır, mütakabiliyet vardır, uzun bir evrim sürecinin sonucudur. Devletin görevi piyasaya müdahale etmek değil, bireylerin piyasa ekonomisinin düzgün işleyişini engelleyecek zararlı eylemlerini önlemektir. Görüldüğü gibi hem özgürlük hem de piyasa ekonomisi kavramları bizi, devletin sınırlanması unsuruna getiriyor.⁶⁷

⁶⁵ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.44

⁶⁶ YAYLA, Atilla, a.g.e., s.168

⁶⁷ YURDUSEV, Nuri, a.g.m., s.108

1.1.4 Sınırlı Devlet

Liberaler, genelde otoriteye, özeldense en örgütlü ve en katı otoriteye sahip olan devlete karşı her zaman şüphe ile bakmışlardır. Devleti ve fertleri insan haklarını ihlâl etmesi iki aday olarak görmüşlerdir. Ancak, insan haklarını ihlal etmek açısından en tehlikeli varlık devlettir. Devletin hak ihlallerini önlemek, fertlerin hak ihlallerini önlemekten çok daha zordur. Sınırlandırılmamış, kurallarla bağlanmamış bir devlet insan özgürlüğüne karşı en büyük tehlikedir.⁶⁸

Klasik liberalizmin sınırlı devlet anlayışını en iyi ifade eden Kant'tır. Kant'ın önerdiği devlet ve siyaset modeli özgürlüğün iyi üzerindeki önceliğine dayanır. Ona göre, devletin görevi belirli bir ahlak anlayışını insanlara zorla dayatmak, belirli bir mutluluk anlayışını takviye etmek, desteklemek değildir.

Liberal devletin sınırlılık niteliğinin, "hukuk devleti" veya "kanun hakimiyeti" kavramlarıyla da ifade edildiğini görürüz. Kanun hakimiyeti doktrinini liberal teoride en ayrıntılı şekilde işleyen düşünür Hume geleneğini izleyen Hayek'tir. Hatta Hayek'in liberal sosyal teorisinin direğinin "kanun hakimiyeti" olduğunu söylemek mübalağa olmaz. Hayek'e göre, 1-Kanunlar tamamıyla genel olmalıdır. 2-İnsanlara eşit olarak uygulanmalıdır. 3-Geçmişe şamil olmamalıdır. 4-Kanunlar, hükümet dahil herkesi bağlamalıdır.

Klasik liberaler devlete hep aynı sınırlı görevleri yüklerler. Adalet, iç güvenlik ve ulusal savunma. "Ortak iyi", "kamu menfaati" gibi kavramlar ve bunlara dayanan devlet politikaları klasik liberallerin karşı çıktığı konulardır.⁶⁹

"Hayek, aşırı devlet müdahalesini şiddetle eleştirmesine rağmen onu bir "laissez faire liberali" olarak görmek doğru değildir. Hayek eserlerinde iç güvenlik, dış güvenlik ve

⁶⁸ YAYLA, Atilla, a.g.e., s.184-185

⁶⁹ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.53-55

adalet hizmetleri dışında devletin sınırlı bazı görev ve fonksiyonlar yüklenmesi gerektiğini de belirtir. Öte yandan Hayek'in ve diğer Neo-Avusturya iktisat okulu mensuplarının sınırlı devlet anlayışı "Rechtstaat" kavramı ile ifade edilmektedir. Almanca kökenli bu kelime bazı Avusturya okulu iktisatçıları tarafından "kanunla sınırlanmış devlet" anlamına gelmek üzere kullanılmıştır. Hayek, daha sonra bu kavramı "içtihat hukuku ile sınırlanmış devlet" anlamında kullanılmıştır. Rechtstaat esasen klasik iktisatçıların "gece bekçisi devleti" ile aynı anlama gelmektedir."⁷⁰

"Chicago iktisat okulunun önde gelen isimlerinden Milton Friedman ise klasik liberalizmde devlete atfedilen iç ve dış güvenliğin sağlanması, adaletin temininden başka, çok sınırlı olsa da, devletin bazı görevleri üstlenmesini ister. Friedman, devletin; 1-Fertlerin gönüllü olarak yaptıkları sözleşmelerin uygulanmasını sağlamak, 2-Mülkiyet haklarının uygulanmasını sağlamak, 3-Rekabetin teşvik edilmesi ve aksak rekabetin önlenmesi, 4-Para politikası için bir çerçeve oluşturulması, 5-Dışsalılıkların çözüme kavuşturulması, 6-Teknik monopollerin (doğal monopollerin) faaliyetlerinin üstlenilmesi, 7-Akıl hastaları ve küçüklerin korunması."⁷¹

Sonuç olarak Liberaller başta belirttiğimiz gibi devlete hep şüphe ile bakmışlardır. Ancak devletin gerekliliğini kabul etmekle beraber sınırlandırılmış ve en az hatta hiç karışmayan bir yapıda, sınırlı bir yapıda devleti görmek istemişlerdir.

⁷⁰ AKTAN, Coşkun Can, Çağdaş Liberal Düşünce Okulları ve Hayek, Türkiye Günlüğü, S.23, Yaz 1993, s.74

⁷¹ A.g.m., s.75

1.2 Sosyal Liberalizm

Sosyal liberalizm, bir taraftan klasik liberalizme bir anlamda tepki olarak, diğer taraftan klasik liberalizmi geliştirme ve sosyal bir içerik kazandırma iddiasıyla, T.H. Green'in çalışmalarıyla ortaya çıkmış ve zamanımıza kadar gelmiştir.

Klasik liberalizm ile sosyal liberalizmin temel unsurları gözönüne alındığında nasıl olup da birbirinden bu kadar farklı unsurlara sahip iki teorinin aynı isimle anıldığını sormamak mümkün değildir. Klasik liberalizmin negatif özgürlük, negatif adalet, bireycilik, liberal rasyonalizm ve antirasyonalizm, devletin sosyal hayattaki hareket alanının daraltılması, kendiliğinden gelişen sosyal düzen, müdahalesiz piyasa ekonomisi gibi unsurlarla tanımlanmasına karşılık; sosyal liberalizm pozitif özgürlük, toplumculuk, sosyal adalet, devletin toplum ve fert hayatında daha fazla yer edinmesi, kartezyen rasyonalizm ve pozitivizm belli ölçülerde benimsenmesi gibi temel taşlar üzerine kurulur.

Klasik Liberalizm ile Sosyal Liberalizm arasındaki farklılığı her iki teorinin sosyalizm karşısında aldıkları tavırda da görmek mümkündür. Klasik Liberalizm, sosyalizmin temel varsayımları, amaçları ve metodlarının uzlaşmaz bir şekilde tam karşısındadır. Oysa, sosyal liberalizmin ilk ve en önemli teorisyeni T.H.Green'in fikirleri Fabian sosyalizmi ile içiçedir. Ancak klasik liberalizm ile sosyal liberalizmin ortak noktaları, farklılıklarından çoktur.⁷²

"Sosyal liberalizm, özgürlüğü aynı zamanda, istediği şeyi yapabilme, refah imkanlarından bilfiil faydalanabilme olarak da görüyor, onun fiili bir imkanı ifade ettiğini ileri sürüyordu. Bu görüşe göre, özgürlük ferde ait olup devletin ihlallerine karşı korunması gereken bir şey olmaktan çok, topluma ait olup devlet tarafından genişletilip, geliştirilebilecek olan bir değerdir."⁷³ Yani sosyal liberalizm pozitif

⁷² YAYLA, Atilla, Liberalizm Bir Bakış, Türkiye Günlüğü, S.17, Kış 1991, s.35

⁷³ ERDOĞAN, Mustafa, a.g.m., s.46

özgürlükçü bir anlayıştır. "Sosyal liberaller, özgürlüğün sadece "yönetilmemek", "müdahale edilmemek" demek olmaması gerektiğini söyler. Devleti minimize etmek yerine, onu yeniden şekillendirmeyi tavsiye eder."⁷⁴

"Neo-liberalizm kavramı da bazen sosyal liberalizmi ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ancak neo-liberalizm hem Green'in geliştirdiği liberalizme hem de çağımızın ikinci yarısında yenilenen çağdaş klasik liberalizme işaret etmek amacıyla kullanıldığı için karışıklık doğmaktadır. Bu bakımdan biz sosyal liberalizm terimini tercih ediyoruz."⁷⁵

Freiburg Okulu, liberalizme önemli katkılarda bulunmuştur. "Ordo" isimli bir dergi etrafında toplanan Walter Eucken ve Franz Böhm dışında F. Meyer, K.Paul Hensel, Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow, Leonard Miksch ve diğer bazı iktisatçılar uzun yıllar sosyal liberalizm olarak da adlandırılabilen Ordo liberalizmini bir akım halinde ortaya koymuşlardır. Ordo liberalleri özgür bir toplumun dayandığı kişisel görev ve sorumluluk duygusunu sosyal refah devleti anlayışının tahrip ettiğini belirtmektedirler. Ordo liberalleri merkezi planlamayı ve Laissez faire ilkesini reddetmektedirler. Piyasa ekonomisine fonksiyonel işlerlik kazandırmak için devletin düzenleyici kararlar almasını ve uygulamasını gerekli görmekteler. "Serbest Piyasa Ekonomisi" yerine, "Sosyal Piyasa Ekonomisi" kavramını kullanmaktalar. Klasik liberalizmin sınırlı devleti yerini onlarda sınırlı ve fonksiyonel devlet almaktadır.

Devletin görev ve fonksiyonlarını bir "Ekonomik Düzen Politikası" içerisinde belirlemeye çalışırlar. Buna göre devlet; özel mülkiyet ve mülkiyetin kullanımı kurallarını, para sistemini oluşturan kuralları, mali sistemi oluşturan kuralları, tekellerin kontrolü ve rekabete işlerlik kazandıracak kuralları ve benzeri diğer kuralları belirler. Ekonomik düzen politikası piyasa ve benzeri diğer kuralları belirler.

⁷⁴ YAYLA, Atilla, a.g.e., s.20-21

⁷⁵ YAYLA, Atilla, a.g.m., s.59

Ekonomik düzen politikası piyasa ekonomisine fonksiyonel işlerlik kazandıracak, böylece merkezi planlamaya ihtiyaç kalmayacaktır.

"Ordo liberallerine göre klasik liberalizmin en büyük hatası serbest piyasa ekonomisinin "ahlaki" yönden bağımsız olduğunu varsaymasıdır. Röpke'ye göre liberalizmin gerçek felsefesi "arz ve talebin kendi haline bırakılmasından öteye gitmelidir". Laissez-faire ilkesine körü körüne inanma ekonomide dengeleri bozar ve istikrarsızlık getirir."⁷⁶

Muhtevaları bakımından Klasik Liberalizm ve Sosyal Liberalizm birbirlerinden oldukça farklı modeller ortaya koymaktadırlar. Hayek, Sosyal Liberalizmi Liberalizm olarak görmez ve liberal olmayanların liberalizmi sahiplenmeleri olarak kabul eder.

1. Liberal Demokrasinin Tanımı

"Çağdaş Klasik Liberalizm bir ekonomik teori olduğu kadar politik teoridir. Liberalizm, diğer sosyal doktrin ya da ideolojilerin aksine, ekonomi ile siyaset arasında sıkı ve yakın teorik bir ilişkiyi korur."⁷⁷

"Politik Liberalizm, en basit şekilde, anayasal düzendir. Her ne kadar bu basit iddia, anayasal kuralların muhtevası, bunların nasıl uygulanacağı gibi soruları tamamen açıkta bırakıyorsa da, bununla birlikte politik liberalizmin yaptığı, hükümet şekilleriyle ilgili soruyu politik teoride bilinenden farklı bir şekle dönüştürmektir. Bu yaklaşım için, bir hükümetin şeklinin ne olduğu (anayasal hukuk ya da demokrasi gibi) sorusu, bu hükümeti bağlayan kuralların, mahiyetinden daha az önemlidir."⁷⁸

⁷⁶ AKTAN, Coşkun Can, a.g.m., s.77-78

⁷⁷ BARRY, Norman P., Yeni Sağ, (Çev:Cevdet Aykan), TİSAMAT, Ankara, 1989, s.62

⁷⁸ A.g.e., s.65

"Liberal demokrasi terimi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı toplumlarında varolan siyasal kurumları, bu kurumların varoluşlarını güvence altına alan hukuk kurallarını ve bu kurum ve kurullar içinde işlemekte olan siyasal süreci anlatmak üzere kullanılmaktadır."⁷⁹

"Demokrasi, bütün yurttaşların politik iktidarın bir bölümünü birlikte taşıma hakkına sahip olduğu anlamına gelir; yani seçebilir ve politik görevleri üstlenebilirler. Politik katılım hakkını başka bir liberal hak, hatta en önemli hak olarak da kabul edebiliriz. Bu nedenle liberalizm tarihî olarak demokrasiyle iç içe olmuştur."⁸⁰

"Liberalizm ile Demokrasi arasındaki temel ilişki (Tocqueville'den, Ruggiero, Kelsen ve Raymond Aron'a kadar) özgürlük ile eşitlik arasındaki ilişki olarak gösterilmiştir. Yani liberalizmi demokrasiden ayırt etmek için liberalizmde özgürlük, demokraside eşitlik vardır denmiştir. Böylece bunları birleştirmek için liberal demokratik sistemlerin görevinin özgürlük ile eşitliği birleştirmek olduğu söylenmiştir. "Liberalizm demokrasinin bir aracı iken, demokrasinin kendisi liberalizmin bir aracı değildir. Liberal demokrasinin formülü özgürlük yoluyla eşitliktir, yani özgürlükler kullanılarak eşitlik sağlanır. Başka bir deyişle eşitlik yoluyla özgürlük değildir."⁸¹ Klasik görüşe göre "demokrasi" bir devletin iktidarının (yetkisinin) nerede bulunduğu (halkın ellerinde) işaret ederken, liberal kelimesi bir devletin gücünün sınırlanmasına işaret eder. Bu açıdan, bir demokrasi halkın temel siyasal kararları aldığı, ama onun alabileceği kararlar üzerinde sınırlamaların bulunduğu bir siyasal sistemdir."⁸²

"Liberal Demokrasi belirli şartların varlığını öngörmektedir. Bunlardan ilki, siyasal iktidarın sınırlı olmasıdır. Bunun anlamı da, iktidarın, özerk, doğal bir biçimde, insanların özgür iradeleri sonucunda kurulan çeşitli gönüllü örgütler çerçevesinde

⁷⁹ KÖKER, Levent, Demokrasi Üzerine Yazılar. İmge Kitabevi, Ankara 1992, s.29

⁸⁰ FUKUYAMA, Francis, Tarihin Sonu ve Son İnsan, (Çev: Zülfü Dicleli), Semavi, (Tarihsiz), s.72

⁸¹ SARTORI, Giovanni, a.g.e., s.415

⁸² ERDOĞAN, Mustafa, Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s.177

görev yapması gerektiğidir. Siyasal iktidar, yalnızca toplumsal eylemlerin çizdiği sınırlar içinde hareket eder."⁸³

"Liberal yapı çerçevesinde demokrasinin ikinci özelliği de söz konusu toplumun çoğulcu olduğunun kabul edilmesidir. Bu, çoğulculuğun, toplumun yalnızca çeşitli özerk örgüt ve kesimlerden oluştuğu anlamına gelmemekte, aynı zamanda, her kuruluşun değerleri ya da çıkarlarının üyeleri açısından kutsal olduğuna inanılmasını da gerektirmektedir. Liberal Demokrasinin üçüncü özelliğine gelince. Söz konusu siyasal sistemde nesnel herhangi bir toplum ya da töre bilimi olduğu kesinlikle kabul edilmemektedir. Aksine, gerçeğin, son çözümlemede, Tanrı ya da insanların gözünde eşit olan, insan vicdanı tarafından belirlenen çoğunluk kararı çerçevesinde oluştuğu kabul edilmektedir. Bundan iki sonuç çıkartılabilir: Hoşgörü ve çoğunluk kararının sınırlılığı."⁸⁴

Liberal demokrasi çoğunluk kararının sınırlılığını getirirken, azınlıklara çoğunluk olma imkanının sağlanması anlamına da gelmektedir. Kısaca üzerinde en fazla ittifak edilen tanımlaması ile, "liberal demokrasi; gencl ve eşit oy ilkesini, düzenli aralıklarla yapılan gizli oy ve açık sayımlı seçimlerle siyasal iktidarın el değiştirebilmesini, halkın temsil edildiği kurumların (Parlamento gibi) varlığını, hukukun üstünlüğünü (ve dolayısıyla yargı gücünün bağımsızlığını) düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlüğünü içermektedir."⁸⁵

Liberal Demokrasi, her biri oldukça farklı bir davranışlar, istekler ve siyasi değerler kümesi içeren, en az üç başat eğilimden oluşur. Bu üç eğilim uygun bir biçimde, anarşist, realist ve minimalist olarak adlandırılabilir. "Liberal demokrasi çatışmayı insan etkileşiminin merkezine koyar ve siyasetin ana uğraş konusu yapar. Bu üç eğilim çatışmanın önceliği görüşünü paylaşırsa da çatışmanın ıslah edilmesi konusunda çok

⁸³ SAYBAŞLI, Kemali, Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar, Bircy ve Toplum, Ankara 1985, s.69

⁸⁴ A.g.c., s.70-71

⁸⁵ KÖKER, Levent, Demokrasi Üzerine Yazılar, İmge, Ankara 1992, s.29

farklı yaklaşımlar öne sürerler. Kısaca belirtmek gerekirse: Anarşizm, çatışmayı yadsıyıcı; realizm, çatışmayı bastırıcı ve minimalizm, çatışmayı hoş görücüdür. İlk yaklaşım çatışmayı uzak tutmaya, ikincisi yok etmeye, üçüncüsü de onunla birlikte yaşamaya çalışır." ⁸⁶

2.1 Anarşist Eğilim

"Anarşist eğilim en açık şekilde, siyasetin amaçlarına ilişkin liberal demokratik açıklamada açığa çıkar. Bu amaçlar her zaman birey ve bireyin özerkliğince kuşatılır. Bu açıdan özgürlük, bireyin eylemliliği üzerinde dış (ve dolayısıyla siyasal) sınırlamaların olmayışıdır; bağımsızlık ve tek başına olmak ferdin doğal durumudur ve insanlar tanımı gereği özerk, ayrı ve özgür faillerdir. Amerikan geleneğinin temel klasikleri bu yarı-anarşist imgelerle doludur." "Özgürlük, bağımsızlık, bireysel kendine yeterlilik, serbest piyasa ve mahremiyet gibi yarı anarşist ideallerden doğan siyasal felsefe en özlü ifadesini "en iyi yönetim en az yönetendir" sloganında bulur. En az yöneten hükümet elbette ki hiç yönetmeyendir, tek iyi devlet yok olan devlettir." "Liberal demokrasiyi siyasal teori olarak o denli eksik, kutupsallaşmış ve zayıf, siyasal pratik olarak da o denli kırılğan bırakan eğilim anarşist eğilimdir. Realizm ve minimalizm bunu düzeltmeye çalışmaktadır." ⁸⁷

2.2 Realist Eğilim

"Realizm, başlangıcında anarşist öncüllerin siyasi alana yayılmasından daha fazla bir şey değildir; siyaset, bir ortak çıkar garantisi ve özel refah için bir kamusal teminat sunar. Fakat realizm, anarşist eğilime oldukça yabancı bir dizi tutum da ortaya koyar. Realist açısından siyaset hangi amaç uğrunda uygulanırsa uygulansın iktidar sanatı

⁸⁶ BARBER, Benjamin, Güçlü Demokrasi, Ayrıntı Yayınları, (Çev: Mehmet Beşikçi), İstanbul 1995, s.33-34

⁸⁷ A.g.e., s.35-38-39

haline gelir. Ve iktidarın peşinden korku, manipölasyon, zorlama, caydırma, teşvik, yaptırım ve insan ilişkilerinin daha baskıcı tarafının diğer ürünleri gelir."⁸⁸

"Realist olarak liberal demokrat elbette ki, iktidarı yüceltmek istemez; daha ziyade iktidarı yerleştirici ve meşrulaştırıcı bir rol oynayarak ferdi amaçların ve hakların hizmetinde kullanmayı düşünür. Rekabet halindeki şehvetleriyle vahşi doğada birbirine saldıran sansarlar ve tilkiler yasalarla kafeslenmeli, cezalarla uyarılmalı, tehditlerle caydırılmalı, kurallarla dizginlenmeli ve ödülleri yumuşatılmalıdır. Aralarındaki alışveriş düzenlenmeli, anlaşmalar ve sözleşmeler yorumlanıp yürürlüğe sokulmalı, özgürlükler ayar edilip dengelenmeli ve mahremiyetin sınırları belirlenip güvence altına alınmalıdır." "Bugünkü Batılı Liberal Demokrasi yoğun biçimde realist siyasete dayanır."⁸⁹

2.3 Minimalist Eğilim

"Minimalizmin meselesi, realistin egemen iktidarına ve anarşiye başvurmaksızın insanın sonsuz hakimiyet arzusuyla nasıl başa çıkılacağı, yani bekçilerin nasıl hapsedileceğidir? İlk liberallerin sevilen ifadesi ile "muhafızlardan toplumu kim muhafaza edecek?" Hoşgörü, kuşku ve ihtiyat gibi tutumlar üzerinde rizikolu bir tarzda oturan ve hem iktidara hem de iktidarın sıkıca sınırlandırılmasına ihtiyaç duyulduğuna inanan minimalizm, siyaseti ne serbest piyasa ilişkileri ile ne de iktidar ilişkileri olarak anlamaya eğilimlidir. Siyaseti daha ziyade dış ilişkiler olarak gördüğü söylenebilir. Yani, barışçı bir dayanışma içinde yaşamak için aşırı bağımlı ve doğal olarak aşırı rekabetçi; fakat ortaklık halinde rahatça yaşamak için de aşırı güvensiz varlıklar arasındaki ilişki olarak. Minimalizm, her etkileşimin ılımlılıkla çevrelendiği, kişisel özgürlükten vazgeçmelerin şartlarla belirlendiği, otorite tahsisinin hakların güvence altına alınmasıyla sağlama bağlandığı ve her mahremiyet terkinin sınırlamalarla korunduğu bir hoşgörü siyaseti geliştirir. Siyasetin amacı bizi çatışma ve ihtilafla bir

⁸⁸ A.g.c., s.40

⁸⁹ A.g.c., s.42-43

arada yaşatacak tarzda kurumlar,gelenekler ve davranışlar ortaya çıkarmak ya da bunları yeniden şekillendirmektir. Minimalist, birçylerin (anarşi) ve devletin (iktidar) her ikisine de güvenmediği için kendisini bir çıkmazda bulur."⁹⁰

3. Özgürlük ve Eşitlik

"Demokrasinin özelliği en kısa biçimde ifade edilmek istenirse, şöyle denebilir: Demokrasi, vatandaşları için mümkün olduğunca fazla hürriyet ve eşitliği birleştiren bir devlet yönetimi şeklidir" "Hürriyet öncelikle ferdiyetçi bir kavramdır, halbuki eşitlik sosyal bir kavramdır. Hürriyetin hareket noktası başkalarına kendi açısından bakan ferttir; eşitlik ise farklıdır. Mahiyeti icabı o, bir ilişkiyi gösterir. Ancak başka birine göre eşit veya farklı olabilirsiniz. Dolayısıyla eşitlik, ferdin, bir sosyal çevrede diğerleriyle bir arada bulunmasını ifade eder."⁹¹ "Hürriyet demokrasi olmadan da vardı, ama eşitlik demokratik çağın özgül, karakteristik özelliğidir; insanlar bu nedenle ona sıkı sıkıya sarılıyor."⁹² Hem liberal hem demokratik olan batı tipi sistemler özgürlük ve eşitliğin birbirleriyle karışabileceğini göstermektedir Bu konuda Sartori şu tespiti yapmaktadır; "Liberal demokrasinin formülü özgürlük yoluyla eşitliktir, yani özgürlükler kullanılarak eşitlik sağlanır. Yani liberalizmin özgürlüğü ve demokrasinin eşitliği yöntemsel bakımdan birbiriyle böyle bir ilişki içindedirler. Eşitliği özgürlükten daha fazla övebiliriz, fakat bu onu tercih sıralamasında ve aynı zamanda yapının inşasında ilk sıraya çıkarmaz. Özgürlükten eşitliğe gitmekte serbestiz; fakat eşitlikten özgürlüğe gitmekte serbest değiliz."⁹³

⁹⁰ BARBER, Benjamin, a.g.e., s.45

⁹¹ LIPSON, Leslie, Demokrasinin Felsefesi, (Çev: Mustafa Erdoğan), Sosyal ve Siyasal Teori, Der: Atilla Yayla, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993, s.17-19

⁹² FUKUYAMA, Francis, a.g.e., s.356

⁹³ SARTORI, Giovanni, a.g.e., s.415

hale getirir. Devlet halk iradesinin faaliyet aracıdır, devlet eliyle hareket eden halkın kendisidir. Oysa “halkın iradesi” son derece ihtimal dışı bir durumu bir yana bırakırsak, her bireyin iradesini kapsamaz. Bundan dolayı, halkın iradesini uygulamaya geçiren faaliyetin bazı bireylerin iradeleriyle çatışması ve özgürlüğü tehdit etmesi kaçınılmazdır.”⁹⁷

Demokrasiyi siyasal bir süreç olarak ele alan R. Dahl ise bu konuda, “Demokrasi, kişilerin kendi tercih ettikleri yasalara göre yaşama imkanını, gerçekleştirilebilir olan azami sınırlara kadar genişletmektedir. Kendi kendini yönetmek, kişinin kendisi için tercih ettiği yasalara itaat etmek, kendi kaderini tayin etmek arzu edilen bir hedeftir. Böyle olmakla birlikte, insanlar bu hedefe yahtılmış bir yaşam sürerek erişemezler. Başkalarıyla birarada yaşamak, zorunlu olarak, birliğin tüm üyeleri için bağlayıcı nitelikte olan kollektif kararlara itaat etmeyi gerektirmektedir. O halde sorun, bir birliğe mensup olanların herkes için bağlayıcı kararlara alabilmelerini ama yine de kendi kendilerini yönetebilmelerini mümkün kılan bir yol bulmaktır. Demokrasi, bir birliğin mensupları arasında kendi kaderini tayin etme imkanlarını azamileştirdiği için en iyi çözümdür” demektir.

Kısaca, şunu diyebiliriz; liberal demokrasi özgürlüklerin korunması ve genişletilmesi konusunda sınırlanmış bir devlet modeli sunmaktadır ve “böylece devlet gücünün sınırlanması ile halkın temel kararları alması buluşmaktadır; sınırlı devlet halkın gücü sayesinde vardır. Veya demokratik devlet sınırlı devlettir ve özgürlük zorunlu olarak demokrasi tarafından korunur. Demokrasi devlet iktidarının halkın elinde olması gerektiğine işaret eder, ama bu iktidarın sınırlanması hakkında herhangi bir şey söylemez. Bu unsur, bizatihi demokrasiyle değil, liberal demokrasiyle bağlantılıdır.”⁹⁸

⁹⁷ DAHL, Robert, Demokrasi ve Eleştirileri, Çev: Levent Köker, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s.111

⁹⁸ ERDOĞAN, Mustafa, a.g.e., s.181

3.2 Eşitlik ve Demokrasi

"Eşitlik ilkesi demokratik düşüncede merkezi bir rol oynamıştır. Bütün insanların eşit oldukları demokrasi teorisinde bir postüla niteliğindedir. Çoğu demokratlar hem eşitlik ilkesinin bütün insanlara eşit muamele edilmesi gereğinin kendiliğinden geçerli olduğunu, hem de bu ilkenin en iyi demokrasilerde korunup geliştirilebileceğini kabul ederler."⁹⁹

Bir çok eşitliğin demokrasiden önce de varolduğunu ve demokrasiyle ortaya çıkmadığını hatırlatmamız gerekir. Demokrasi ve eşitlik, eşitliğin ideal demokratik düşüncenin tam bir sembolü statüsüne yükseltilmesi anlamında birbiriyle birleşir. Bu eşitlik isteminin en büyük gücünü ve yaygınlığını demokratik sistemde kazanması demek olup; demokrasi dışında başka eşitliklerin olmadığı veya bütün eşitliklerin demokrasinin başarısı sonucunda elde edildiği anlamına gelmez. Bugün anladığımız anlamda yasa önünde eşitlik (isonomia) Yunan Demokrasilerinde çok kısa ömürlü bir deneyden geçmiştir. Yine, Yunanlıların toplanma, oy verme, konuşma konusunda getirdikleri eşitlikler olan "isegoria" ve "parresia"nın çok az bir benzerliği vardır.¹⁰⁰

Eşitliğin tarihi gelişimi dört sınıf veya dört tip altında ele alınabilir: Hukukî-siyasî eşitlik, sosyal eşitlik, fırsat eşitliği, ekonomik eşitlik.¹⁰¹

"Demokrasi ile eşitlik arasındaki bu ilişki öylesine güçlüdür ki; demokrasi bazen siyasi eşitlik aracılığıyla tanımlanır. Liberal Demokrasilerde eşitliğin siyasî olanından başka türleri de geliştirilebilir. İnsanlar, bireysel özgürlüğün azalmasına yol açsa bile, daha fazla eşitliğin sağlanması için devlet faaliyetini arzu edebilirler. Böyle bir durumda

⁹⁹ A.g.e., s.181

¹⁰⁰ SARTORI, Giovanni, a.g.e., s.370-371

¹⁰¹ A.g.e., s.373

özgürlükteki azalmanın sınırlı tutulması kaydıyla, hala liberal demokrasinin var olduğu söylenebilir."¹⁰²

4. LİBERAL DEMOKRASİNİN KURUMLARI

Liberal demokrasi kendisini diğer değişik sıfatlarla anılan demokrasi türlerinden iki temel unsura dayanan boyutu ayırır. Bunlardan ilki, siyasi kararların alınması vatandaşların rıza ve oyuna dayanır. İkincisi de, siyasi iktidar temel hak ve özgürlüklerle sınırlıdır.

Temsili demokrasi veri alındığında, "halkın yönetimi" olarak demokrasi katılma ve temsil mekanizmalarının, çoğulcu ve yarışması bir siyasetin, çoğunluğun yönetme hakkıyla ilgili yöntemlerin varlığını ve nihayet seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğünü zorunlu kılar.

Liberal Demokrasinin belli başlı kurumlarından seçimler ve oy verme, siyasi çoğulculuk ve yarışma, çoğunluk yönetimi ve azınlık hakları, insan hakları ve iktisadi hürriyetler gibi temel kurumları ele alalım.

4.1 Seçimler ve Oy Verme

"Seçim, demokrasinin vazgeçilmez unsurudur. Her seçim olgusu ile demokrasinin ilgisi olmayabilir, fakat her demokratik yönetimin seçimle kopmaz ilişkisi vardır. Seçim olgusunun içinde seçmek ve seçilmek ile seçen ve seçilen sujeler vardır. Siyasal katılım geniş bir ülke ve bir araya toplanma olanağı bulunmayan geniş bir nüfus yapısında ancak seçim yoluyla olabilmektedir."¹⁰³

¹⁰² ERDOĞAN, Mustafa, a.g.e., s.182

¹⁰³ SEZEN, Saim, Seçim ve Demokrasi, Gündoğan, Ankara 1994, s.51

Günümüzde Batı ülkelerinde demokrasiyi seçimle tanımlamak eğilimi yaygındır. Ancak, batı demokrasisinde seçim uzun süre yaygınlaşmamış ve halkın iktidar üzerinde etkili olmasını sağlayamamıştır. Oy hakkının genelleşmesi konusunda büyük mücadeleler verilmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarına ve XIX. yüzyılda yer alan hemen tüm siyasal mücadeleler genel oy için olmuş, demokrasi için mücadele genel oy hakkı talebinde somutlaşmıştır. Sosyal ve ekonomik bakımdan hakim gruplar çoğunluğun oy hakkına sahip olmasından çekinmişlerdir. 1789 Fransız Devriminde Burjuvazi iktidarı aristokrat sınıfın elinden alırken geniş bir seçmen topluluğuna dayanmıştır. İngiltere’de oy hakkının genişletilmesi 1832’de ve 1867’de yürürlüğe konan yasalarla gerçekleşmiş, oy hakkı orta sınıflara devrime gerek kalmaksızın tanınmıştır. A.B.D.’de de genel oy hakkı, aristokrasinin yokluğu sebebiyle, diğer Batı ülkelerinden önce ve bir devrim geçirmek zorunda kalmaksızın elde edilmiştir. Demokratik rejimi öncelikle kabul eden bu ülkelerde seçim ve demokrasi birbirinden ayrılmaz iki kavram olmuştur.¹⁰⁴

Klasik Demokrasilerde yönetenlerin, yönetilenlerce serbest ve dürüst seçimlerle iş başına getirilmeleri ve kişi hak ve özgürlüklerine uygun biçimde yönetmeleri demokratik ilkelerin başında gelmektedir. "Günümüzde artık sınırlı oy sisteminin pek bir önemi kalmamıştır. Bugün demokratik bir seçme hakkından söz edilebilmesi, bunun birtakım ilkelere uygun olmasına bağlıdır. Seçme hakkının genel, eşit, bireysel, gizli ve serbest olması ona demokratik niteliğini kazandırmaktadır. Buradan anlaşılan da kişilerin doğuş, ırk, servet, cinsiyet ve öğrenim şartlarıyla oy verme hakkının dışında bırakılmayacağıdır."¹⁰⁵

Demokratik sistemlerde temsil yani verilen oyların temsilciliklere dönüştürülmesi değişik sistem arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Seçim sisteminin esasını seçimlerde kullanılan oyların temsilciliklere dönüştürülmesinde uygulanan usul (matematik teknik) oluşturmaktadır. Fakat seçim sistemi bu teknikten ibaret olmayıp seçim çevrelerinin yapısı, barajların bulunup bulunmaması, aday belirleme yöntemleri,

¹⁰⁴ÇAM, Esat, Siyaset Bilimine Giriş, İ.Ü. İktisat Fak., İstanbul-1981, s.266-267

¹⁰⁵ SEZEN, Saim, a.g.e., s.77

seçimlerin denetimi ve seçim kampanyasının yürütülmesine ilişkin kuralları da içerir. Yani “seçim sistemi” milletvekillerinin hesaplanmasında ve partilere dağılımında başvurulan yöntem anlamındaki düzenlemelerden daha geniş bir kavramdır.¹⁰⁶

4.2 Siyasi oğulculuk ve Yarışma

"Demokrasi oğulcu bir siyasal hayatı gerektirmektedir. Siyasette oğulculuk, farklı dünya görüşlerine, programlara ve çıkarlara sahip olan çeşitli kişi ve grupların serbestçe örgütlenip siyasal iktidar yarışına katılabilmelerini ifade eder. Siyasal alandaki çoğulculuk, toplumun çoğulcu yapısının doğal bir yansıması olduğu ölçüde anlamlıdır. Başka bir anlatımla, önemli olan kültürel, sınıfsal veya ideolojik, toplumsal taleplerin siyasal temsilinin yasaklanmamasıdır. Eğer sosyolojik temelleri yoksa, çoğulcu siyasal hayat yasal yoldan yaratılabilecek bir şey değildir."¹⁰⁷

oğulculuk siyasi gücün tek bir elde merkezileşmesi yerine birbirleriyle yarış halinde çok sayıdaki grup ve kurum arasında dağıtılması fikrine dayandırılır. Liberalizmin oğulculukla temellendirilmesine ilişkin ilk ve en basit iddia şu şekildedir. “Eğer iyi olan tekil değilse, iyi yaşam ya da iyi yaşam şekillerine ait meşruluklarında çoğul olması zorunludur. Bütün farklı hayat şekillerinin dışlanmasını sağlamak için bu hayat şekillerinden birini topluma zorlamanın anlamı kalmaz. oğulculuk seçim yapmak zorunda olduğumuzu söyler, neyi seçeceğimizi değil. oğulculuk, liberal olmayan anlamlar içeren değerleri ya da bu değerlerin liberal değerlerle kombinasyonlarını dışlamaya yönelik bir meşruluk sağlamaz.”¹⁰⁸

"oğulculuk bir demokrasinin “katlanmak zorunda olduğu” bir araç olarak da görülemez. Aksine, demokrasinin bir temeli de ahlaki çoğulculuğun meşru sayılmasıdır. Demokrasi, aynı zamanda, farklı “iyi” anlayışlarını ve farklı hayat

¹⁰⁶ ERDOğAN, Mustafa, a.g.e., s.204

¹⁰⁷ A.g.e., s.210

¹⁰⁸ CROWDER, George, oğulculuk ve Liberalizm, ev: Levent Korkut, Diyalog Dergisi, S.1, Ankara 1996, s.68-73-83

tarzlarını barış içinde bir arada yaşatan ve bunlardan kaynaklanan talepleri siyasal süreçle bütünleştiren bir sistemdir. Demokrasi, farklı insani tecrübelerin birbirinden haberdar olmasına ve birbirinden öğrenmesine aracılık eden ve böylece siyasal varoluşun anlamını zenginleştiren bir süreç olarak da görülmelidir. Bütün bunlar, ancak çoğulculuğu koruyan bir özgürlükler düzeninde hayat bulabilir."¹⁰⁹

Çoğulculuk, siyasal liberalizmin özüdür. Buna göre, hiçbir düşüncenin ayrılığı yoktur: Her düşünce özgürdür; özgürce açıklanır, özgürce örgütlenir. Ve her düşüncenin iktidara gelme hakkı vardır. Çoğulculuk ilkesinde önemli olan temel unsurlar şunlardır: Düşünceler, öncelikle içerik bakımından özgürdür. Hiçbir düşüncenin içeriğine sınır getirilemez. İkinci olarak, düşünceler özgürce açıklanmalıdır. Düşünce özgürlüğü, bir "iç alem özgürlüğü" değildir. Onun bir anlam taşıması için, başkalarına iletilmesi gerekir. Son olarak, düşünceler özgürce örgütlenmelidir. Bu örgütlenme, geçici nitelikteki "gösteri ve yürüyüşler"den "dernekleşme"ye ve partileşmeye dek uzanır. Örgütlenme, siyasal hayatı, tüm eğilim ve akımlarıyla yansıtmalıdır. Bu, özellikle siyasal partiler için daha da önemlidir. Siyasal alanda yalnız bir sınıf, grup veya düşüncenin siyasal partilerine yer verip, ötekilerine yasaklama getirilemez. Bu demokrasiye aykırıdır.¹¹⁰

Günümüz demokrasilerinde siyasi çoğulculuk, yarışma ve siyasi katılım unsurları genellikle siyasi partiler aracılığıyla demokratik sistemlerde sağlanır. Siyasi çoğulculuk ve yarışma siyasi platformda örgütlenmiş, halkın siyasi katılımı ve oyu ile siyasi iktidarın denetimini ele geçirmeye ve bu denetimi sürdürmeye çalışan sürekli bir örgüte sahip olan siyasi topluluklarca, yani siyasi partilerce demokrasilerde kendilerini ifade etme imkanı bulurlar.

¹⁰⁹ ERDOĞAN, Mustafa, a.g.e., s.211

¹¹⁰ TANILLI, Server, Devlet ve Demokrasi Cem Yayınevi, İstanbul 1993,s.38-40

4.2.1 Siyasi Partiler

Siyasi partileri bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlar olarak tanımlayabiliriz.

Günümüz anlamında siyasi partiler, 19. yüzyılın ortalarına doğru ilk defa İngiltere’de doğmuştur. Giderek demokratik sistemlerin vazgeçilmez unsurlarının başında gelmeye başlamıştır ve demokratik sistemlerin ayırtıcı özellikleri arasında sayılmaktadır.

4.3 Çoğunluk Yönetimi ve Azınlık Hakları

Demokrasinin özü siyasal eşitlik ve çoğunluğun ülkeyi yönetme hakkıdır. Demokrasilerde yasaların uygulanması açısından insanlar arasında fark gözetilmez. Siyasal eşitliğin doğal bir sonucu demokrasilerde yurttaşların seçmen olabilme hakkının servet, eğitim, cinsiyet ve ırk bakımlarından bir sınırlamaya tabi tutulmamasıdır. Buna genel oy ilkesi denir. Yine seçimlerde her seçmen tek ve eşit oya sahiptir. Her seçmen tek ve eşit oy kullanacaksa ister istemez çoğunluğun tercihinin benimsenmesi gerekecektir. Aksi düşünüldüğünde, yani azınlığın tercihi benimsenirse, azınlıkta kalan seçmenlerin herbirinin oyu çoğunluktaki seçmenlerin oyundan daha ağırlıklı olacak ve eşitlik ilkesi zedelenecektir.

Henry Mayo bu konuda şunları yazmaktadır: “ Ahlaki bakımdan en kuvvetli olan veya bugünün siyasi ortamında en akla yakın gelen iddia siyasi eşitlikten doğan iddiadır. Hükümetin halk tarafından denetimi ve eşitlik prensipleri bir defa kabul edildi mi, (ki bunlar bugün demokrasi ateşini körüklemektedirler) karar vermek için çoğunluk prensibinin uygulanmasını reddetmek çok zor olur.”¹¹¹

"Çoğunluk ilkesinin oy eşitliğini de kapsayan siyasal eşitlik ilkesinden doğduğunu ve demokrasi teorisi açısından vazgeçilemez olduğunu söyleyebiliriz. Azınlık ilkesinin

¹¹¹ TURHAN, Mehmet, Siyaset ve Anayasa, Gündoğan, Ankara 1995, s. 123-124

kabulü demokrasinin temeli olan siyasi eşitliği reddetmek demektir. Çoğunluk ilkesi siyasal eşitlikten kaynaklanması nedeniyle benimsenmelidir. Toplumlar karar vermek için uygun bir yöntem bulmak zorundadır ve eşitler arası tarafsızlığı gerçekleştirebilecek ve demokrasiye en uygun yöntem ise çoğunluk ilkesidir."¹¹²

"Demokrasilerde uygulanan çoğunluk ilkesinin sınırları elbette ki vardır. Demokrasilerde kural ülkeyi seçimleri kazananın yönetmesidir; ancak çoğunluk her istediğini her zaman yapamaz"¹¹³. Demokrasilerde çoğunluk ilkesinin ilk ve en önemli sınırını temel hak ve özgürlükler oluşturmaktadır. Temel hak ve özgürlükler demokratik sürecin ayrılmaz parçasıdır. Düşünceyi ifade özgürlüğü, seçme, seçilme ve siyasal faaliyette bulunma, siyasal parti kurma, partilere girme ve partilerden çıkma ve dernek kurma özgürlükleri demokratik süreçte siyasal katılma son derece önemlidir. Demokrasi bu hakların ve bunlarla ilişkili diğer bazı klasik temel haklar çoğunluğa karşıda korunmasını gerektirir: çünkü bu haklar çoğunluğun yönetme hakkına gerekçe olan eşitlik ilkesinden kaynaklanmaktadır. Eğer çoğunluğun bu hakları tanımama veya yok etme hakkı olursa, azınlıkta kalanların gelecekte çoğunluk olabilme ihtimalleri ortadan kaldırılmış olur.

Eğer bir çoğunluk yetkilerini sınırsızca kullanırsa, kendisini sürekli bir çoğunluk olarak sürdürmesi zor olmayacaktır ve eğer azınlığa dönüştürülemeyen bir çoğunluk varsa artık bir demokratik çoğunluktan,temeli çoğunluk ilkesine dayanan bir sistemden söz edemeyiz. Çünkü çoğunluk ilkesi, siyasal yapının çeşitli parçalarının iktidarı kullanmasını,yer değiştirebilmesini (azınlığın çoğunluk olabilmesi) ve değişebilen çoğunlukları gerektirir.¹¹⁴

¹¹² A.g.c, s,152

¹¹³ A.g.c, s,127

¹¹⁴ A.g.c. s,127

4.4 İnsan Hakları

İnsan hakları (human rights) eskiden insanın hakları (rights of man) olarak adlandırılan şeyin oldukça yeni adıdır. İnsan hakları ifadesinin kullanılmasını teşvik eden, Birleşmiş Milletlerdeki görevi esnasında dünyanın bazı bölgelerinde insan hakları kavramının kadınların haklarını da kapsadığının anlaşılmadığını gören Eleanor Roosevelt idi.¹¹⁵ Batı'da insanın, salt insan olarak doğuştan bazı hakları ve özgürlükleri olduğu ve devletin bunlara hiç bir zaman dokunamayacağı düşüncesinin bir sistem halinde ortaya çıkışı 17. yüzyıla rastlar. Bu öğretiyi " bireysel haklar öğretisi" denir.

Bireysel haklar öğretisinin ana düşüncesini şöyle özetleyebiliriz:" İnsanlar, toplum yaşamına geçmeden önce, doğal halde yaşıyorlardı; tam ve mutlak bir özgürlükleri vardı. O zamanlar sonradan - çeşitli nedenlerle - aralarında bir sözleşme yaparak siyasal topluluğu oluşturdular ve bunu yaparken de, bu topluluğun kurulabilmesi ve yaşayabilmesi için gerekli olan ölçüde özgürlüklerin bir bölümünden feragat ettiler. Ne var ki, doğal halde sahip oldukları hak ve özgürlüklerinin en esaslı olanlarını siyasal topluluğa, yani devlete devretmediler; bu temel hak ve özgürlükler devletin kuruluşundan sonrada kendilerinde kaldı. Bundan çıkan sonuç şudur: insanların, devletten önce ve onun hukukundan üstün bir takım doğal hakları vardır. Şu halde, devlet, kendisince bağışlanmamış olan, kendinden önce var olan bu doğal haklarla bağlıdır ve onlara saygı göstermek zorundadır."¹¹⁶

"İnsanın bireysel hakları ilkesi, ahlakiliğin, devletin gücü üzerinde bir sınırlama, bireyin kollektivitenin zalim gücüne karşı korunması, güçlünün hakka (adalete) tabi kılınması olarak, sosyal sistemin derinliklerine doğru yayılmasıdır."¹¹⁷ İnsan hakları kavramını

¹¹⁵ CRANSTON, Maurice, İnsan Hakları Nelerdir? Çev: Atilla Yayla, Sosyal ve Siyasal Teori, Der: Atilla Yayla, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s, 251

¹¹⁶ TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi, Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s, 161-162

¹¹⁷ RAND, Ayn, İnsanın Hakları, Çev: Atilla Yayla, Sosyal ve siyasal Teori, Der: Atilla Yayla, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993, s,258

sadece konumuzla alakalı olan sivil ve siyasi özgürlükler ana başlıkları etrafında kısaca inceleyeceğiz.

4.4.1 Siyasi ve Sivil Özgürlükler

Gerek iktisadi, gerekse siyasi liberalizmin temelinde özgürlükçülüğün yattığına daha önceki bahislerimizde temas etmiştik. Liberal Demokrasi temelde siyasi özgürlüklere dayanır. Demokrasi için zorunlu olan siyasi özgürlüğü sağlamanın yolu ise devlet iktidarının bireysel özgürlüklerle sınırlanması ve siyasi özgürlüklerle denetim altına alınmasıdır.

"Sivil özgürlükler kişilere siyasi iktidar karşısında dokunulmaz bir alan sağlarken, siyasi özgürlükler yurttaşların devlet yönetimine katılmalarına ve kararlarını etkilemesine imkan verir. Birer insan hakkı olarak sivil özgürlükler bireylerin kendi bilgi ve anlayışlarına göre hayatlarına yön verebilmelerine temel olan özgürlüklerdir. Bunlar kişilerin toplumsal hayatın çeşitli alanlarında (kültürel, iktisadi, dinî, vb) özgürce etkinlikte bulunmalarına ve kendilerini ifade etmelerine başka kişi ve gruplarla özgür etkileşim ve iletişimde bulunmalarına imkan verir ve düşüncelerin toplum içinde serbestçe dolaşımını sağlarlar. Bireysel alanları siyasi iktidar karşısında koruyan sivil özgürlüklere karşılık, siyasi özgürlükler kişileri devlet karşısında aktifleştirir. Demokrasiler gönüllü siyasal katılmaya dayanırlar, mobilize ve cebri katılma demokrasiyle bağdaşmaz."¹¹⁸

4.5 İktisadi Hürriyetler ve Piyasa Ekonomisi

Üç temel iktisadi özgürlük vardır: mülkiyet, girişim ve sözleşme. Aslında bunlar daha önce gördüğümüz sivil özgürlükler kategorisinde yer alırlar: Bunların “ iktisadi ” olarak nitelendirilmelerinin nedeni yapıları itibariyle ayrı bir hak kategorisi teşkil etmeleri olmayıp, sadece hangi etkinlik alanıyla ilgili olduklarına işaret etmektedir.

¹¹⁸ ERDOĞAN, Mustafa, a.g.e, S,223

İktisadi özgürlükleri “ iktisadi ve sosyal haklar “ la karıştırmamak da gerekiyor. Çünkü, bunlar fertlere özel olarak bir takım iktisadi yarar veya ayrıcalıklar sağlanmasıyla ilgili olmayıp, sadece ferdi özgürlüğün iktisadi alana yansıyan boyutunun tanınmasını ifade eden negatif haklar niteliğindedirler. Esasen iktisadi özgürlükler diğer özgürlüklerin de temelidir. Çünkü, mülkiyet, girişim ve sözleşme özgürlüklerinin tanınmadığı bir sistemde diğer sivil özgürlüklerin hemen hemen hiç birinin ve seçme hakkı dışındaki siyasi özgürlüklerin kullanılmasına maddi olarak imkan yoktur.¹¹⁹

4.5.1 Mülkiyet Özgürlüğü

Mülkiyet özgürlüğü özel çıkarın insanın davranışlarında itici bir güç oluşturduğu, ayrıca kazanç kayıp hesabı yapmada etkili bir faktör olacağı varsayımları çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Bu çerçevede özel mülkiyetin geçerli olduğu bir toplumda her ferdin toplumsal üretime katkısı maksimum düzeyde olabilecektir. Mülkiyet, insanın zeka ve emeğinin ürününe sahip olma konusunda doğal bir hak olarak da değerlendirilmiştir.

4.5.2 Girişim Özgürlüğü

Bu özgürlük anlayışı da insanın zeka ve kabiliyetlerini en üst düzeyde değerlendirebilmesinin temel şartlarından birisi olarak görülmüştür. Girişim özgürlüğü topluma yönelik faaliyetlerde kötü ve başarısız unsurların elimine olması ve bunların yerine iyi başarılı yetenekli ve dinamik insanların toplumsal kaynakları kullanmada söz sahibi olabilmelerinin sağlanması açısından önem kazanmaktadır. Bu şekilde girişim özgürlüğü bireysel çıkar ile toplumsal çıkarın uyum halinde olmasını sağlayan bir mekanizma yaratmaktadır. Bireysel çıkarı yanında toplumsal çıkarı düşünmeyenler topluma dönük faaliyetlerinde başka girişimcilerin rekabeti ile karşılaşmakta ve yerlerini onlara terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Girişim özgürlüğü bireyler

¹¹⁹ A.g.e, s,224

arasında topluma yönelik faaliyetler konusunda etkili bir rekabetin ortaya çıkabilmesi için vazgeçilmez bir şart oluşturmaktadır.

4.5.3 Sözleşme Özgürlüğü

"Bu özgürlük de her insanın kendi menfaatlerine en uygun ilişkileri bizzat kendisinin kurabileceği ve fertlerin bu istikamette harcayacağı çabaların gerek fert, gerekse toplum açısından en yararlı ilişki kompozisyonunun oluşmasına katkıda bulunacağı varsayımına dayanmaktadır."¹²⁰

"İktisadi özgürlükler üretim araçlarının devletin tekelinde kalmasını önleyerek, siyasal güç karşısında bir denge oluşmasının ve onun denetlenebilmesinin de temelini oluştururlar. Mülkiyet hakkının ve girişim özgürlüğünün tanınmadığı bir yerde devlet, kaçınılmaz olarak, herkesin "velinimeti" konumunda olacağından, böyle bir sistemde halkın yönetime hakim olması ve velinimeti olan devleti denetlemesi mümkün değildir. Peter Berger'in ifadesiyle; 'şüphesiz demokrasi her şeye kadir bir devletle birlikte yaşayamaz.'¹²¹"

4.5.4 Piyasa Ekonomisi

Yakın yıllara kadar, demokrasi ile piyasa ekonomisi arasında olumlu bir ilişkinin bulunmadığı görüşü son derece yaygın ve etkili idi. Komuta ekonomisine dayanan sosyalist rejimlerin çökmesinden sonra, ters yönde bir gelişme ortaya çıkmıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının 1990 tarihli Paris Belgesinde piyasa ekonomisinin demokrasinin dayanaklarından biri olduğu belirtilmiştir.

¹²⁰ TÜRKKAN, Erdal, İktisadi Liberalizm, Sosyal Adalet ve Demokrasi, Der: Atilla Yayla, Sosyal ve Siyasal Teori, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993 S, 188

¹²¹ ERDOĞAN, MUSTAFA, a.g.e. s,224

Peter Berger siyasal demokrasinin piyasa ekonomisini gerektirdiğini üç empirik kanıtla delillendirmeye çalışmıştır. 1. Piyasa ekonomisine sahip olmayan hiç bir siyasal demokrasi Örneği yoktur. 2. Demokratik olmayan piyasa ekonomilerinin birçok örneği vardır. 3. Piyasa ekonomileri uzun bir süre boyunca başarılı oldukları takdirde demokratikleşme yönünde baskıların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Öte yandan, teorik olarak, serbest piyasanın, karar alma sürecinde gücü dağıtması sebebiyle de özgürlüğün korunması için zorunlu olduğuna işaret edilmiştir. Hatta piyasanın kendisi bir özgürlük veya özgürlükler sistemi olarak da görülebilir, çünkü, serbest piyasanın işleyebilmesi için temel özgürlüklerin koruma altında olması gerekir. Ayrıca piyasa, seçme özgürlüğünü en uygulanabilir biçimde genişletir. Bu sebeplerle, piyasanın liberal demokrasiyle güçlü bir bağlantısı olduğu söylenebilir. Piyasa ekonomisine dayanmayan ülkelerde demokrasi ya kurulamamakta ya da şekli olarak kurulmuş olsa bile kalıcı olamamaktadır.¹²²

III. Sosyal Demokrasi

Sosyal demokrasi kavramının (toplumsal bir durum olarak sosyal demokrasinin) izleri, Tocqueville'e kadar götürülebilir. Tocqueville, 1831'de A.B.D.'yi ziyaret etmiş, Amerikan demokrasisinin toplumsal ilkeleri -özellikle statü eşitliği, usul ve geleneklerinden- çokça etkilenmişti. Tocqueville'e olduğu kadar ondan sonraki birçok Avrupalı konuklara da çok çarpıcı gelen bu sosyal eşitlik, kısmen feodal bir geçmişin yokluğunu yansıtmaktaydı; elbette bir demokrasi ruhunun tüm toplumun içine nasıl işlemiş olduğunu açığa vurmaktaydı. Nitekim Tocqueville demokrasiyi aristokrasi ile karşılaştırmış ve 1848'e kadar demokrasiyi bir siyasal biçim olarak değil, daha çok toplumsal durum (bir sosyal hal) tarzında algılamıştır.

Sosyal demokrasi adı, dolaylı şekilde, toplumun omurgasını ve siyasal üst yapısının temelini oluşturan, topluma yayılmış -topluluk ve birlikler- ilk , asıl demokrasiler ağı için de kullanılıyor. Çok gruplu bir toplumda demokratik yapılı gruplardan oluşan

¹²²A.g.e., s.225

“grup” birimi de yine bir sosyal demokrasi olarak nitelendiriliyor. Öte yandan sosyal demokrasi (bir parti adı olan sosyal demokrasi ile karıştırılmamalı) sosyalist demokrasiden çok farklı bir şeydir. Sosyal demokrasinin ayırt edici temel özelliği onun yalnızca toplumsal düzeyde etkinlikte bulunmasında değil, bir de kendi özü itibarıyla etkin olma ve kendi içinde oluşma yeteneğinde belirir. İşte sosyal demokrasinin siyaset dışı niteliği ve onun sosyalist demokrasiden, sosyalist bir devletçe topluma zorla uygulanan politikadan tamamen farklı olmasının sebebi, en iyi şekilde bu ikinci açıdan değerlendirilebilir. Sosyal demokrasi aşağıdan yukarıya doğru çıkar, sosyalist demokrasi ise yukarıdan aşağıya doğru iner. Sosyal demokrasi, her şeyden önce bir yaşam şeklidir, sosyalist demokrasi ise her şeyden önce bir yönetme, hükümet etme şeklidir.¹²³

1. Tanımı ve Tarihi Gelişimi

"Sosyal Demokrasi zamanla iki anlam kazanmıştır. Bunlardan birine göre sosyal demokrasi bir ethosu, yaşama biçimini ve dolayısıyla kişilerin birbirleriyle ilişkilerini göstermektedir. İkinci anlamda sosyal demokrasi toplumun durumundan daha çok toplumun yönetimiyle ilgilidir. İlk durumda sosyal demokrasi siyasal demokrasinin dayanağı ve politika dışı temelidir. İkincisinde demokratik toplumu yaratacak şartların politikayı tespit edenlerce yukardan hazırlanan siyasetlerce oluşacağı ön şart iken, ikinci anlamda ise siyasetin bir ürünü söz konusu olmaktadır."¹²⁴

"Sosyal demokrasi ancak 1920 yılında Üçüncü (Komünist) Enternasyonalizm açılması ile birlikte gerçekten farklı bir nitelik kazanmıştı. Rus Devrimine kadar Lenin ve Menşevikler İkinci Enternasyonelin “sosyal demokratik” gruplarının üyeleri idiler ve partinin Leninist kuramının çoğu Leninin kendisi tarafından “sosyal demokratik” olarak nitelendirilmişti. Adlandırmadaki bu karışıklık karşısında, en az karışıklık yaratıcı ayırım komünizm ve “komünist olmayan sosyalizm” olup bu da 1920’de Lenin

¹²³ SARTORI, Giovanni, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev: Tuncer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, T.D.V. Yayınları, Ankara 1993, s.9-10

¹²⁴ A.g.e., s.417

tarafından Komintern'e (Üçüncü Enternasyonal) kabul edilip edilmemesine bağlıdır. O zamandan beri, ilk grupta yer alan partileri sosyal demokratik olarak nitelemek uygun olmakla birlikte, sorunun bu biçimde ele alınması uzun süredir varlığını sürdüren ve hala Batı Sosyalizminin içinde yer alan iki farklı eğilimi görmeyi engellemektedir."¹²⁵

1917 Rus Devriminden sonraki gelişmeler bir yol ayrımını oluşturdu: Sosyalizmi barışçı yollardan, özgürlüklere saygı göstererek gerçekleştirmek gerektiğine inananlarla, Sovyet modelini benimseyenlerin yolları ayrıldı. Demokratik sosyalistler, demokratik solcular, sosyal demokratlar birinci grupta yer aldılar. İkinci gruptakilere ise komünist denilmesi yaygınlaştı. Aradaki bir amaç değil, araç farkıymış gibi görünürken, giderek amaçta da farklılıklar oluştu.

Günümüzde komünizmin üretimde, demokratik sosyalizmin ise tüketimde toplumsallaştırma anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Demokratik sol ideolojiler, sosyalizm ile liberalizmin bir sentezi görünümünü kazanmışlardır. Hem toplumsal adaleti, hem liberal hak ve özgürlükleri aynı anda gerçekleştirmek istemektedirler. Biri uğruna ötekisini ertelemeyi kabul etmemektedirler.

2. Teorik Gelişimi

"Demokratik sol ya da sosyal demokratik ideoloji, marksizmden sonra tarihî bir sentez olarak oluştu. Liberalizmin getirdiği siyasi demokrasinin kazanımlarını hiçbir zaman göz ardı etmeden toplum yararının özel çıkarların üzerinde olmasını gözetti. Böylece liberalizm ile sosyalizmin sentezi bir ideoloji doğmuş oldu."¹²⁶

"Çağdaş Sosyal Demokrasi'nin, Marksizm'in, sosyalizmin şiddete dayalı bir devrimle ve proleterya diktatörlüğü aşamasından geçerek gerçekleşeceği iddiasına bir tepki olarak doğduğunu söylemek yanlış olmaz. İktidara gelmek ve düzeni değiştirmek için

¹²⁵ A.g.c., s.481

¹²⁶ KİŞLALI, Ahmet Taner, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitabevi, Ankara 1993, s. 93-94

demokratik araçlar seçilince ve özgürlükler hiçbir zaman ertelenmeyince, giderek içerikte de önemli farklılıklar oluşmuştur. Hatta Engels'in bile, belirli bir aşamada bu düşünceye yaklaştığını görüyoruz. 1895'de "Fransa'da Sınıf Çatışmaları" adlı kitaba yazdığı önsözde Friedrich Engels, oy hakkının işçilerin elinde bir özgürleşme silahına dönüşebileceğini savunuyordu. Burjuvazi işçi partilerinin yasal eylemlerinden, yasadışı eylemlerden daha fazla çekinmeye başlamıştı. Seçim başarıları onlar için ayaklanmalardan çok daha korkutucuydu."¹²⁷

Alman Bernstein ve Alman Lassalle ile başlayan, genel anlamıyla sosyal demokrat akım, Fransız Jean Jaures, Fransız Leon Blum, İngiliz Harold Laski, İngiliz G.H. Cole, Belçikalı Henri de Man, İsviçreli Jeanne Hersch'in katkılarıyla beslenmiş ve gelişmiştir.

Sosyal demokrasinin özünü sosyal adalet, daha iyi bir yaşam, özgürlük ve barış oluşturur. Sanayileşmiş Avrupa ülkelerindeki sosyal demokrat partilerin çoğunluğu Avrupa Birliği'nden yanadırlar ve Ortak Pazar'da, sermayenin ortaklığına karşı emekçilerin birliğini sağlamayı önerirler. Yine bu tür partilerden, programlarında ve seçim bildirgelerinde, üretim araçlarının kamulaştırılması yoluyla düzen değişikliğini önerenler, burjuvazinin çeşitli yollardan gösterdiği dirençle karşılaşmışlar ve zamanla tavizler vermek zorunda kalmışlardır.¹²⁸

"Alman Sosyal Demokrat Partisinin Kasım 1959'da Bad-Godesberg'de kabul ettiği programın, çağdaş sosyal demokrat ideolojiyi yansıttığını söyleyebiliriz. Programın ana çizgileri şöyle özetlenebilir:

- Özgür bir ekonomi politikasının ana görevi, büyük ekonomik işletmelerin gücünü denetlemektir. Devlet ve toplum, güçlü çıkar gruplarının yemi haline gelmemelidir.

¹²⁷ A.g.e., s. 96-97

¹²⁸ SARICA, Murat, Siyasi Düşünceler Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1993, s. 210-211

- Etkili küçük ve orta boy işletmeler, büyük işletmeler karşısında varlıklarını koruyabilmek için güçlendirilmelidir. Özel grupların piyasaya hakim olmalarını engellemek açısından, kamu işletmelerini rekabeti mutlak sonuç verecek bir araçtır.

- Kamu mülkiyeti, kamu denetiminin, hiç bir çağdaş devletin vazgeçemeyeceği meşru bir şeklidir. Ekonomik güçler arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir örgütlenmesi başka araçlarla güvence altına alınamadığı zaman, kamusal mülkiyet yararlı ve zorunlu olabilir.

- Devletin elinde de olsa, ekonomik gücün her türlü yoğunlaşması tehlike yaratır. Bu sebeple de, kamu mülkiyeti, idari özerklik ve yerinden yönetim ilkelerine göre kullanılmalıdır.

- Sosyalizmin özü, dün olduğu gibi bugün de, yönetici sınıfların ayrıcalıklarının yok edilmesinde ve bütün insanlara özgürlük, adalet ve refah götürülmesindedir. Sosyal Demokrat Parti, işçi sınıfının partisi iken, giderek tüm halkın partisi olmuştur.

- İşlerin bizzat yurttaşlar tarafından yönlendirilmesi dahil, yerel özerklik ilkeleri sosyal demokrasi için önemlidir. Derneklerde çağdaş toplumun yararlı kurumlarıdır.

Rocard, çağdaş demokratik solun devletin işlevlerine nasıl baktığını da büyük bir açıklıkla şöyle açıklıyor: "Sol, korumacı eğilimlerden de kendisini kurtarmalıdır. Devlet ancak yapmayı bildiği şeyleri iyi yapabilir. Yani yönetebilir, paylaşırabilir. Buna karşılık devlet üretmek için yaratılmamıştır. Birinci durumda, kamu hizmetine girmede her yurttaşın kesinlikle eşit şartlar altında bulunması istenmektedir. Diğerlerinde ise, hayal gücü uygulamada çabukluk, risk duygusu gerekir. Bu, devletin ne rolü ne de mesleğidir."¹²⁹

¹²⁹ KİŞLALİ, Ahmet Taner, a.g.e., s.105-106

2. BÖLÜM

POPPER'İN BİLİM YÖNTEMİ VE BİLİM FELSEFESİNE GETİRDİĞİ YENİLİKLER

Felsefeci olmayı özür dilenmesi gereken bir şey diye gören felsefeci Karl R. Popper * iki yanıyla bilinir. Bunlardan biri "Açık Toplum ve Düşmanlarıyla", "Tarihselciliğin Sefaleti"nde dile getirdiği siyaset felsefecisi yanıdır. Diğeri, ilkin "Bilimsel Araştırmanın Mantığı"nda dile getirdiği bilim felsefecisi yanıdır. Popper, hem kendi siyaset felsefesinde, hem de bilim felsefesinde ortak yanlar olduğunu belirtir. Her iki alanda da ortak olan; insanın yanıldığı, yanılgılarından da ders çıkarabildiğidir. Buna da "ussal tutum" adını verir. Eleştirel olmak başka bir deyişle ussal olmak Popper'in felsefesinin temelidir. Eleştirelilik, yani ussallık, bilimin, siyaset alanında da güçlü tekelciliğine karşı bir tutum geliştirilmesinin itici gücüdür.

Popper, çağımızın, düşünceleri birbirinden çok farklı biçimlerde yorumlanan felsefecilerinden biridir. Kimilerine göre çağımızın en önemli bilim felsefecilerinden biridir. Örneğin Lakatos, Popper'in düşüncelerinin, yirminci yüzyıl felsefesinde en önemli gelişmeyi sunduğu görüşündedir. Ona göre, Popper çağımızın en parlak zekalarından biridir. Yine Jacques Monod, John Eccles, Sir Ernst Gombrich, Popper'in kendilerini çok etkilediğini söyleyenler arasındadır.

* Bryan Magee ile yaptığı bir röportajda bunu şöyle ifade eder: Felsefenin uzun geçmişinde övünç duyduğum felsefe tartışmalarından daha çok sayıda utanç duyduğum tartışmalar var.

(GÜZEL, Cemal, a.g.e., s. 5)

Bryan Magee, "Modern British Philosophy"de Popper'le yaptığı sohbe başlamadan önce, "Logik der Forschung"un, İngilizce'ye 15 yıl kadar sonra çevrildiğini, daha önce yayınlansaydı, İngiltere'deki bütün bir felsefe kuşağının başka olabileceği kanaatine varmamanın elinde olmadığını söyler. Öte yandan, Popper için "bir felsefeci değil de bir bilgi kumkumasıdır" diyen Feyerabend, "mini Kantımız" dediği Popper'in düşünceleriyle, "Three Dialogues on Knowledge" adlı kitabında alay eder.

Ama, ne yandan bakılırsa bakılsın, hakkında böyle çok ayrı görüşler ileri sürülmüş olan Popper, çağımıza önemli etkileri olmuş felsefecilerden biridir.¹³⁰ Çok az sayıda felsefi eser, son yarım asırda Karl Popper'in eserleri ile mukayese edilebilir bir yankıya sahip olacaktır. Bilgi teorisine ilişkin tartışmalarda Popper'in neredeyse ritüel bir kaynak olduğu görülmüştür. Jacques Monod 1973'te onun önemli eserinin (Bilimsel Keşfin Mantığı) tercümesine yazdığı önsözünde, "bir bilim adamının yetişmesine, derinleşmesine ve düşüncenin keskinleşmesine katkıda bulunabilen nadir felsefi eserlerden biri" diye bahseder. Popper'in terimlerine başvuran toplumsal ve insani bilim uzmanlarının haddi hesabı yok. Popper'in Frankfurt Okulu'nun temsilcileri (Adorno Habermas) ile, dilbilimci Noam Chomsky veya psikolog Jean Piaget ile yaptığı tartışmalar cazibesini genişleterek devam ettiriyor.

Fakat, Popper, otoritesini esas olarak izafiyet ve kuantum fiziği hakkındaki bir düşünceden hareket ederek 1934'ten itibaren ileri sürdüğü bir teze borçludur. Bu, "yanlışlanabilirlik" (falsification) veya "çürütülebilirlik" tezidir. Bu isimlendirmeye bilimsel ve bilimsel olmayan teori arasında sınır oluşturabilen evrensel değer olduğu sanılan bir kriter önermesi ortaya koyuyor. Bir teori, eğer kendisini çürüterek tekil bir önermeye indirgenebiliyorsa, tecrübî bir testle doğrulanabiliyor olsa bile bilimsel olmaz. Kısacası, bir teorinin bilimsel karakteri önceden tecrübe vasıtasıyla çürütülme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmasına bağlıdır.¹³¹

¹³⁰ GÜZEL, Cemal, Sağduyu Filozofu: POPPER, Bilim ve Sanat, Ankara 1996, s.7-8

¹³¹ LECORT, Dominique, Ne Marx Ne Freud, Çev: Eriman Topbaş, Türkiye Günlüğü, s.30, Yıl:1994, s.45

1930 yıllarında mantıksal pozitivistlere yakınlığı ile tanınan Popper, gerçekte, Viyana Grubu'nun görüşlerini sempatiyle de olsa eleştirmekten geri kalmamıştır. Nitekim Viyana Grubu sözcülerinden Otto Neurath, Popper'i grubun "resmi muhalefeti" olarak adlandırmıştır. Popper daha sonra, 1946 yılında, İngiltere'ye göç ettikten sonra, bu kez resmi bir muhaliften daha çok gerçek bir eleştirmen olarak Viyana Grubu'nun ve genel olarak mantıksal pozitivizmin karşısına çıkmıştır. Bir yandan Viyana Grubu'nu eleştiren Popper, diğer yandan "olgun" Wittgenstein'in etkisiyle gelişmeye başlayan yeni dil teorisine de hemen karşı çıkmış, Wittgenstein'in izleyicilerini keskin bir dille eleştirmekten geri kalmamıştır. Aradan yirmi yıl geçmeden 1962 yılında, Thomas Kuhn "The Structure of Scientific Revolutions" adlı kitabını yayınladığı zaman, Popper bir kez daha muhalefet ve eleştiri geleneğini yürütmüş, Kuhn'un görüşleri Popper ve izleyicileri tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiştir.¹³²

Popper, bilim tasarımı'nın oluşmasını etkileyen dört kuramın olduğundan söz eder. Bunlar Marx'ın tarih kuramı, Freud'un ruh çözümleme kuramı, Adler'in birey ruhbilimi kuramı, Einstein'ın görecelik kuramıdır.¹³³ Popper'in bilim anlayışını yönlendiren bu dört olaydan en önemli olanı ise Newton sisteminin Einstein tarafından sarsılması olmuştur. Popper'i derinden etkileyen bu olay (eğer Popper'in önemle üzerinde durduğu siyasi görüşleri bir yana bırakılabilirse), pozitivizmin temel fakat en zayıf üç dayanak noktasını tekrar gündeme birer sorun olarak getiriyordu: Popper'e göre, Newton sisteminin sarsılmasından sonra, pozitivizmin tümevarımsal doğrulama anlayışı ile teori/gözlem ve teori metodunun tekrar gözden geçirilmesi gerekiyordu.¹³⁴

Popper'in büyüklüğü, pozitivist dogmatizme hiç kulak asmadan daha başından karşı koymasındadır. Bilimler ve felsefe tarihini inceledikten sonra geriye çekilmeye başlamış ve bütün cepheler de muhalif bir düşünür olarak görülürken, epistemolojik

¹³² SUNAR, İlkay, *Düşün ve Toplum*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1979, s.105.

¹³³ GÜZEL, Ccmal, a.g.e., s.9

¹³⁴ SUNAR, İlkay, a.g.e., s.106-107

tezleri ile temellendirdiği siyasî fikirlerini de açıklamasıyla daha yol gösterici olmuştur.¹³⁵

Popper'in tanınmışlığı ile ilgili, diğerlerine göre daha az göze çarpan iki motif üzerinde düşünmeye değer. Birincisi, eserin her zaman doğrulanan sistematik karakteriyle ilgilidir. Gerçekten on yıllar sonunda düşünürün çürütülebilirlik kistasını biyolojiden alınan ana ilkelere dayandırmaya özen gösterdiği görülmüştür. Popper'in meşhur olmasındaki ikinci motif belki en kesindir. Bu onun bilimsel düşünce karşısındaki felsefi pozisyonunun belirsizliğinden kaynaklanıyor. Haklı olarak, bu düşüncenin “cesur” ve “yaratıcı” karakterini doğrulayarak, onu tecrübi durum tesbitinden yola çıkarak yapılan bir hesaba indirgemeyi reddediyor. Fakat, aynı zamanda bu düşünceyi esas itibariyle “uyum sağlayıcı” olarak takdim ediyor. Sonunda, evrim teorisine ait referansının en kuvvetli yanı böyle ortaya çıkıyor.¹³⁶

Bu konulara açıklık getirmek üzere Popper öncesi ve Popper'in Bilim Felsefesi üzerinde duralım. Popper'in “Bilim Felsefesi”ni “Siyaset Felsefesi”nden önce vermemizin sebebi kendisinin de ifade ettiği şekilde Popper'in Bilim ve Siyaset felsefelerinde ortak yanlar bulunmasıdır.

1. Geleneksel Pozitivist Bilim Felsefesi ve Viyana Çevresi

Başlangıçta “Viyana Çevresi” adıyla anılan, daha sonraları “Mantıkçı Pozitivizm”, “Mantıkçı Empirizm”, “Yeni Pozitivizm” gibi isimlerle anılacak olan bu felsefe ekolü, M. Schlick'in 1923 yılından itibaren Viyana'da bir grup bilim adamının katıldığı seminerler düzenlemesiyle doğmuştur. Bu seminerlerde H. Hahn (matematikçi), O. Neurath (sosyolog), V. Kraft (tarihçi), F. Kaufmann (hukukçu), K. Reidenmeister (matematikçi), P. Frank (fizikçi), E. Kalla (psikolog), K. Goedel (matematikçi) gibi

¹³⁵ LECORT, Dominique, Ne Marks Ne Freud, Çev: Eriman Topbaş, Türkiye Günlüğü, s.30, Yıl:1994, s.48

¹³⁶ A.g.m., s.47

veya E. Zilsel, H. Feigl, B.V. Juhos, M. Neider, R. Carnap, F. Waismann gibi çeşitli bilimlerle uğraşmış ve felsefeye ilgi duyan düşünürler yer almışlardır. Nitekim M. Schlick de doktorasını M. Planck'ın yanında yapmış bir fizikçi olup, felsefeyle de yakından ilgilenmiştir. "Viyana Çevresi" düşünürlerinin seminerlerde üzerinde çalıştıkları belli bir metin veya program olmamıştır. Bu düşünürleri bir arada tutan ortak bir amaç ve zihniyet birliğinden söz etmek gerekir. Çünkü bu düşünürler, E. Mach'ında (1838-1916) etkisiyle felsefeyi metafiziğe karşı bir anlayış içinde ve doğrulanabilir (verifiable) bir yapıda olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Çevre düşünürlerine göre doğrulanamayan yargı metafizik bir yargıdır ve anlamsızdır. Bilimi doğrulanabilir olmakla, metafiziği ise doğrulanamaz ve dolayısıyla anlamsız olmakla bir tutan bu görüş neticesinde "anlam nedir?", "doğrulama nedir?" soruları ön plana çıkmış ve çevre düşünürlerinin üzerinde durduğu problemleri oluşturmuştur.¹³⁷

Mantıksal pozitivizm, Hume ve Kant'ın ortaya attığı sorunlara çözüm bulmak amacıyla, ilk defa Viyana'da, "Viyana Grubu" olarak adlandırılan filozoflar tarafından geliştirilmiştir. Viyana grubu düşünürleri bütün teorik önermelerin, ilke olarak, gözlem diline indirgenebileceğine inanıyorlardı. Bu inançları ise en büyük desteğini Ludwig Wittgenstein'in "Tractatus Logico-philosophicus" adlı kitabından almıştır. Wittgenstein mantıksal pozitivistlerin görüşlerini kitabında, "dil gerçeğin resmidir" şeklinde dile getiriyordu. Viyana Grubu, bu dil teorisini hemen benimsemiş, Tractatus'u mantıksal pozitivizmi temellendiren önemli bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Tractatus'tan aldıkları destekle Viyana Grubu, mantıksal eşsözler(tautology) dışında bütün bilginin deney yoluyla doğrulanması gerektiğini bir kez daha vurgulamak imkanını bulmuştur.¹³⁸

¹³⁷ POPPER, Karl, Tarihselliğin Sefaleti, Çev: Sabri Orman (Şafak Ural'ın Sunuş Yazısı), İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s.2-3

¹³⁸SUNAR, İlkey, a.g.e., s.95-96

Tractatus'un temel sorunu kısaca şöyle özetlenebilir: "Dünyada önsel (a priori) bir düzen var mıdır, eğer varsa bu nasıl bir düzendir?" Wittgenstein'in bu soruya verdiği cevap ise apaçık: Dünya dil aracılığıyla temsil edilir, dil gerçeğin bir resmidir; bu nedenle, dilin yapısı dünyanın yapısına tekabül eder. Eğer dilin yapısını anlarsak, dünyanın düzenini de öğrenmiş oluruz. Şimdi bu görüşü temellendiren nedenleri açıklamaya çalışalım. Wittgenstein dünyanın nesnelerden ve nesneler arası ilişkilerden oluştuğunu öne sürmektedir.¹³⁹

1.1. Pozitivizmin Bilimsel Bilgi Anlayışı

Pozitivist anlayışa göre bilimsel bilgi, nesnel gerçekliğin insan zihni tarafından kavranmasıdır. Bir diğer deyişle bilimsel bilgi, bilen(özne-insan) ile bilinen (nesne-doğa ve/veya toplum) arasında bir ayrıma dayanmakta ve nesnenin özünün insan zihni tarafından edinimini (appropriation) ifade etmektedir. Bu açıdan pozitivizm, bilimsel bilginin vazgeçilmez ön koşulu olarak "insan özne"nin dışında nesnel bir gerçeklik varolduğunu kabul etmektedir.

Benton'un deyişiyle; "pozitivizminin ait olduğu başlıca felsefi gelenek ampirizmdir. Pozitivizm, ampirizmin değişik bir şeklidir..." Görmek inanmaktır; pastanın kanıtı onu yemektir; kendi gözlerimle gördüm... Bunlar, ampirizmin bir felsefi teori halinde ifade edildiği sağduyu (commonsense) tavrıdır. O halde ampirizm için esas olan, dış dünya hakkındaki inançları ancak deneyimle sınanabilmeleri halinde 'bilgi' olarak betimlemeye geçecek olan bir insan özne kavramıdır. Pozitivist bilimsel bilgi anlayışı ampirist geleneği kendi içine almasına rağmen, ham bir ampirizmden ibaret değildir. Pozitivizm, salt olgusal olarak sınanabilir betimleyici (descriptive) bir bilgi ile yetinmemekte, bu bilgiyi belirli bir sistematik içine oturtarak inceleme konusunu oluşturan "gerçeklik alanı"na ilişkin genellemelere varmayı hedeflemektedir.

¹³⁹A.g.e., s.38

Pozitivist anlayışın temel ön kabullerine göre bilginin bilimselliğinin en temel ölçütü, bilgiyi dile getiren önermenin olgusal olarak sınanabilirliğidir. Bir diğer deyişle bilimsel bilgi, olgusal içeriği bulunan önermelerle dile getirilirken; bilimsel olmayan “bilgi”yi ifade eden önermeler, olgusal içerikten mahrum oldukları için sınanmaları da imkânsızdır. Viyana çevresinin temsil ettiği yeni pozitivizm terimleriyle söylenecek olursa, bilimselliğin ölçütü, bir önermenin “anamlı” olup olmamasında yatmaktadır. Önermenin anlamlı olup olmaması ise olgusal içeriğinin bulunup bulunmamasına, bir diğer deyişle dış dünyaya ait bir içerik taşıyıp taşıyamamasına göre belirlenmektedir. Örneğin “bu masa kırık” önermesi anlamlıdır, zira söz konusu olan belirli bir masadır ve onun kırık olup olmadığını sınavarak (göz yoluyla) önermenin doğruluğunu ispat etmek mümkündür. Buna karşılık, “kırık masalar çok güzel görünürler” önermesini aynı şekilde doğrulamak veya yanlışlamak imkânsızdır, çünkü bu önermede sınanabilirliği olmayan güzellik kavramı işin içine girmiş olmaktadır.¹⁴⁰

Viyana çevresi için felsefe bir öğreti, bir sistem değildir. Ne başka bilimlerin yanında, konusu ve yöntemi ayrı bir sistem, ne bilimlerin üstünde, onlara direktifler veren bir teoridir. Felsefe, sadece bir etkinliktir. Bu etkinlikten de -en kısa şekilde söylemek gerekirse- bilginin mantıksal açıklanması anlaşılır... O halde felsefe, bilimin temellerini, çıkış noktalarını, yöntemlerini, önermelerini..., mantığın verdiği araçlarla incelemek, açıklamak, farkına varılmadan bilimin içine karışmış bilim dışı unsurları dışarıya atmak, tutarsızlıkları ortadan kaldırmak çabasıdır.

Bilime gelince o da, her türlü gerçek bilgi gibi, insanın tecrübelerine başka deyimle, deneye dayanır. Her türlü bilgi, bilimde ancak deneyde temelini bulur. Akıl ve onun gidiş yollarını gösteren mantık-deneyin verilerini, onlara içerik katmadan geliştirir, düzene sokar, yani akıl yaratıcı değil düzenleyicidir.¹⁴¹

¹⁴⁰ KÖKER, Levent, İki Farklı Siyaset, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1990, s.19-20

¹⁴¹ TÜRKDOĞAN, Orhan, Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1995, s.32

Pozitivistlere göre, dış dünya tek tek varolan olgulardan oluşur, fakat olgular rastgele bir ilişki içinde değildir; düzenli bir dünya oluştururlar. Bilimin amacı bu düzeni bir “minyatür dünya” olan teori içinde yeniden yaratmaktır. Pozitivist görüşe göre, bir olayın açıklanması, o olayın genel bir yasanın kapsamına alınmasını gerektirir. Genel yasa, gözlenen olaylardan tümevarımsal şekilde elde edilmiş bir genellemedir; bu genellemeden tümdengelimsel yolla elde edilecek önermelerin sınanabilmesi, doğrulanabilmesi gerekir. Eğer doğrulanamazsa genel yasa ters bir olguyla (anomaly) karşı karşıyadır; bu tür ters-olguların çoğalması genel yasanın (teorinin) zayıflaması anlamına gelir.

Pozitivistlere göre bilimin mantığı tektir. Her ne kadar bilimsel buluşlar farklı şekiller ve koşullar altında ortaya çıkarlarsa da, bilimsel açıklamanın ve doğrulamanın mantığı, yöntemi birdir. Buluş bağlamı ile doğrulama bağlamı aynı süreçlerdir: Bilimsel bir buluş insana düşünde bile görünebilir, fakat belirli bir doğrulama ve açıklama mantığı ile temellendirilmedikçe bilim olamaz.

Bilim, teori-bağımsız (theory-independent) gözleme ve nomolojik açıklamaya dayanır; bunun dışındaki düşünceler bilimsel değil, bir safsatadan ibarettir. Ayrıca, bilim günlük hayatta kullandığımız düşüncelerden farklı olarak “rasyonel” (yöntem temeline oturmuş) bir süreç olduğu için, bilimde ilerleme ve birikim söz konusudur.¹⁴²

1.2 Bilimsel Bilgiye Ulaşma Yolu

Bu noktada şu soru ile karşı karşıya gelinmektedir. Bilimsel bilgi hakkındaki pozitivist ölçütlerin kabulü halinde, bu tür bilgiye ulaşmanın yolu nedir? Sorusunun klasik cevabı olarak bilimsel bilgiye ulaşmanın evrelerini şöyle tesbit edebiliriz:

1-Önce inceleme konusu ile ilgili olarak gözlem ve deney yapılır.

¹⁴² SUNAR, İlkay, a.g.e, s.102-103

2-Gözlem ve deneyin belirli bir birikimi sonucunda, inceleme konusu ile ilgili genellemelere ulaşılır.

3-Gözlem ve deneylerin birikimi sonucunda tümevarımsal bir yolla ulaşılan bu genellemelerden tümdengelimsel mantık kuralları uyarınca varsayımlar üretilir. Hipotez oluşturulur.

4-Varsayımlar, yeniden gözlem ve deney yoluyla sınanır. Hipotezin doğrulanmasına çalışılır.

5-Bu sınama işlemi sonucunda “doğrulan” varsayımlar genel geçer bir “yasa” niteliğini kazanır.

6-Doğrulan genellemelerin sistemleştirilmiş bir bütün haline getirilmesiyle de inceleme konusunu “açıklayıcı” bir “teori”ye ulaşılır.¹⁴³

2. Popper'in Bilim Felsefesi

"Pozitivizmi en zayıf yönleriyle dile getirdiği halde, bu zayıf noktaları yine pozitivist program içinde aşmaya çalışan bir düşünür olarak Karl Popper'in bilim felsefesi alanında, ilginç bir yeri ve serüveni vardır."¹⁴⁴

Popper, Viyana çevresinin önde gelen üyelerinin dersleri ve yazılarının etkisiyle, (bilgi bilimsel) (epistemolojik) sorunlar üzerinde çalıştı ve düşüncelerinin bir kısmını 1934'te “Logik der Forschung” (Bilimsel Araştırmanın Mantığı) kitabında yayınladı. Kendi bilim felsefesinin temellerini içeren bu birinci eser, Popper'e, Viyana'daki küçük bilimsel topluluklar içinde belirli bir ün sağladı.¹⁴⁵ “Bilimsel Araştırmanın Mantığı”

¹⁴³ KÖKER, Levent, a.g.e., s.21

¹⁴⁴ SUNAR, İlkey, a.g.e., s.104

¹⁴⁵ BAUDOUIN, Jean, Karl Popper, Çev: Bülent Gözkan, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.7

başlangıçtan çok bir sonu temsil etmektedir. Bu tarihten itibaren sırtını “yanlışlamacılığa” sağlamca yaslayan Popperci bilginin dış unsurlarla daha da zenginleşirken, yeni alanlara yayılmadan önce de başlangıç şartlarını sağlamlaştırdı. Bu bakımdan “Bilimsel Araştırmanın Mantığı”, Popper’in yaşayan ve yaratıcı bilgi kavramını, varsayımların sırasıyla kendilerine de yönelerek cesur tahminlere göre sürekli düzeltildiği bu gerçek “sürekli devrimi” çok iyi yansıtıyor.¹⁴⁶

"Popper'in felsefe çalışmalarına başladığı yıllarda ortaya çıkan Viyana Çevresi'nin felsefi görüşleriyle, Popper'in felsefi görüşleri arasında karşıtlığın getirdiği bir etkileşme vardır. Bu karşıtlık Popper'in Viyana Çevresi düşünürlerinin görüşlerini eleştirmesiyle başlamıştır. Bilimin doğrulanabilir, metafiziğin ise doğrulanamaz dolayısıyla anlamsız olduğu görüşüyle birlikte, “anlam nedir?”, “doğrulama nedir?” gibi sorular çevre düşünürlerinin ilgi odağını oluşturmuştur. Popper, çevre düşünürlerinin bu temel görüşlerine tamamen karşıdır. Çünkü, Popper’e göre bilimin özelliği doğrulanabilir değil, yanlışlanabilir (falsifiable) olmasıdır. Gerek Viyana Grubu içindeki, gerekse daha sonraki pozitivistlerin hemen hepsi gözlem dili ile kuram dili arasındaki ayrılıklar üzerinde durmuşlardır. Popper’in ise, genelde bilimsel bilginin gelişimi üzerinde durduğu söylenebilir.

Barry Hindess, Popper'in daha çok olgulara karşı, yani gözlemlerin betimlenmesine karşı, kuramların sınanarak gelişebileceği konusunda ısrarlı görüldüğünü savunmaktadır. Sınama konusundaki duyarlılığı, mantıksal pozitivizmle bir yakınlık ortaya koyar. Her ne kadar bu test etme ya da sınama, tümevarıma ve doğrulamaya dayanmıyorsa da, gerek tümden gelim ve yanlışlama, gerekse tümevarım ve doğrulama pozitivist anlayışın (bir bakıma) araçlarıdır. Temelde Popper ve mantıkçı pozitivistler farklı araçlarla, fakat aynı amaca yönelik, kuram ve uygulama arasındaki uyumu

¹⁴⁶ A.g.e., s.12

yakalama ekseninde bir araya gelmektedirler. Başka türlü ifade edersek, zihinlerindeki program aynıdır demek yanlış olmayacaktır."¹⁴⁷

2.1 Yanlışlamacılık ve Eleştirel Akılcılık

Popper'ın bilim anlayışını yönlendiren en kritik olayın Newton sisteminin Einstein tarafından sarsılması olduğunu söylemiştik. Popper'i derinden etkileyen bu olay, pozitivizmin temel fakat en zayıf üç dayanak noktasını tekrar gündeme birer sorun olarak getiriyordu: Popper'e göre, Newton sisteminin sarsılması karşısında, tümevarımsal doğrulama, teori/gözlem ve teori, gerçek ilişkilerinin tekrar gözden geçirilmesi gerekiyordu.¹⁴⁸

"Popper'in yöntem sorununa bakış şekli, öncüllerden mantıkla çelişmeyen kesin doğru bir sonuca ulaşabileceğimiz görüşüne, başka bir deyişle tümevarımın bilimin temelini oluşturması gerektiği yolundaki anlayışa tepki olarak doğmuştur."¹⁴⁹ Popper'e göre bilimin özelliği, doğrulanabilir değil, yanlışlanabilir olmaktır. Popper'e göre Einstein, relative teorisini kurduğunda şu soruyu sormuştur: "Hangi şartlar altında teorimi savunamam veya hangi olguların teorimi yanlışlaması ya da çürütmesi söz konusu olabilir?". Nitekim, Einstein "genel relativite teorisi" içinde, ışığın gök cisimlerinin çekim alanından geçerken sapması gerektiğini böyle bir olayın gözlenmesi halinde teorisinin doğrulanacağını ileri sürmüştür. 1919 yılında yapılan gözlemler, Einstein'ın öngördüğü bir biçimde sapmanın olduğunu göstermiştir. Bu örnek, bilimsel teorilerin çürütülebilir bir özellik taşıdığını göstermektedir.

Şüphesiz bilimsel teorilerin, olgularla uygunluk içinde olmaları, olgular tarafından doğrulanabilmeleri gerekir. Fakat bir teorisin bilimsel olma niteliği kazanabilmesi için, bu teorisin mevcut veya mümkün bir olgu tarafından yanlışlanmaya açık olması -

¹⁴⁷ SAĞ, Vahap, Neo Pozitivizm ve K.Popper, C.Ü., Sosyal Bilimler Dergisi, s.14, Yıl:1991, s.83

¹⁴⁸ SUNAR, İlkey, a.g.e., s.106-107

¹⁴⁹ SAĞ, Vahap, a.g.m., s.84

Popper'in deyimiyle- potansiyel olarak yanlışlanabilir olması gerekir. Nitekim bazı teoriler olaylara uygunluk içinde görülebirlirler; bu teorileri savunanlar, teorilerinin olup-biten hadiseleri açıkladığına inanırlar. Bu gibi teorileri yanlışlama imkanı yoktur. Popper, bu gibi teorilere Marksizmi, Freud ve Adler'in görüşlerini örnek olarak göstermektedir. Bu gibi teoriler çerçevesinde teoriyi çürütebilecek bir olgu tasarlamak mümkün değildir. Çünkü gözlenen her hadisenin teori tarafından öngörüldüğü ve teoriye uyduğu kabul edilir.

Doğrulanabilirliği bilimsel teorilerin kriteri olarak almanın başka bir mahzurlu tarafı da: Bir teoriyle dile getirilen bir genellemenin bütün örneklerini gözleyebilmek, umumiyetle mümkün olmaz. Basit bir örnekle, "bütün kargalar siyahtır" gibi bir genelleme bile yeryüzünde şu anda mevcut bütün kargaların değil, sadece sınırlı sayıda kargaların gözlenmesiyle doğrulanmak durumundadır. Bu gibi eleştiriler neticesinde Viyana Çevresi düşünürleri "doğrulama" kavramı yerine "pekiştirme" (confirmation) ve test etme gibi kavramları kullanmışlardır.

Popper, Viyana çevresi düşünürlerinin anlam problemiyle uğraşmalarına da karşıdır. Çünkü bu problemle uğraşmak laf ebeliği (verbalizm) yapmaktır. Popper anlam problemi yardımıyla bilimsel ifadeleri metafizik ifadelerden ayırmak yerine, bilimsel bir ifadenin bilimselmiş gibi duran sahte (pseudo) ifadelerden ayrılması üzerinde durmuştur. Sınır-koyma (demarcation) adını verdiği bu problemi Popper, Viyana çevresi düşüncesiyle tanışmadan önce 1919 yılında ele almıştır.

Popper'e göre sınır koyma bilimsel teorilerin temel özelliğidir. Çünkü her bilimsel teori birtakım olguları açıklarken, birtakım olguları da kapsam dışında tutar. Yani bazı olguların bir teörinin çerçevesi içinde ele alınması, yine aynı teori tarafından yasaklanır. Bilimsel bir teori ne kadar çok olguyu kapsamı dışında tutabiliyorsa, gücü de o oranda fazla demektir. Bilimsel teorilerin aksine sahte bilimsel teoriler, hiçbir sınırlandırma yapmadan, geniş ve çeşitli olgu yığınına açıklamak amacı ve özelliğine sahiptirler. Halbuki, bilimsel bir teoriye bakıldığında hangi olguların teörinin kapsamı dışında kaldığını tespit etmek mümkündür. Bilimsel teorilerin sınır-koyma özelliği,

teorilerin bilgi veren içerikleriyle (informative content) diğer bir deyişle empirik içerikliğiyle de ilgilidir.¹⁵⁰

Sınır-koymayı Popper'in şu ifadeleri ile örnekleyelim; "Herhangi bir ahmağın olasılığı hemen hemen 1'e eşit, sayısız öndeyiler yapabileceğine işaret etmektedir ve "Yağmur yağacak" gibi önermeler, neredeyse ister istemez doğru olmak zorundadırlar ve yanlış oldukları asla kanıtlanamaz-asla kanıtlamaz, çünkü tek bir damla yağmur yağmadan milyonlarca yıl geçse bile ileride bir gün yağmur yağacağı için, önerme yine de doğru olarak kalabilir. Bu gibi önermelerin olasılığı en yüksek ölçüdedir; çünkü bilgi verici içeriği en aşağı düzeydedir.

Örnek verdiğimiz önermeyi sonlu bir zaman dilimiyle sınırlayarak yanlışlanabilir hale getirirsek, -örneğin, "gelecek yıl bir ara yağmur yağacak"- artık yanlışlığı kanıtlanabilir olsa bile yine de edimli olarak doğru çıkması kaçınılmaz, dolayısıyla, hala faydasızdır. Diyelim, bunu belli bir bölgeye ilişkilendirerek içeriğine birşeyler daha katarsak -örneğin "gelecek yıl bir ara İngiltere'ye yağmur yağacak" nihayet bir şeyler söylemeye başlamış oluruz. Önermemizi ne denli özgülleştirirsek -İngiltere'ye gelecek hafta yağmur yağacak" diye daraltabiliriz. Yanlış çıkma ihtimali o denli artacak, fakat aynı zamanda o ölçüde de bilgi verici ve (doğru çıkma şartıyla) yararlı hale gelecektir-sonunda "Londra'nın merkezine bugün öğleden sonra yağmur yağacak" gibi (bulutsuz bir yaz öğleninde) besbelli olmaktan uzak ve gerçek, pratik yarar taşıyan önermelere kadar gidebiliriz. Bilgi verici içerik ne kadar yüksek olursa, olasılık hesabına göre, olasılık o kadar düşük olacaktır; çünkü bir önerme ne kadar çok bilgi verici ise, yanlışlığının ortaya çıkabileceği yollar o kadar çoktur. Yüksek derecede yanlışlanabilir olmaları bunları aynı zamanda yüksek derecede sınanabilir kılmaktadır; olasılıkla ters orantılı olan bilgi verici içerik, sınanabilirlikle doğru orantılıdır.¹⁵¹

¹⁵⁰ URAL, Şafak, (Tarihselciliğin Sefaleti Kitabının Sunuşu), s.3-5

¹⁵¹ MAGEE, Bryan, Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı; Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990, s.33-34

2.2 Bilimsel Bilgiye Ulaşma Yolu

"Popper için teorinin nasıl oluşturulduğu, nereden geldiği önemli değildir, çünkü teori gözlemlerden yola çıkarak geliştirilemez, teori bir buluştur. Önemli olan, teorinin yanlışlanabilir bir şekilde önerilmesidir. Fakat bu cevap yeterli değildir. Eğer teori gözlemden bağımsız bir buluş ise, teori ile gözlem arasındaki ilişki teoriden bağımsız olarak kurulabilir mi? Popper teoriden bağımsız gözlem yapılamayacağını ve teorinin gözlemden önce geldiğini kabul etmektedir. Teoriden bağımsız, salt gözlem söz konusu olamaz; her gözlem belirli bir teorik açıdan, belirli sorundan yola çıkılarak yapılır."¹⁵²

Böylece; bilimsel bilgiye ulaşmanın evreleri de değişmiş olmaktadır. Buna göre;

- 1-Önce bir problem (genellikle bir önceki teorinin çözemediği bir sorun) vardır.
- 2-Bu problemin çözümü için yapılan öneri, yani “yeni teori” gelir.
- 3-Yeni teoriden sınamaya yönelik olarak tümdengelsel şekilde önermeler elde edilir.
- 4-Bu önermeler deney ve gözlem yoluyla “yanlışlanabilir” niteliktedir.
- 5-Nihayet birbirlerine rakip nitelikteki teorilerden biri tercih edilir.¹⁵³

Dikkat edilirse Popper’in sıralamasında bilimsel sürecin başlangıç noktasını oluşturan problem bir önceki teorinin karşılaştığı bir sorundan gelmektedir. Böylece, bir teorinin problemi bir öncekinden, ondan önce gelenin problemi daha öncekinden gelmekte ve geriye doğru bir gidiş başlamaktadır. Teori gözlem yoluyla geliştirilmediği için başlangıç noktası gözlem değil bir problemdir. Her teori bir önceki teoriden devraldığı

¹⁵² SUNAR, İlkey, a.g.e., s.110

¹⁵³ KÖKER, Levent, a.g.e., s.22

problem ile başlar. İşte bu geriye doğru gidiş ile Popper'in bilgi teorisi evrim teorisine dönüşmektedir. Popper'e göre bilgi, hayvani düzeyden başlamak üzere, bir "problem çözme" sürecine dayanmaktadır. Problem-çözme ise biyolojik yaşamın ve ekolojik uyumun gerekli bir fonksiyonudur. İnsan, yaşayabilmek ve gelişebilmek için sürekli olarak problem çözmek zorundadır. Zaten dil ve bilgi, doğal sebeplerden kaynaklanan problemleri çözme çabalarının bir fonksiyonu olarak gelişmiştir. Burada Popper'in dil ve bilgi teorisinin geleneksel pozitivistlerden ne kadar farklı olduğunu açıkça görüyoruz. Popper'e göre dil (veya bilgi) ile dünya arasındaki ilişki gözleme değil, pratik etkinliğe (problem çözme) dayanır. Popper bu görüşü ile, hem Hume'un faydacı görüşüne hem de pragmatik (pozitivist) bilim anlayışına oldukça yaklaşılmaktadır.¹⁵⁴

Eleştiri ve eleştiri özgürlüğü Popper'in bilim anlayışında önemli bir yer tutmaktadır. İlkel dönemde eleştiri olmadığı için bilim gelişmemiştir, çünkü eleştirinin olmadığı yerde düşüncelerin yanlışlanabilmesine imkan yoktur. Bilim yanlışlanabilmeye, yanlışlanabilme ise eleştiriye ve eleştiri özgürlüğüne dayanır. Farklı görüşlerin olabileceğinin bilincinde olmayan veya farklı düşüncelere izin vermeyen bir toplumda bilimin gelişmesine imkan yoktur. Böyle bir ortamda doğru olarak kabul edilen düşüncelerin yanlışlanabilmesi söz konusu değildir. Bilim iki veya daha fazla düşünce arasında karşılaştırabilme ve sınama imkanını bulduğu zaman gelişmeye başlar.¹⁵⁵

2.3 Popper'in Evrimciliği

Konrad Lorez ve Darwin incelemeleri, Popper'e bilgilenme etkinliğinin tanımlanmasını biyolojik türden süreçlere bağlayarak, eleştirel akılcılığa gerçekten yenileyici bir ışık tutmasını sağlamıştır. Bu bakımdan, "Bilimsel Araştırma'nın Mantığı"nda çok silik olarak görülen, ama daha sonra Popper'in düşüncesinde sürekli yer alacak olan evrimci boyutu kazandıracaktır.¹⁵⁶ Popper'e göre; "Sorun çözmek bir ilksel etkinliktir,

¹⁵⁴ SUNAR, İlkey, a.g.e., s.111-112

¹⁵⁵ A.g.e., s.113

¹⁵⁶ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.13-14

ilksel sorun da sağ kalma sorunudur. Bütün organizmalar geceli gündüzlü, durmadan sorun çözmeye uğraşırlar; organizmaların bütün evrimsel durakları da öyledir-en ilkel biçimlerle başlayan ve bugün yaşayan organizmalarında son üyeleri oldukları phyla (tek hücreli canlı) bile. İnsan düzeyinin altındaki organizmalarda ve hayvanlarda sorunlarla karşılık deneme çözümleri, kendilerini yeni tepkileri, yeni beklentiler, yeni davranış şekilleri olarak ortaya koyarlar. Hataların elenmesiyle, ya doğal ayıklama denilen yolla olur ki bu, gerekli bir değişikliği yapamamış ya da yapısında uygun olmayan bir değişiklik yapmış bir organizmanın sağ kalmaması demektir- ya da organizmanın içinde uygunsuz değişiklikleri düzelten ya da bastıran denetim mekanizmalarının gelişmesiyle. Darwin'inki gibi Popper'in kuramı da, yaşamın oluşumuna ilişkin herhangi bir açıklama sunmamaktadır, yalnızca gelişimiyle ilgilidir.”¹⁵⁷

Popper'e göre bilimsel buluşun temel ilkesi olan deneme-yanılma yöntemi, bilme düzeyinde de canlı türlerin evrimini yöneten uyum sağlama, varolma ve yok olma sürecine benzer biçimde ortaya çıkmaktadır. Doğanın, çevresindeki değişimlere ayak uyduramayıp hayatlarını sürdüremeyen türleri yok etmesine çok benzer biçimde, sınamalar ve denemelerle Popper'e göre yanlışlığın giderilmesine olanak vermektedir ve dolayısıyla bilimsel kuramlar arasında da ayıklama imkanı doğmaktadır. Popperci bilgilibilim böylece evrenin görünürdeki uyumunun hesabını vermeye yönelik erekbilimsel türden açıklamalara başvurmadan kendini uzak tutarak, çok değerli bir biyolojik dayanakla da zenginleşmektedir.¹⁵⁸

2.4 Dünya 3 ve Nesnel Bilgi Kuramı

"Buraya kadar yapılmaya çalışılan açıklamalardan, Popper'in bilimsel teorileri biyoloji ve psikolojiye indirgeme amacı taşıdığı düşünülmemelidir. Çünkü aralarında yakın bir ilişki olsa da Popper için bilimsel teoriler bağımsız bir varlığa sahiptirler. Popper,

¹⁵⁷ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.52

¹⁵⁸ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.14

bilimsel teorilerin fiziki nesnelerle ve ayrıca (nöroloji, genetikte dahil olmak üzere geniş anlamıyla) biyoloji ve psikolojiyle olan ilgisini Dünya 1, Dünya 2 ve Dünya 3 kavramları vasıtasıyla ele almıştır.

Popper'e göre Dünya 1, her türlü canlı, cansız, tabii ve insan eliyle yapılmış nesnelerden ibarettir. Dünya 2 ise, beynin çeşitli fonksiyonları neticesinde ortaya çıkan psikolojik hadiseleri temsil etmektedir. Bilimsel teoriler, Dünya 2 vasıtasıyla ve ancak dolaylı bir şekilde fiziki nesnelerle ilgi içinde olurlar. Bilimsel teoriler kendi başlarına bir varlık alanını yani Dünya 3'ü meydana getirirler. Görüldüğü gibi, Popper bu görüşleriyle yukarıda yapılan açıklamalarına adeta sistematik bir bütünlük vermektedir."¹⁵⁹

Ayrıca Popper geleneğin ve birikimlerin önemini şu sözlerle ortaya koymaktadır: "Olduğumuz ve yaptığımız her şeyde, bizler bütün geçmişin mirasçısıyızdır ve kendimizi bundan bağımsız kılmayı ne kadar çok istersek isteyelim, bunu gerçekleştirmemizin imkanı yoktur. Çoğucası onu eleştirerek ve onda değişiklikler yaparak ilerleriz".

Popper, "Bilgi nesneldir. Bilgi bireylerin özel zihin hallerinde (Dünya 2'de) değildir, kamusal alanda (Dünya 3'te) yer alır demektedir. Bu özel bireysel anlamda, insan bilgisi çoğu hiç kimse tarafından bilinmemektedir. Yalnızca kağıt üstündedir. Örneğin, ömrünü tarihçilik türünde kendi eserlerini yaratmaya adanmış bir bilgin düşünelim: bu bilgin normal olarak her çeşit belgelerden, kitaplardan, başvurma eserlerinde, vb. notlar -hem de hayli yüklü notlar- çıkarır ve kitaplarını o notlardan faydalanarak yazar: o bile kendi kitaplarındaki her şeyi (Dünya 2 anlamında) bilmez. Bütün istatistikleri, tabloları, tarihleri, sayfa göndermelerini vb. ezbere sayamaz. Bunlar kafasının içinde değil, kağıt üstündedirler. Dünyanın kütüphaneleri, yazımlama dizgeleri ve dosya dolapları, çoğu aynı biçimde, hiç kimsenin kafasında olmayan ama yine de çok ya da az değerli ve faydalı türden bilgi olan Dünya 3 malzemesinden

¹⁵⁹ URAL, Şafak, a.g.e., s.8

ibarettir. Gerçekten, bilgimizin çoğu budur. Bilgi olarak statüsü, değeri ve faydası, öznel anlamda onu “bilen” biri olup olmadığından bağımsızdır. Nesnel anlamda bilgi bileni olmayan bilgidir, bilen bir öznesi olmayan bilgidir.¹⁶⁰

"İnsan aklının ürünlerinin kalıcı ve kurumlararası bir nesnellığe sahip olduğu iddiası belki, Popper'in Hegel'ci felsefeden ödünç aldığı ender iddialardan biridir. Popper'e göre bireysel kanaatlerimizden doğan ürünler artık onlardan koparlar ve nesnel özerk bir Dünya 3 ile bütünleşirler; bu dünyanın başlıca sakinleri “tahminler” ve “sorunlar”, “uslamamalar” ve “eleştiriler”, “kuramlar” ve “çürütmeler”dir. Popper, “bilen öznenin olmadığı bilgi bilimin” bu nesnelci bilim kavramını şöyle nitelendiriyor: “Eğer biz nesnel bilginin büyümesine katkıda bulunan emekçilersek, tüm bu olup biteni bütünselliği içinde kavramak kimsenin harcı değildir.”¹⁶¹

¹⁶⁰ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.63-65

¹⁶¹ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.45

3. BÖLÜM

POPPER'İN SİYASET FELSEFESİ VE DEMOKRASİ ANLAYIŞI

I- Popper'in Siyaset Felsefesi ve Siyaset Felsefesinin Temel Unsurları:

"Platon'dan Marx'a kadar büyük siyaset felsefecileri, yalnızca toplumsal ve tarihsel gelişme üstüne değil, mantık ve bilim, giderek de bilgi kuramı üstüne, birbirleriyle irtibatlı görüşlerden hareket etmişlerdir."¹⁶² Popper de büyük filozoflar zincirinin geleneğini takip ederek mantık ve bilim felsefesine önemli katkılarda bulunurken kendi siyaset felsefesini de ortaya koymuştur.

"Siyaset felsefesi, bir yönüyle, onun metodoloji konusundaki görüşlerinin uygulandığı bir alan durumundadır. Fakat Popper'in siyaset felsefesiyle ilgilenmesinin ana motiflerinden birisi, I. ve II. Dünya Savaşlarını ve totaliter rejimleri görmesidir. Popper'in siyaset felsefesiyle ilgili olarak kaleme aldığı "Açık Toplum ve Düşmanları" (Cilt I ve II) ile "Tarihselciliğin Sefaleti" isimli eserlerinde totaliter rejimlere karşı olmasını, hem metodolojik gerekçelere hem de yaşadığı olaylardan kazandığı tecrübelerle bağlayarak açıklamak mümkündür."¹⁶³

"Totaliter rejim karşıtı yaklaşımıyla Popper aynı zamanda en önemli Marks ve Freud eleştirmenlerinden birisidir. Hemen söylemek gerekir ki, Popper bu düşünürlerin kuramlarını hiç bir zaman değersiz ve anlamsız saymamıştır. Popper'i en çok

¹⁶² MAGEE, Bryan, a.g.e., s.67

¹⁶³ URAL, Şafak, a.g.e., s.8

ilgilendiren, Marks ve Freud gibi eserleriyle ün sağlamış düşünürlerin çökkiciliğinin nedenleri olmuş ve bunu araştırmıştır.¹⁶⁴

"Popper yaşamayı her şeyden önce ve her şeyin üstünde bir sorun-çözme süreci saydığı için, sorun-çözmeye elverişli toplumlar istemektedir. Sorun-çözme ise, deneme çözümlerinin cesaretle ortaya atılmasını, sonra da bunların eleştiriye ve hata eleme işlemine tabi tutulmasını gerektirdiği için, Popper karşıt önerilerin engellenmeden ortaya atılmasına, bunların eleştirilmesine, sonra da eleştirilerin ışığında bunlarda gerçek değişiklikler yapılmasına izin veren toplum biçimleri istemektedir."¹⁶⁵ "Açık toplum" ve "kapalı toplum" ayrımına giderek "açık toplum" ismini verdiği özgürlükçü demokrasiden yana tercihte bulunmaktadır.

Popper'in tercihini demokratik liberalizmi için kullanması, kısmen durum ve şartlara bağlı bir tercihtir. Bu tercih bir yandan, Popper'in bütüncül ve tarihsici (historiciste) felsefelerin düşünsel düzlemdeki başarılarından duyduğu hoşnutsuzluktan, diğer yandan da iki dünya savaşı arasında Avrupa toplumlarında totaliter veya otoriter devletlerin güçlenişinden duyduğu endişeden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Popperci liberalizmi yalnızca siyasi ortama bağlı bir seçime indirgemek eksik bir değerlendirme olacaktır. Bu seçim, daha çok bilimsel söylemlerin üretilmesi ve işleyiş koşulları üzerine yoğun bir düşünmenin ürünüdür. Popper'in izlediği yol, ahlaki ve siyasi yargıları bakımından sarsıcı yenilikler taşıyan hükümler olmaktan çok, yöntemsel arayışlar bakımından etkileyicidir. Liberal kanaatlerini, duygusal heyecanlardan çok belirli bir bilim fikrinden almaktadır. Popper'e göre bilimsel etkinlikle Liberal pratik arasında temel bir türdeşlik vardır. Her ikisi de ortak bir ahlakbilimden kaynaklanmakta, benzer yöntemlere başvurmakta ve birbirlerine yakın kuramları içermektedir. Böylelikle düşünsel ilerlemesinin yönü daha iyi anlaşılır. Platon'a, Hegel'e ve Marx'a yönelik sert eleştirilerini içeren çalışmaları hariç tutulacak olursa,

¹⁶⁴ TINAR, Mustafa Yaşar, Karl R. Popper ve Açık Toplum, Egevizyon, S.14, Yıl:1996, s.15

¹⁶⁵ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.67

siyaset felsefesi üzerine pek fazla bir şey söylememiştir. Buna karşın, sorgulamalarında bilginin bilimsel doğası anlayışı tüm çalışmalarının en önemli belirleyicisi olmuştur.

Bilimle liberalizm arasında sürekli bir irtibat kurmasına imkan veren genel bir oluşum, yöntembilim ve ahlakbilim Popper'in eleştirel akılcılığının temelinde yer alır.¹⁶⁶ Popper büyük bir "cilik" tüketicisidir. "Tarihsicilik", "ütopyacılık", "gerekircilik", "totalcilik", "tümcülük" vb. gibi adlar; bunlar birbirleriyle akraba olsa da aynı süreçleri zorunlulukla paylaşmadıklarından, anlambilim düzeyinde bir aydınlatmayı gerekli kılıyor. Popper'in totaliterci girişimi nitelendirmek için kullandığı zihinsel malzeme birbirinden ayrılamaz iki düşünce çevresinde toplanabilir görünüyor: "Tarihsicilik" ve "ütopyacılık".¹⁶⁷

1. Tarihsicilik

"Popper'in en büyük düşmanları, faşist ve komünist biçimler almış olan modern totaliterliktir, ama Popper, buna karşı temel saldırısını liberal ve demokratik anlayış çerçevesinde sürdürmemiştir. Demokratlar ve Liberaller totaliterliği kısmen otoriter olduğu ve kısmen de her alanı kapsadığı için reddederler. Popper'in baş hedefi ise, siyaset felsefesiyle değil, tarih felsefesiyle ilgili bir savdır: Tarihsicilik öğretisi. Bu öğretiye göre, toplumsal ve tarihsel araştırmanın en uygun amacı ve yararlı başarısı, toplumun tarihsel gelişiminin genel bir yasasını kurmaktır. Tarihsicilerin inancına göre, bu tür yasalarla toplumsal gelişmenin gelecek aşaması önceden bilinebilir. Bu önceden ne olacağını kestirebilmenin içeriği ise, doğru siyasal eylemin tek ussal belirleyicisidir. O zaman Popper'in temel savı, totaliter siyasetin destek için tarihsiciliğe dayandığı, ya da en azından, totaliter siyasetin ideolojik önyargıların bir toplamından farklı olma iddiasıyla düşünsel bir saygınlık beklediği zaman tarihsiciliğe dayandığıdır."¹⁶⁸

¹⁶⁶ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s. 19-20

¹⁶⁷ A.g.e., s. 58

¹⁶⁸ QUINTON, Anthony, Karl Popper: Özler Olmadan Siyaset, Çev: Tuğrul Eryılmaz, Çağdaş Siyaset Felsefecileri, Der: Antony De Crespigny, Kenneth R. Minonque, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981, s.153

"Popper'in özellikle Marks'ı ele alış biçimi, yazılarından öğrenilecek en önemli yöntem derslerinden birini oluşturur. Tartışma ve çatışmalar tarihi boyunca, Voltaire gibi dahi polemikçilerin bile yaklaşımı, her zaman hasmın zayıf noktalarını aramak ve onlara saldırmak olmuştur."¹⁶⁹ Popper'in yöntemi ise farklıdır. Popper muhatabının güçlü yanlarını ele almakta ya da zayıf yanlarını önce geliştirip güçlendirmekte sonra eleştirmektedir. Tarihsiciliği ele aldığı "Tarihselciliğin Sefaleti" isimli eserinde bunu şöyle dile getirmektedir:

"Tarihselciliği iyi düşünülmüş ve sıkı dokunulmuş bir felsefe olarak takdim etmeye çalıştım. Ve onu desteklemek için, bildiğim kadarıyla tarihselciliğin kendileri tarafından asla ileri sürülmemiş argümanları bile geliştirmekten çekinmedim. Böylece saldırılmaya gerçekten değen bir hedef meydana getirmeyi başardığımı umuyorum".¹⁷⁰

Marx'ın tarihin bilimsel yasalara göre geliştiği görüşü, Popper'in tarihsicilik dediği şeyin bir örneğidir. "Tarihsicilikle, toplumsal bilimlerin başlıca amaçlarının tarihsel öndeyi olduğunu varsayan ve bu amacın, tarihin evriminin altında yatan "düzenlilik" ya da "kalıp"lar, "yasa" ya da "eğilim"ler keşfedilerek gerçekleştirilebileceğine inanan bir yaklaşımı söylemek istiyorum." Tarihsici inanın kimi örnekleri: Eski Ahid Yahudilerinin "seçilmiş halk"ın kutsal bir görevi olduğu inancı, ilk Hristiyanların "ikinci geliş" üzerine kitle halinde Hak dinine dönüşler olacağına kaçınılmazlığına inanmaları, bazı Romalıların dünyaya egemen olmanın Roma için bir alınyazı olduğu inançları, Aydınlanma Çağı Liberalleri'nin ilerlemenin kaçınılmazlığına ve insanın yetkinleşebileceğine inanmaları, Hitler'in bin yıllık imparatorluğun kurulacağına inanmasıdır. Bu inanışların ne denli düşük bir gerçekleşme oranı olduğunu kavramak için, en ünlü örneklerden kimilerini ardarda sıralamaya başlamak bile yeter. Fakat özgül kuramlar bir yana, tarihin bir ereği, ereği yoksa bile bir tasarımı ya da hiç değilse

¹⁶⁹ MAGEE, Bryan, a.g.c., s.82

¹⁷⁰ POPPER, Karl, Tarihselciliğin Sefaleti, Çev: Sabri Orman, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 15

bir anlamı yahut en azından bir tür tutarlı kalıbı olduğu yolundaki genel bir fikir de çok yaygın görünmektedir.

Tarihsel kaçınılmazlık ciddi olarak savunulmak gerekirse, sınırlı sayıda açıklamalar mümkündür. Ya tarih dış bir zeka (çoğucası Tanrı) tarafından kendi amaçlarına göre yönetilmektedir. Ya tarih içsel bir zeka (içkin tin, yaşam gücü ya da “insanın kaderi” gibi bir şeyler) tarafından ileriye doğru itilmektedir. Ya da hiç bir tin yoktur, bu durumda tamamiyle belirleyici maddi süreçler işliyor olmalıdır. İlk iki alması besbelli bir anlamda metafiziktir: yanlışlanamazlar ve kesinlikle bilimsel değildirler. Üçüncüsüye, artık tutulamayacak bir bilim anlayışına dayanmaktadır.

Popper, değişimin sorunlarımızı çözme girişimlerimizin sonucu olduğuna; sorunlarımızı çözme girişimlerimizinse, önceden kestirilemeyecek başka unsurların yanı sıra, hayal gücü, seçme ve bahtlılık gerektirdiğine- inanan bir belirlenemezcidir (endeterminist). Biz neyi seçersek, yaptığımız seçmeden sorumlu oluruz. İşin içinde herhangi bir yöneltme sürecinin olduğu ölçüde, tarihi ileriye götüren, birbirimizle (insan türü olarak bizim yaratmadığımız) fizik çevremizle ve (insan türü olarak bizim yarattığımız ama her bireyin mirasçısı olduğu ve ancak birazcık değiştirebileceği) Dünya 3’le etkileşimimiz içinde, bizizdir. O tarihin içinde bir takım amaçlar varsa, onlar bizim amaçlarımızdır. Herhangi bir anlamı da varsa, bu bizim ona verdiğimiz anlamdır. Bu fikirler açısından, Popper bütün tarihsici kuramlara saldırmaktadır.¹⁷¹

Popper’in, tarihte, insanların ona verdiklerinden başka bir anlam göremeyeceğimiz yolundaki iddiaları, bunların kendilerini bir tür varoluşçu boşluğa bıraktığı duygusuna kapılan kimi insanlarda; yön yitirtici olduğu için psikolojik olarak da rahatsız edici bir etki yaratmıştır. Daha başka bir takım kimseler, eğer Popper haklıysa, o zaman bütün değer ve kuramların keyfi olmak zorunda kalacağından korkmaktadırlar. Açık Toplumda bu ikinci kuruntu pek güzel karşılanmıştır.¹⁷² “Hemen hemen bütün yanlış

¹⁷¹ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.88-89

¹⁷² A.g.e., s.91

anlamalar, temel bir kavrayış hatasından ileri gelmektedir; bu da uyuşmanın keyfiligi içerdiğine inanmak, istediğimiz herhangi bir normlar sistemini seçmekte özgürsek, bir sistemin herhangi bir başkası kadar iyi olacağını sanmaktır. Elbette, normların uyuşma dayandıkları yahut yapma oldukları görüşünün, bir ölçüde keyfilik unsurunun işe karışacağına, yani (Protagoras'ın gereğince ısrarla belirttiği üzere) aralarında bir seçim yapmak için pek sebep olmayan başka norm sistemleri de bulunabileceğine işaret ettiğini teslim etmek gerekir. Fakat, yapaylık hiç de tam keyfilik değildir. Örneğin matematik hesaplar yahut senfoniler ya da tiyatro oyunları geniş ölçüde yapaydır, ama bundan bir hesap ya da senfoni yahut oyunun herhangi bir başkası kadar iyi olacağı sonucu çıkmaz. İnsan yeni yeni dil, müzik, şiir ve bilim dünyaları yaratmıştır; bunların en önemlisi, eşitlik, özgürlük ve zayıflara yardım yolundaki ahlaki istemlerin dünyasıdır. Ahlak alanı ile müzik ya da matematik alanı arasında bir karşılaştırma yaparken, bu alanlar arasındaki benzerliklerin çok ilerilere gideceğini söylemek istemiyorum. Özellikle ahlak kararları ile sanat alanındaki kararlar arasında büyük bir fark vardır. Burada yaptığımız karşılaştırmayla, şunu göstermek istedik ki, ahlak kararlarının bize bağlı olduğu görüşü, onların büsbütün keyfi oldukları anlamına gelmez.”¹⁷³

Popper, tarihsiciliği tenkit ettiği kitabı “Tarihsiciliğin Sefaleti”nin özetini şu beş önermede toplamaktadır;

- 1-İnsanlık tarihinin akışı, insan bilgisinin artışından şiddetli bir şekilde etkilenir.
- 2-Akıl veya bilimsel metodlarla, bilimsel bilginin gelecekteki artışını önceden haber veremeyiz.
- 3-Bu sebeple, insanlık tarihinin gelecekteki akış yönünü de önceden haber veremeyiz.

¹⁷³ POPPER, Karl, Açık Toplum ve Düşmanları, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, C.1, s.74

4-Bu demektir ki, bu teorik tarih, yani teorik fiziğe tekabül eden bir tarihi sosyal bilim imkanını reddetmemiz gerekir. Tarihsel öndeyi için temel görevi yapacak herhangi bir bilimsel tarihi gelişme teorisi olamaz.

5-Bundan dolayı tarihselci metodların ana hedefi yanlış kavranmıştır ve böylece de tarihselcilik çöker.

Elbette ki ileri sürülen bu tez, her türden sosyal öndeyi imkanını reddetmez. Tam tersine o, sosyal teorileri -mesela, iktisadi teorileri- belli şartlar altında belli gelişmelerin ortaya çıkacağı şeklinde öndeyilerde bulunarak test etmek imkanıyla pekala bağdaşır. O tarihi gelişmelerin önceden haber verilmiş imkanını, yalnızca onların bilginin artışıyla etkilenme ihtimallerinin bulunduğu ölçüde reddeder."¹⁷⁴

Popper tarihsici görüşün temellerini Herakleitos ve Platon'a kadar dayandırır ve Hegelle Marx'ı da içine alan tarihsici görüşe saldırır. Ancak, " bu aşamada Platon'un özcü tarihsiciliği ile Marx'ın kaderci tarihsiciliği arasında ayırım yapar."¹⁷⁵

1.1 Platon

Eski Yunan'da Herakleitos'a gelinceye kadar, tarihsici niteliği açısından seçilmiş halk doktriniyle karşılaştırılabilecek teoriler görmeyiz. Homeros'un Tanrıca, daha doğrusu çok tanrıca yorumuna göre , tarih ilahi iradenin ürünüdür. Fakat, Homeros'un belirtmeye ve açıklamaya çalıştığı şey, tarihin belirli olduğu değil, daha çok belirsizliğidir.

Daha belirgin bir tarihsici öğreti getiren ilk Yunanlı, muhtemelen Doğu kaynaklarından etkilenmiş bulunan Hesiodos olmuştur. O, tarihin gelişiminde bir genel çizgi ya da yönelim olduğu düşüncesini kullanmıştır. Hesiodos'un tarih yorumu karamsardır. O,

¹⁷⁴ POPPER, Karl, Tarihselciliğin Sefaleti, s.10

¹⁷⁵ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.62

insanlığın Altın Çağ'dan bu yana gelişiminde hem beden, hem de ruhça soysuzlaşmasının kaçınılmaz olduğuna inanır. İlk Yunan filozoflarının ortaya attığı çeşitli tarihsici düşünceler, Yunan kabilelerinin ve özellikle Atinalıların yaşayışını ve tarihi yorumlamaya girilerek dünyanın muhteşem bir felsefi tablosunu yapan Platon'da en yüksek noktaya ulaşmıştır. Onun tarihsiciliği çeşitli öncülerden özellikle Hesiodos'tan kuvvetle etkilenmiştir; fakat en önemli etki Herakleitos'tan gelmiştir.¹⁷⁶

"Herakleitos, değişim düşüncesini keşfeden filozoftur. Herakleitos'un buluşu, Yunan felsefesinin gelişimini uzun bir süre etkilemiştir. Parmenides, Demokritos, Platon ve Aristoteles'in felsefelerini, Herakleitos'un keşfettiği bu değişen dünyanın sorunlarını çözmek yolunda girişimler diye anmak yerinde olur."¹⁷⁷

Herakleitos, "Her şey akar" demektedir; ve "aynı nehire iki kere giremezsiniz". Hayal kırıklığına uğramış olarak, var olan toplumsal düzenin ilelebet süreceği inancına karşı koymuştur. "Dar bir "bize böylesi verildi" görüşüyle yetiştirilmiş çocuklar gibi davranmamalıyız". Bu inançta, ilk başta tarihsiciliğin değişim üstündeki abartmalı ısrarıyla çelişkili görünmekle birlikte; bütün değilse, çoğu tarihsicilerin karakteristiği olan bir tavırla karşılaşyoruz. Bu tutumu belki, tarihsiciliğin değişim üstünde fazla ısrar etmesini, değişim düşüncesine karşı bilinç dışı bir direnmeyi bastırma çabasının bir belirtisi diye yorumlamakla açıklayabiliriz.¹⁷⁸

Popper'in Platon karşısındaki tutumu karmaşıktır. "Popper, etkisinin tüm kötü yanlarına rağmen Platon'a hayranlık duymaktadır" diye yazıyor Jean Largeault. Popper Platon'un büyük dehasından kuşku duymamaktadır, hatta onu "for the greatest philosopher of the World" diye anmaktadır.¹⁷⁹ Platon'un siyaset felsefesini, geçmişe dönme isteğini dile getiren dahi filozoflar türünün en üstün örneği olarak ele

¹⁷⁶ POPPER, Karl., Açık Toplum ve Düşmanları, C.1, s.28

¹⁷⁷ A.g.e., s.29

¹⁷⁸ A.g.e., s.30

¹⁷⁹ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.62

almakta ve “Açık Toplum ve Düşmanları”nın ilk cildinde, bu felsefesinin geniş ve ayrıntılı bir eleştirisini yapmaktadır.¹⁸⁰

Popper’in Platon’u tarihsici olarak nitelendirmesi, formlar kuramının bir yorumlamasına ve Devlet’in sekizinci kitabında kurgulanan siyasal yozlaşmanın kalıpsal bir düzenlilik gösterdiği yolundaki öğretilerine dayanır. Popper’e göre Platon’un formları, aynı zamanda hem kendi türlerinin paradigmaları hem de kendi özel örneklerinin yaratıcı kökenleridir. Eğer bu doğru ise, o zaman birinci olan en iyisidir; yani, toplum ya da devletin en ilkel biçimi ideal örneğe en çok benzeyendir. Platon için ilk ve en iyi toplum, en akıllı ve tanrıya en yakın kişilerin krallık yaptığı toplumdur. Bunu yiğitliğe dayanan ya da feodal timokrazi izlemiş, sonra sırasıyla plutokratik timokrazi, yasadışı ayak takımı demokrasisi ve en sonunda da tiranlık gelmiştir.

Popper, kuşkuyla hiç yer bırakmayacak bir biçimde, Platonda tarihsici özellikler bulunduğunu göstermiştir. Biyografik olarak ikna edici bir biçimde, Platon’un siyasal yozlaşma yasasını o çağın anarşik özellikler gösteren demokratik huzursuzlukların, tıpkı Herakleitos’ta olduğu gibi, Platonda yarattığı umutsuzluğa bağlar.¹⁸¹

Popper’in tanımladığı şekliyle tarihsicilik, Platoncu dizgenin ayırt edici bir özelliği olarak hemen karşımıza çıkıyor. Burada tarihsicilik bir toplumsal dinamikten çok soyut bir kozmoloji içinde yer almaktadır. Platon’a göre temelde olan ve değişmeyen idealar dünyası, ideaların eksikli birer kopyasından başka bir şey olmayan değişken ve geçici “Şeyler” dünyasının kökeninde bulunmaktadır. Dolayısıyla, duyulur dünyada varolan her şey, ancak saf kavrayış yoluyla ulaşılabilecek ve yetkinliğe, durağanlığa ve yok olmazlığa sahip bir “idea”ya veya bir “form”a karşılık gelmektedir. Felsefenin asıl görevlerinden biri, geçici görünüşler dünyasının ardındaki kalıcı idealara (formlara) ulaşmaktır. Oysa hemen kendini ele vermeyen bu hünerli metafizik kurgunun altında,

¹⁸⁰ POPPER, Karl, a.g.e., s.82

¹⁸¹ QUINTON, Anthony, Karl Popper: Özler Olmadan Siyaset, a.g.e., s.156

Platoncu tarihsiciliğin temelleri bulunmaktadır, Popper'e göre. Çünkü, ona göre, "Şeyler"le "Formlar" arasındaki ayrım yalnızca dünyayı yorumlamadaki "özcü" kavrayışa neden olmuyor, ayrıca kehaneçi tarihsiciliğe giden bir gerekirci toplumsal gelecek kuramına da yol açıyor.

Gerçekten de Platoncu evrendoğum (kozmozgoni) bir katı tarihsel gelişim yasasına uygun düşmektedir. Herakleitos'tan sürekli evrim halindeki dünya fikrini, Heseidos'tan da insanlığın karşı konulmaz bir kader karşısında olduğu fikrini alan Platon, duyular dünyasının, onun sebebi olan idealar dünyasından sürekli olarak koptuğunu ve farklı bir yöne doğru giderek kendi sonunu hazırladığı düşüncesiyle tutarlı bir toplumsal değişim kuramı formüle ediyor. Bu evrimci tarih görüşü, onun siyasi dizgeler kuramında açıklığa kavuşuyor. "Toplumsal Statik" açısından, her siyasi örgütlenme tipi, kökendeki modelin, İdeal Kent'in az çok bozulmuş kopyasından başka bir şey değildir. "Toplumsal Dinamik" açısından, kökende olan, kendini farklılık ve süreklilikle açığa vurmaktadır; bunların her biri bozulmanın ve çürümenin bir derecesini temsil etmektedir. Böylece Platon dört tip ayırdediyor. İktidarın varlıklı ve gözü yükseklerde bir soylular topluluğunda olduğu timokrazi; iktidarın maddi çıkar peşinde bir kastın eline düştüğü oligarşi; halkçı laf ebeliğinin hüküm sürdüğü demokrasi; ve halkın çok kararlı bir tirana teslim olduğu tiranlık -Her tipin bir sonraki tipe geçiş yapmasına neden olan iç çelişkileri vardır. Her yeni tipin gelişi, kökenin bozuluşunda ek bir sapmaya işaret etmektedir. Platon'a göre tarih geri çevrilemez bir yozlaşmaya doğru değişim içindedir.¹⁸²

1.2 Hegel

George Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) Alman İdealist düşüncesine son ve kesin biçimini kazandırmış olan düşünürdür. Uyguladığı diyalektik yöntem Marx tarafından da kullanılacak. Marx, kendi deyimiyle, Hegel'de elleri üzerinde duran diyalektiği ayakları üzerine oturtacak.

¹⁸² BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.63-64

Hegel'e göre varlığın özü çelişkilerdir (zıtlıklardır). Çelişki olmasaydı varlık olamazdı. Çelişki, oluşun ilkesidir. Tez, antitez, sentez yani önerme(tasdik), yadsıma(inkar), yadsımanın yadsınması(inkarın inkarı) biçiminde gelişen diyalektiğe göre her önerme yadsımayı da birlikte getirir. Evrim bu çatışmanın sonucudur. Tarih, başlangıçtaki ide'nin evrensel zihne(Geist) doğru gelişmesinden başka bir şey değil. Maddenin değil idenin bu aşamalı diyalektik çalışma sürecinde devlet, nesnel zihnin (objektiver geist) bir bölümünü meydana getiriyor. Zihin(geist) üç diyalektik uğraktan geçer:

1-Özel zihin (subjektiver geist) tek insanın hayatında görünen zihindir, henüz eksik bir kuram halinde bulunur.

2-Nesnel zihin (objektiver geist). Burada zihin kendisine, gerçeği özgürlük olan bir evreni gerçekleştirmiştir. İnsan toplulukları, devlet ve tarih bu nesnel zihnin anlarıdır.

3-Mutlak zihin (absoluter geist) ile zihin tam birliğine erişir ve salt gerçekliğinin bilincine varır. Böylece zihnin sonluluğu kaldırılmış olur. Çünkü birey, insan toplulukları ve devletler ölümlüdür. Oysa mutlak zihnin gerçekleşme biçimleri olan sanat, din, felsefe sonsuz bir gelişme gösterir ve bundan ötürü zihnin özüne tam anlamıyla uygundur.

Hegel'e göre devlet, ahlak idesinin (fikirinin) en yüksek düzeyde dile gelmesidir. Devlet, bireysel iradelerle genel iradenin karşılaştığı yerdir. Devlet tek tek iradelerin bir yığını olmayıp tanrısal bir irade, makul, cansız bir bütündür.

Hegel'e göre insan gerçekliğini, nesnel anlamdaki ahlaki değerini, ancak bir topluluğun organı olmakla elde edebilir. Bu yüzden birey her şeyini devlete borçludur. Ona göre özgürlük ancak, ahlaki bir bütün olan devlette gerçekleşebilir. Devletin içeriğini milli ruh oluşturur. Milli ruh, din, hukuk, bilim, sanat, sanayii gibi özel alanlara ayrılır. Milli ruhun bu alanları içten bir bağla birbirlerine bağlıdır. İdenin milli

ruhun çeşitli alanlarında gerçekleşmesinin tarihidir, bir milletin tarihi. Milli ruhla doygun olursa devlet, gerçekten devlet olur. Nitekim devletsiz millet de, henüz bir biçim kazanmamış nesnelleşmemiş bir varlıktır. Din ise bir milletin varlık, Tanrı ve kendisi hakkındaki tasarılarının ifadesi oluyor. Bir milletin dininin niteliği, devletin biçimini de belirler. Devlet dine dayanır, devletin kökü dindir. Öte yandan devletler özel kişiler değildir; varlık ve amaçlarında kendilerinde bulunan bağımsız bütünlerden oluşur. Bu yüzden devletlerin ilişkileri, özel kişilerin ahlak ve hak anlayışı çerçevesine sığmaz. Onun için savaşı mutlak bir kötülük olarak anlamamalıdır. Savaşta ahlaki bir an bulunur. Savaş devletin anlam ve varlığını en saf biçimde belirlediği andır. Öte yandan savaşla milletlerin ahlaki varlığı da korunur. Nasıl rüzgarlar denizi kokuşmadan koruyorlarsa, savaşta insan topluluklarını bataklıklaşmadan korur. Sonsuz bir barış milletleri çürümeye mahkum eder.

Görüldüğü gibi, diyalektik yöntemi düşünce alanında uygulayan devleti mutlak bir değer olarak gören, onu yücelten Hegel bir yanıyla milliyetçi, öbür yanıyla ise tutucu bir düşünürdür. Devletin yönetim biçimiyle ilgili olarak da özetle şöyle diyor Hegel: “Doğru bir anayasa da Modern Çağ’ın bir ürünü olan meşruti hükümdarlıkta gerçekleşebilir.”¹⁸³

Popper, bireysel istemleri aşan, kaçınılmaz nedenler zincirini öne süren “kaderci” tarihsicilikle, ideal Kent’in etkin stratejileriyle yeniden toplumsal örgütlenmesini öngören “etkin” tarihsiciliği birbirinden ayırıyor. Saint Augustin ve Toynbee de tarihsicidirler, ancak bağnazlığın savunucuları değildir; onların gerekirci tarih anlayışlarında, ilkece tüm totalitercilikleri belirleyen ütopyacı boyut yoktur. Ayrıca Popper totaliterciliğin tüm yaratıcılarına karşı da aynı sertlikte davranmıyor. Hegel’e karşı düşmanlığı mutlak, kökleşmiştir;”amacının Hegel olgusunu açıklamak değil, onu alt etmek” olduğunu söylemektedir. Onun gözünde Hegel bir “soytarı”, “bir şarlatan”dan başkası değildir. Daha temelde “Hegel, Platon’dan totaliterciliğe giden

¹⁸³ SARICA, Murat, Siyasi Düşünceler Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1993, s.123-125

zincirin küçük bir halkasıdır”, ama “çağdaş milliyetçiliğin ve savaşçılığın en etkin esin kaynağıdır.”¹⁸⁴

Popper, Hegel için çok ağır bir biçimde şunları söylemektedir: “Bütün modern tarihsiciliğin kaynağı olan Hegel, doğrudan doğruya Herakleitos, Platon ve Aristoteles’in izinde yürümüştü. Hegel en harikulade şeyleri başarmıştı. Usta bir mantıkçı olduğundan, salt metafizik şapkalarından gerçek fiziksel tavşanlar çıkarmak onun güçlü diyalektik yöntemleri için çocuk oyuncağıydı”¹⁸⁵. “Bütün bunlara rağmen arkasında Prusya devletinin otoritesi olmasa idi, Hegel herhalde Alman felsefesinin en nüfuzlu kişisi olamazdı.”¹⁸⁶ “Hegel’in diyalektiğinin çok geniş çapta 1789’da ortaya çıkmış olan fikirleri bozmak amacıyla ortaya atılmış olduklarını iddia ediyorum. Hegel diyalektik yöntemin bir fikri aksine çevirmek için kullanılabileceğinin pekala farkındaydı.”¹⁸⁷ Fichte gibi palavracıların ve Hegel gibi “şarlatanların”, Demokritos, Pascal, Descartes, Spinoza, Locke, Hume, Kant, J.S. Mill ve Bertrand Russell gibi adamlarla aynı düzeye konması ve ahlaksal öğretilerinin bu adamlar kadar ciddiye alınması, hatta onlarınkinden üstün sayılması korkunç gerçeğini de düşünemiyorum. İyi ve kötüyü ayırmak bir yana, düşünce ile saçmalamayı ayırt etmekten aciz bu tarih dalkavuklarının utanıp sıkılmadan yargıcımızın tarih olduğunu öne sürebildiklerini düşünüyorum.¹⁸⁸ Zamanımızda Hegel’in isterik tarihsiciliği hala modern totarciliğin hızlı gelişmesini ve çağın düşünürlerini, düşünce namussuzluğu yolunda eğitmiştir.”¹⁸⁹

¹⁸⁴ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.61-62

¹⁸⁵ POPPER, Karl, Açık Toplum ve Düşmanları, C.2, s.33

¹⁸⁶ A.g.e., s.35

¹⁸⁷ A.g.e., s.46

¹⁸⁸ A.g.e., s.57

¹⁸⁹ A.g.e., s.60

“Hegel felsefesinde örtük olarak bulunduğunu söyleyebileceğimiz bir tek önemli düşünceye rastladım. Bu Hegel’i aklın geleneklerine pek çok şey borçlu olduğunu fark etmeyen soyut akılcılığa ve zihinciliğe saldırmaya götüren düşüncedir. Bunun önemli bir düşünce olduğunu ve aransa Hegel’de bulunabileceğini itiraf etmeye hazırım. Ne var ki, bunun Hegel’in özgün bir buluşu olduğunu kabul etmiyorum. Bu romantiklerin ortak malıdır.”¹⁹⁰

Popper’in Hegel hakkındaki düşüncelerinin aşırı olmalarına karşın, özellikle Hegel’in Alman Felsefesinin tartışma yöntemleri ve Alman dili üzerindeki bozucu etkisi gibi suçlamalarında bir öz vardır. Hükümet üzerine olan biçimsel önerileriyle değerlendirilirse, Hegel’i anayasacı türden bir otoriter olarak betimlemek en doğru iş olur. Hegel’in yasa koyucusunda temsili bir unsur vardır, ama bu demokratik olmaktan çok işlevsel bir temsildir. Yasa koyucunun gücü sınırlıdır. Gerçek yönetici, egemen kişiliğinde birleşmiş olan bürokrasidir. Ama, Popper’in görüşüne göre, Hegel’in siyasi öğretisinin özü, resmi anayasal aygıt değildir. Faşizmin Hegel’de bulunan altı tipik özelliğini Popper şöyle sıralar:

"1-Milliyetçilik. Millet, bireyin kendini buyruğu altına sokması gereken bir kolektivitedir ve milletin amacı, çağa damgasını vurmak olmalıdır.

2-Devletler birbirlerinin doğal düşmanlarıdır ve kendilerini savaşta kanıtlarlar.

3-En yüce ahlak devletin çıkarıdır.

4-Savaş yücedir.

5-Dünya tarihinde büyük adamların yaratıcı rolleri önemlidir.

6-Tehlikeli bir kahramanlık anlayışını burjuva sıradanlığının üstüne çıkarır."

¹⁹⁰ A.g.e., s.61

Eğer Hegel'in önerdiği hiç bir kurumun, parti, polisin şiddeti çatışma yöntem olarak kullanması, propaganda bakanlığının yalanla yürümesi gibi, faşizmin tipik özelliklerini göstermediğini kabul etsek bile, onu bireyin değerini yalnızca devlete hizmet ölçüsüne vuran savaşçı ve milliyetçi kolektivizminde, yirminci yüzyıl faşizmine hakim olan zihni çerçevenin öncüllerini ve havasını görürüz. Faşizm Hegel'in siyasetinin doğrudan hayata geçirilmesinden çok, onun çılgınca bir devamıdır. Hegel Hitler'den çok, Wilhelm Almanyasının kuramcısıdır.

Hegel'in toplumsal kuramının modern totaliterliğe yol açtığını gösteren ve altı çizilmesi gereken bir yön vardır. Çünkü bireyciliğe en etkili ve sistematik eleştiriyi yönelten Hegel'di. Faşizm de bireyin ahlakî sonulluğuna yönelik en köklü saldırıdır. Popper'in kendisi, kolektivizmi yöntembilimsel anlamlarından birinde, yani sosyal bilimlerdeki dört başı mamur açıklamaların nasıl olması gerektiği hakkında bir kuram olarak kabule hazırdır.¹⁹¹

1.3 Marks ve Marksizm

Popper bütün tarihsici kuramlara saldırmaktadır. En güçlü saldırısını yönelttiği kuram da, hem çağdaş dünyada en etkili olanı o olduğu için, hem de tarihin gelişmesinin bilimsel yasalar uyarınca olduğunu ve (kendisinin ortaya koyduğu) bu yasaları bilmemizin geleceği önceden kestirmemizi mümkün kıldığını iddia eden, hepsinden çok o olduğu için, Marxizmdir.¹⁹²

Marxçılığın aynı zamanda 19. yüzyıl işçi sınıfının sefaletine duyulan haklı bir tepkiden kaynaklanan bir insancılık olduğunu kabul ediyor Popper. Ayrıca Marxçılığın özgün bir toplumbilimsel tarih anlayışına yolu açtığını ve böylece toplumbilimi, onu yoksullaştıran ruhbilimsel kategorilerden arındırdığını da onaylıyor. Ancak "insancı

¹⁹¹ QUINTON, Anthony, a.g.m., s.157-158

¹⁹² MAGEE, Bryan, a.g.e., s.89

atılım" ve "toplumbilimsel sezgi", maalesef, toplumsal hareketin gerekirci kavrayışla yolundan sapmıştır. Bu gerekirci anlayış Marksçı yorumun temel yapısıdır ve onu tarihsiciliğe yöneltir. İktisadi ve toplumsal yapıların zorlayıcı etkilerini varsayan Marx, akılcı toplumsal dönüşüm yasasına ve karşı konulamaz bir nedensellik ilkesine inanmıştı; dolayısıyla toplumların devinimine yönelik her türlü insani ve kurumsal etkiyi dışlamıştı. Bu ilkesel yalnızlık Marx'ın her iki ünlü iddiasında da vardır; ve Popper her iki iddiayı da mantıksal akıl yürütmeye ve olgusal deneylerle çürütmeye çalışmaktadır.¹⁹³

Popper, Marxizmi eleştirirken ve ondaki öndeyi ve kehanet anlayışını tenkid ederken yöntemini şöyle belirlemektedir: "Marxizmi eleştirirken, bu görevi liberal bir anlayışla yorumlayacağım. Marxizm'i yalnızca cleştirmeyip, bazı iddialarını savunacağım; gerekirse Marxizmin öğretilerini önemli ölçüde basitleştireceğim" demekte ve neden çekici olabildiğini şu şekilde izah etmektedir: "Benim gibi rasyonalist olanların bir çoğu Marxisttir. Örneğin, İngiltere'de en üstün nitelikli fizikçi ve biyologların önemli bir bölümü Marxist öğretiyeye bağlıdırlar. Marxizmin a) Bilim olduğu, b) İlerici olduğu ve c) Doğa bilimlerinin kullandığı öndeyi yöntemini kullandığı iddiaları onlara çekici gelmektedir. Ben bu iddianın doğru olmadığını ve Marxizmin ortaya attığı türden kehanetlerin mantıksal nitelik açısından çağdaş fiziğin kehanetlerinden çok, Eski Ahid'in (Tevrat) kehanetlerine benzediğini göstermeye çalışacağım."¹⁹⁴

Marxizmin bilimsel olma iddiasının çok önemli bir sorunu, ya kendisini bilimsel bir tartışma düzeyinde başarıyla savunmak ya da tutarsızlığa mahkum olmak zorunda bulunmasıdır. Bu düzeyde herhangi bir yenilgiye uğrarsa, başka kanıtlama yollarına başvuramaz; kısaca kendisini sınamalara açmak ve sonuçlarını kabul etmek durumundadır. Popper'in, Marxizmin bilimsel olma iddiasını ortaya imkan bırakmamacasına yıktığına inanılmaktadır. Popper bunu, Marx'ın kuramının yanlışlanabilir olmadığını göstererek yapmamıştır. Adi Marxizm (Ütopycı Sosyalizm)

¹⁹³ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.64

¹⁹⁴ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.136-137

yanlışlanabilir değildir, ama Popper Marx'a adi Marxizmi yakıştırma hatasını işlememektedir. Karl Marx'ın kendi kuramı, layık olduğu fikri ciddilikle ele alınca, oldukça çok sayıda yanlışlanabilir öndeyiler sunmaktadır -ki bunların en önemlileri şimdiden yanlışlanmış bulunmaktadır. Örneğin, bu kurama göre, ancak tam gelişmiş Kapitalist ülkeler Komünist olabilecek, onun için de bütün toplumların önce Kapitalist gelişme aşamasını tamamlamaları gerekmektedir; fakat gerçekte Komünist olan bütün ülkeler endüstri öncesi durumdaydılar.¹⁹⁵

Bilimsel olma tezi, Marxizmin çok önemli bir unsurudur. Marx kendisini, tarihsel, siyasal, ekonomik -genel olarak, toplumsal- bilimlerin, böyle denebilirse, Newton'u ya da Darwin'i gibi görmüştür. Marx, insan toplumlarının gelişiminin kendisinin keşfettiği bilimsel yasalarla yönetildiğine inanıyordu.¹⁹⁶ Popper, bilhassa Marxın insanlık tarihinin temel yasasını bulduğu iddiasına, 500 yıllık Avrupa tarihinin incelenmesi sonucunda bunun insanlığa ve bütün dünyaya ait temel yasalar olamayacağı noktasında haklı eleştirisini de ortaya koyuyor.

1.3.1 Marks'ın Kehaneti

Popper, Marx'ın kehaneti olarak nitelendirdiği diyalektik metodu önce tarif etmekte sonra da tenkidine geçmektedir. "Marx'ın tarihî kehaneti sıkı örgülü bir usavurma olarak ortaya konabilir. Ne var ki, Kapital bu usavurmanın ancak birinci adımı diyebileceğim bölümünü, yani kapitalizmin temel güçlerinin incelenmesini ve bunun sınıf ilişkilerini içine alan parçayı işlemektedir. Bir toplum devriminin kaçınılmaz olduğu sonucuna varan ikinci adımın ve sınıfsız, yani sosyalist bir toplumun ortaya çıkacağı kehaneti ile sonuçlanan üçüncü adımın ancak ana hatlarını vermektedir."¹⁹⁷

¹⁹⁵ MAGEE, Bryan, a.g.c., s.87

¹⁹⁶ A.g.c., s.85

¹⁹⁷ POPPER, KARL, Açık Toplum ve Düşmanları, C.2, s.125

“Usavurmanın birinci adımında Marx, kapitalist üretim yöntemini incelemektedir. Teknik gelişmelerin yanısıra üretim araçlarının artan birikimi dediği şeye bağlı olarak emeğin artan verimliliğine doğru bir eğilim olduğunu görüyor. Buradan kalkan usavurma, onu sosyal sınıflar arasındaki ilişkiler alanında bu eğilimin gittikçe artan bir servetin gittikçe küçülen bir azınlığın ellerinde toplanmasına yol açmak zorunda olduğu sonucuna götürüyor; yani, gerek servetin, gerekse fukaralığın artacağı sonucuna varılıyor; yönetici sınıfın, burjuvazinin serveti artacak, yönetilen sınıfın; işçilerin de fukaralığı.

Usavurmanın ikinci adımında, birinci adımın sonucu olduğu gibi kabul edilmektedir. Bundan iki sonuç çıkarılmaktadır; ilkin küçük bir yönetici burjuva sınıfı ve geniş bir sömürülen işçi sınıfı dışında bütün sınıfların ortadan kalkacağı ya da önemlerini yitirecekleri, ikinciside bu iki sınıf arasındaki artan gerginliğin ister istemez bir toplumsal devrime yol açacağı. Usavurmanın üçüncü adımında ikinci adımın sonuçları da kendilerince olduğu gibi kabul edilmektedir; varılan nihai sonuç, işçilerin burjuvaları yenip zafere erişmelerinden sonra, ancak tek bir sınıftan meydana gelen, demek ki sınıfsız olan, sömürüden arınmış bir toplumun, yani sosyalizmin ortaya çıkacağıdır.”¹⁹⁸

“Marx’ın zamanının ekonomisi hakkında çizdiği bu tablo ne yazık ki doğrudur. Fakat birikim ile birlikte sefaletin de artacağını öne süren yasası geçerli değildir. Dizginlenmemiş kapitalizm ortadan kalkmıştır. Marx’ın zamanından beri demokratik araya girmecilik büyük ilerlemeler yapmış ve -kapital birikiminin sonucu olarak- emeğin üretkenliğinin artması, sefaleti hemen hemen ortadan kaldırmıştır.¹⁹⁹ Çünkü, bırakınız yapsınlar yaklaşımı yeryüzünden kalkmıştır, ama onun yerine Marx’ın anladığı anlamda bir sosyalist ya da komünist düzen gelmemiştir. Dizginlenmemiş kapitalizmin yerini yeni bir tarih çağına, kendi çağımız olan “siyasal araya girme” çağına, devletin ekonomik sorunlarda işe karışması devrine bırakmıştır. Bu araya

¹⁹⁸ A.g.e., s.125

¹⁹⁹ A.g.e., s.166-167

girmeciliğe yol açan gelişmeler Marx'ın zamanında İngiliz fabrika yasaları ile başladı. İlk ciddi ilerlemelerini işgününün kırksekiz saate indirilmesiyle, sonra da işsizlik sigortasının ve başka toplumsal sigorta biçimlerinin getirilmesi ile yaptı. Modern demokrasilerin ekonomik düzenini Marx'ın "kapitalizm" dediği düzen ile aynılaştırmanın ne kadar saçma olduğu, bu düzeni onun on maddelik komünist devrimi programı ile karşılaştırınca bir bakışta görülür. Demokrasilerde bu noktaların hemen hepsinin ya tamamen ya da geniş çapta yürürlüğe konmuş olduklarını görürüz; bunlarla birlikte, Marx'ın hiç aklına gelmeyen bir çok toplumsal güvenlik tedbirleri de alınmıştır²⁰⁰. Marx'ın sadece iki sınıfın kalacağı ve proleterya bilinci ile birleşecekleri görüşü için: "İncelediği hareket bir endüstri hareketidir, ele aldığı "kapitalist" endüstri kapitalistidir, proleterya da endüstri proleter ve bir çok endüstri işçilerinin çiftçi ailelerden gelmeleri; örneğin, bütün çiftçilerin ve köylülerin zamanla endüstri işçisi durumuna indirgendikleri anlamına gelmez. Tarım işçileri bile, endüstri işçilerine zorunlu olarak ortak dayanışma ve sınıf bilinci duygularıyla bağlı değildirler. Marx'ın birbirinden kesinlikle ayrılmış iki sınıf ortaya çıkacağına ısrar eden kehanetinin aksine, kendi varsayımlarına göre şu türlü bir sınıf yapısının ortaya çıkmasının mümkün olduğunu görüyoruz: 1-Burjuvazi, 2-Büyük toprak sahipleri, 3- Öteki toprak sahipleri, 4-Köylü işçiler, 5-Yeni orta sınıf, 6-Endüstri işçileri, 7-Ayak takımı proleterleri." ²⁰¹

2. Ütopyacılık

"Ütopyacılık" yazarların kendi istedikleri anlamı vermek için kullanmaya can attıkları polemik konusu kelimelerden biridir. En çok kullanılan anlamı, yapılan önerilerin uygulanır olup olmadığı konusundaki kayıtsızlıktır. Zaten bu da ütopyalar ya da ideal toplum yaratanların belirgin özelliğidir. Günlük konuşmada bir programı "ütöpik" diye

²⁰⁰ A.g.e., s.128-129

²⁰¹ A.g.e., s.134-135

nitelemek onu ya gerçekleşmesi imkansız olduğu ya da kabul edilemeyecek kadar yüksek maliyetle gerçekleştirilebileceği için reddetmek anlamına gelir.²⁰²

Popper'e göre ise "ütopyacı yaklaşım şöyle betimlenebilir: Akla uygun her eylemin belli bir amacı olmalıdır. Ve bu eylem, o amacını bilinçli ve tutarlı olarak izlediği araçlarını da ereğine göre belirlediği ölçüde akla uygundur. Onun içindir ki, akla uygun eylemde bulunmak istiyorsak, yapmamız gereken ilk iş, ereği seçmektir; aslında sonul ereğe götüren araçlar ya da bu yoldaki adımlar olan ara veya parça ereklerden kesinlikle ayırlamamız gereken gerçek ya da son ereklerimizi belirlemekte de dikkatli olmalıyız. Bu ayrımı savsaklarsak, parça ereklerin bizi son ereğe yakınlaştırıp yakınlaştıramayacağını sormayı da savsaklamış, dolayısıyla akla uygun eylemde bulunmamış oluruz. Bu ilkeler siyasal etkenlik alanına uygulanınca, bizim herhangi bir pratik eyleme kalkışmadan önce son siyasal ereğimizi, yani aklımızdaki ideal devleti belirlememizi gerektirir. Ancak bu son erek hiç değilse kaba ana çizgileriyle belirlenmiş olunca, ancak erek edindiğimiz toplumun projesi gibi bir şeyi elimizde tutunca, işte ancak o zaman bunu gerçekleştirmenin en iyi yollarını ve araçlarını düşünmeye ve pratik eylem için bir plan çizmeye başlayabiliriz. Bunlar akla uygun denebilecek herhangi bir pratik siyasal hareketin ve özellikle toplumsal yapıcılığın zorunlu ön işlemleridir. Benim, ütopyacı yapıcılık dediğim metodolojik yaklaşım kısaca budur. Bu yaklaşım, inandırıcı ve çekicidir. Hatta şu bile söylenebilir ki, tarihsici önyargılardan etkilenmemiş ya da bu önyargılara karşı tepki gösteren herkese tam da bu metodolojik yaklaşım çekici gelir. Bu durum, sadece onun daha tehlikeli ve eleştirilmesini de daha gerekli kılar.²⁰³

"Popper, kelimeyi herhangi bir geniş kapsamlı toplumsal yeniden kurma planının daha açık bir deyişle, ussal siyasal eylemin ideal bir toplumsal düzenin ayrıntılarına kadar düzenlenmiş planı biçiminde ortaya çıkan sonul bir amaçla yönlendirilmesini kapsayacak anlamda kullanıyor ve bunu son derece felaketli bir yanılgı olarak kabul

²⁰² QUINTON, Anthony, a.g.m., s.159-160

²⁰³ POPPER, Karl, Açık Toplum ve Düşmanları, C. 1, s.155-156

ediyor."²⁰⁴ Ancak ütopyacılığı tenkid ederken de şunu belirtmeden geçmiyor: "Ben, ideali, bir ideal hiç bir zaman gerçekleştirilemez hep bir ütopya olarak kalmak zorundadır diye eleştirmiyorum. Bu yerinde bir eleştiri olmazdı, çünkü gerçekleştirilemezliğine bir zamanlar dogmatikçe inanılan bir çok şey, örneğin iç barışı sağlamak, yani devletin içinde suçu önlemek için kurumlar yaratma işi gerçekleştirilmiştir; Benim ütopyacı yaklaşım adı altında eleştirdiğim yaklaşım, bir bütün olarak toplumun yeniden kurulmasını, yani bizim deneylerimiz sınırlı oldukları için, pratik sonuçlarını hesaplamanın güç olacağı çok geniş değişiklikler öngörür."²⁰⁵

Popper'in ütopyacı yapıcılık metodolojisine yönelttiği tenkidlerden sonra kendisi "bölük pörçük toplumsal mühendislik" kavramını geliştirir. Şimdi, Popper'in "ütopyacı yapıcılık"a getirdiği eleştirileri ve "bölük pörçük toplumsal mühendislik" tezini inceleyelim.

2.1 Ütopyacı Yapıcılık

Popper doğa bilimlerinde veya toplum bilimlerinde kullandığı yöntemi, totaliterciliğin deneyim alanına da aktarmıştır. Totaliterciliği de yanlışlama ilkesine bağımlı herhangi bir hipotez gibi, toplumsal yaşamın örgütlenmesiyle ilgili bir hipotez olarak kabul etmektedir. Popper tarihi olgulara hiç girmeden, Sokratesçi akıl yürütmenin tüm kaynaklarını totaliterciliğin en parlak "çürütülüş"lerinden biri için seferber etmektedir. Ona göre totaliterciliğin yanlışlanması iki yönlüdür: İlkin tarihin mutlak bir anlaşılabilirliğine ilişkin düşünsel sav (tarihsicilik) olarak çürütülebilir; ikinci olarak da toplumsal düzenin daha sonraki köktenci dönüşümüne(ütopyacılık) ilişkin maddi sav olarak çürütülebilir.²⁰⁶ Birinci yönü olan tarihsiciliği önceki bahşimizde geniş bir şekilde ele almıştık, şimdi totaliterizmin ütopyacı yönünün Popperci eleştirisini modeller halinde görelim.

²⁰⁴ QUINTON, Anthony, a.g.m., s.160

²⁰⁵ POPPER, Karl, a.g.e., s.158

²⁰⁶ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.72

"Bir idealist, ciddi olarak çelişkileri olmayan bir idealist olmayı istiyorsa, Popper'in önce bir projeden başlayan ve sonra onu gerçekleştirmeye koyulan bütün siyaset yaklaşımlarına karşı itirazlarını cevaplamak zorundadır."²⁰⁷

2.1.1 Bir Yerden Başlama İhtiyacı

Popper topyacılığa yönelttiği eleştirilerden ilkinin fikri engel olarak insan bilgisinin bir yerlerden başlama ihtiyacı noktasından yapar. Ona göre; "her nereye gitmek isterseniz isteyin, olduğunuz yerden yola çıkmaktan başka bir seçeneğiniz bulunmadığı gerçeği vardır. Bilgi kuramında ya da bilimde yahut güzel sanatlarda olduğu gibi siyasette de, her şeye en başından başlamak imkanı yoktur. Hayali değişikliklerden farklı olarak her türlü gerçek değişme, ancak edimsellikte varolan şartlarda bir değişme olabilir. topyacılar, genellikle şu ya da bu şeyin değişebilmesinden önce, bir bütün olarak toplumun değişmesi gerektiğini söylerler; fakat bunu söylemek, herhangi bir şeyi değiştirmeden önce, her şeyi değiştirmemiz gerektiğini söylemektir ki, bu da kendi içinde çelişkili bir fikirdir."²⁰⁸

2.1.2 İnsan Bilgisinin Eksikliği

Popper, bütüncü bir toplumsal yeniden inşa için; "Bir bütün olarak toplumu değiştirmek için hazırlanan geniş kapsamlı planların ussallığını savlamak, öyle ayrıntılı bir toplumbilim bilgisi savlamaktır ki, buna düpedüz sahip bulunmuyoruz"²⁰⁹ demektedir.

Popper için, toplum bilimleri alanındaki öngörüler son derece sınırlı kalmak zorundadır. Çünkü önceden bilinmezliğin egemen olduğu bu alan son derece değişkendir. Popper, Batı biliminin ağlaş totalitercilik gibi son derece kitlesel bir

²⁰⁷ MAGEE, Bryan, a.g.e, s.92

²⁰⁸ A.g.e., s.92

²⁰⁹ A.g.e., s.92

olayı önceden kestirememesini buna kanıt olarak gösteriyor ve aslında Marx'ı da kapitalist toplumun zorunlu dönüşüm yasalarını formüle etmek yerine, sermaye birikiminin sakıncalarına karşı toplumsal yaşamdaki etkin güçlerin bununla nasıl mücadele edeceklerini ifade etseydi, kendi çağının en büyük beyni olarak kabul edebilirdi" diyor.

Popper'in toplumsal bilimlere yönelttiği eleştirilere bakıldığında, onun, aklın saldırgan taleplerine karşı toplumun tamamıyla saydam olduğunu kabul eden totaliter düşünce biçimlerine karşı duyduğu tepki daha iyi anlaşılıyor. Totaliterciliğin dramı, düşüncenin mutlak egemenliği savında olmasına karşın, pratik düzlemde en uç noktadaki akılsızlıklara neden olmasında yatmaktadır.²¹⁰

2.1.3 Başlangıç İdeallerinin Bozulması

Popper, "hangi eylemlere girişirsek girişelim, bunların kolaylıkla projemizle çatışabilecek bir takım amaçlanmamış sonuçları da olacaktır. Eylemimiz ne denli toptancı olursa, amaçlanmamış sonuçlar da o denli bol çıkacaktır. Araçlar ve amaçlar hakkında ütopyacı türünde konuşmaksa, bir benzetmeyi yanıltıcı bir biçimde kullanmaktır; gerçekte söz konusu olan, zamanca bize yakın -amaçlar diye adlandırdığımız- bir olay kümesiyle, bunların ardından gelecek, zamanca bize uzak -amaç diye adlandırdığımız- bir başka olay kümesidir. Fakat, tarihin akışı durmadıkça- bunları da ardarda başka olay kümeleri izleyecektir. Dolayısıyla, erek gerçekten erek değildir ve sonsuz bir dizide yalnızca ikinci sırada gelen bir küme için birtakım ayrıcalıklar savlamak, ciddi olarak savunulamaz. Üstelik, ilk olaylar kümesinin, zamanca bize daha yakın olduğu için, tasarlanan biçimde gerçekleşmesi, daha uzak ve daha belirsiz olan ikinciden daha mümkündür. İkinci kümede erişileceğine söz verilen ödüller, onların uğruna ilkinde katlanılan özverilerden daha az güvenlidir. Bütün

²¹⁰ BAUDOUIN, Bryan, a.g.e., s.74

bireylerin de eşit manevi hakları varsa, o zaman bir kuşağı bir sonraki uğruna gözden çıkarmak yanlıştır” demektedir.²¹¹

Popper’e göre, totaliterciliğin aslında onun başlangıçtaki büyük hedeflerini kaçınılmaz olarak tahrip eden paradokslarla karşı karşıya olduğunu ortaya koymak için basit mantiki akıl yürütmeler yetmektedir.

2.1.3.1 Devrimci Sürecin Önderleri

"En üstün yapıcı eylem biçiminin devrim olduğu kabul edildiğinde ve devrimcinin yalnızca geçmişi “tabula rasa(boş levha)” haline getiren kişi değil, daha önce hiç kurulmamış bir toplumu yeniden inşa eden mutlak bir yenilikçi olduğu kabul edildiğinde, aynı zamanda devrim önderlerinin kendilerinin de alt üst olmuş bir toplumun üyeleri olduğunu kabul etmek gerekiyor. Dolayısıyla gerçek bir devrim, değiştirilecek toplumun üyelerinin fizikî olarak yok edilmelerini ve tamamen yeni bir kuşağın ortaya çıkarılmasını işaret etmektedir.”²¹²

2.1.3.2 Toplumsal Yapılar

"Totalitercilik, eğer toplumun baştan aşağıya değiştirilmesi göze alınmadığı takdirde, hiçbir tekil olgunun değiştirilemeyeceği fikrinden hareket etmektedir. Bir yandan bu proje eski toplumun kurumlarına, geleneklerine ve bazen bin yıllara dayanan kökleşmiş kafa yapılarına gelip dayanmaktadır, bunların birdenbire ortadan kaybolmaları beklenemez.”²¹³

Popper bununla ilgili olarak, şu değerlendirmeyi yapmaktadır; “Hemen hemen hepimiz, hangi yeniden kurma söz konusu olursa olsun, o yapılırken, toplumsal

²¹¹ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.93

²¹² BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.74-75

²¹³ A.g.e., s.75

düzenin en önemli yanlarının işlemeye devam etmesini isteriz; insanların karınlarının doyurulması, üstlerinin başlarının giydirilmesi, konutlarının olması, sıcak tutulması sürdürülmelidir; çocuklar, dayanılmaz bir biçimde perişan edilmeyeceklerse, bakım ve eğitimleri sürdürülmelidir; ulaşım, sağlık, polis ve itfaiye hizmetlerinin işletilmesi sürdürülmelidir. Çağdaş bir toplumda, bütün bunlar geniş çaplı örgütlere dayanmaktadır. Hepsini birden süpürüp atmak, kelimenin tam anlamıyla bir kargaşa yaratır; böylesi bir durumda, ideal bir toplumun herhangi bir biçimde ortaya çıkabileceğine inanmak deliliğe yakındır; hatta şimdi elimizdekenden biraz daha iyi bir toplumun çıkabileceğine inanmak ta öyledir.”²¹⁴

"Öte yandan , eski düzen yeni idarenin hedeflerini yeniden düzenlemesine ve geri adım atmasına neden olacak şekilde varlığını sürdürmektedir. Bir toplumun siyasi ve kurumsal "üst yapısını" hızla değiştirmek her zaman mümkün olsa bile, örneğin bir monarşinin yerine cumhuriyeti veya Çarlık yönetimi yerine Sovyet demokrasisini getirmek mümkün olsa bile, iktisadi ve altyapısal teknolojik dönüşümleri, dahası toplumsal ve kültürel geleneklerin köklü ve hızlı bir dönüşümünü yapmak daha zordur.”²¹⁵

2.1.3.3 Eskiği Yıkıp Yerine Yeniyi Kurmak

"Toplumun genel olarak yeniden örgütlenmesine ilişkin "bütüncü" sav, ikili mantıksal engelle karşılaşmaktadır. Pratik düzlemde, ne devlet, ne parti, ne de birey hiç bir zaman bir toplumsal dönüşüm tasarısını bütün ayrıntılarıyla yönlendirecek ve karmaşık ilişkileri; etkileşimleri tamamiyle denetim altında tutabilecek durumda değildir. İkinci olarak, eğer devletin toplumsal yapıya yönelik müdahaleleri önceden kestirilemeyen ve istenmeyen etkileri ve sonuçları ortaya çıkararak "bütüncülüğün" zorluklarına yenilerini ekliyorsa, bu "sapkın etkiler" devletin arabuluculuğunun son derece katı

²¹⁴ MAGEE, Bryan; a.g.e., s.94-95

²¹⁵ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.76

olduğu ve bu etkilerin sonuçlarını sınırlayabilecek meşru kurumların varolmadığı totaliter ülkelerde çok daha yıkıcı olabilir."²¹⁶

"Ütopyacı amaçları olan bir hükümet otoriter olmak zorundadır ve öyle olmaya mahkumdur. Toplumun köktenci bir biçimde yeniden kurulması, ister istemez uzun bir zaman alacak çok büyük bir girişimdir; hele, tanımı gereğince, bir devrimci karışıklık dönemi olacaktır ki, bu zaman süresince toplumsal amaç ve düşüncelerin ve ülkülerin önemli ölçüde değişmeyeceğine en küçük bir ihtimal bile tanınabilir mi? Ama değişirlerse de bunun anlamı, projeyi yapanlar için bile, en çok istenilen toplum diye görünen şeyin yaklaşıldıkça gitgide farklılaşacağı, özellikle, projenin yapılmasıyla hiçbir ilgileri olmayan ardıllarının istediklerinden büsbütün farklı bir şeye dönüşeceğidir. Köktenci ve köktenci olduğu için de uzun süreli bir toplumsal yeniden kurma, çok büyük sayıda insanları köklerinden sökmek ve onlara yönlerini şaşırtmak zorundadır."²¹⁷

"Değişmenin hiç bir zaman durmayacağı olgusu, iyi toplum için bir proje fikrinin kendisini anlamsız kılmaktadır, çünkü toplum tıpkı o proje gibi olsaydı bile, hemen ondan ayrılmaya başlardı. Demek ki, ideal toplumlar yalnızca ideal oldukları için durulgan ve değişmez olmaları gerektiği için de erişilmezler; halihazırda böyle olabilecek hiç bir toplum yoktur. Bize düşen ödev, belirli bir toplum biçimini kurmak ve sürdürmek gibi olmayacak bir işi başarmak değildir: hiç durmayan bir değişme süreci içinde gerçekten olan değişiklikler üstündeki denetimimizi artırmak ve bu denetimi bilgece kullanmaktır."²¹⁸

²¹⁶ A.g.e., s.76

²¹⁷ MAGEE, Bryan, a.g.e., 93

²¹⁸ A.g.e., s.95

2.1.4 Toplumsal Çoğulculuğun Olumsuzlanması

Totaliterciliğin en hoşgörülmecek boyutu hiç tartışmasız bu olumsuzlanmada yatmaktadır. Popper, “insanların ne tür bir toplum istedikleri konusunda birbirlerinden ayrıldıkları ispatlanabilecek bir gerçektir. Ulaşımsal tutucular, Liberaller ve Sosyalistler bile başkalarına imkan tanımamacasına böyle yapmaktadırlar. Dolayısıyla kendi projesini üretime sokmak amacıyla işbaşına gelen grubun niteliği ne olursa olsun, başkalarını inanmadıkları bir amaca hizmet etmeğe zorlamasa bile onların muhalefetini etkisiz kılmak zorunda kalacaktır. Özgür bir toplumun ortak toplumsal amaçları zorla benimsetememesine karşılık, ütopyacı amaçları olan bir hükümet otoriter olmak zorundadır ve böyle olmaya mahkumdur”²¹⁹ demekte ve totaliter, ütopyacı yapıların insanları aynileştirme çizgisinde olduklarını ve bunun kaçınılmazlığını vurgulamaktadır.

“Özellikle büyük ölçekli bir projenin uygulanması, zorunlu olarak kısmen belirsiz ve denetim altında olmayan tepkilere sahip olabilecek çok sayıda bireye dayanacağından, “ütopyacı” bazı kurumlar aracılığıyla kişisel öğeyi denetim altında tutmaya ve fertlerin uysallığından emin olmak için aynılaştırılmış davranışları bireye kabul ettirmeye yönelmiştir. “Ütopyacı teknik”, diyor Popper, “anahtar konumları elde tutmayı ve devletin gücünü, devletle toplumu özdeşleştirecek boyutlara kadar yaymayı hedeflemektedir.”²²⁰

2.1.5 Toplumsal Komplo Teorisi

“İdeal amaçları gerçekleştirmek için çalışmak, bunlar aslında erişilmez olduklarından çok uzun zaman alacaktır, dolayısıyla eleştiri ve karşıtlığın susturulması gereken süre gitgide daha uzayacaktır; böylece en iyi niyetlerle de olsa, hoşgörüsüzlük ve otoriterlik yaygınlaşacaktır. Niyetler ve erekler ideal diye düşünüldükleri için de, bunların inatla

²¹⁹ A.g.e., s.93

²²⁰ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.80

gerçekleşmemeleri, ister istemez birilerinin tekneyi sallamakta olduğu yolunda suçlamalara yol açacaktır. Sabotaj yapılmış ya da yabancılar işe karışmış yahut önderler yozlaşmış olmalıdır; çünkü devrimin eleştirisinden yan çizen bütün muhtemel açıklamalarda, birisinin habisliği söz konusu olmak zorundadır. Suçlular aranınca, suçlular bulunacaktır. Bu noktaya gelindiğinde de, devrim ve rejim, gırtlığına kadar, eylemlerinin önceden kestirilmemiş sonuçlarına batmış olacaktır. Ve en çok kınadığı noktalardan biri olan, acil sorunlara ani çözümler bulup buluşturma yoluna sürüklenecektir (Popper'in plansız plancama dediği yola)."²²¹

"Bu teori insanların genellikle hoşlanmadıkları savaş, işsizlik, yoksulluk, kıtlık dahil tüm toplumsal olayların bazı güçlü birey ya da gruplar tarafından planlandığı görüşüdür. Bu görüş, ilkel batıl bir inançtan başka bir şey olmadığı halde çok yaygındır. Tarihsicilikten de eskidir (tarihsiciliğin komplo teorisinin bir türevidir olduğu söylenebilir) ve çağdaş biçimiyle dinsel batıl inançların laikleşmesinin tipik bir sonucudur. Troya Savaşı olaylarının Homeros'un Olimpos dağında oturan tanrılarının yerini şimdi Zion'un bilge yaşlıları ya da kapitalistler, tekelci kapitalistler veya emperyalistler almış bulunuyor."²²²

Popper, komploları ve komplo teorilerinin yanlışlığını anlatırken ilginç bir noktaya dikkat çekiyor. "Komploların çok ender olarak başarılı olduğunu söylemek istiyorum. Çünkü varılan sonuçlar, kural olarak daima amaçlanan sonuçlardan farklı olur."²²³

2.2 Bölük Pörçük Toplumsal Mühendislik

Popper ütopyacı yaklaşıma karşılık; "Mühendislik terimine bağlanan uygunsuz çağrışımlara rağmen, lehimci tarzı teknolojinin sonuçlarının pratik uygulamasını ifade

²²¹ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.94

²²² A.g.e., s.142

²²³ AKYOL, Taha, Bilim ve Yanılgı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997, s.66

etmek için “lehimci tarzı mühendislik” (bölük pörçük toplumsal mühendislik) terimini kullanacağım”²²⁴ diyerek kendi yöntemini ortaya koymaktadır.

“Toplumsal dünyamızın tam bir yeniden kuruluşunun hemen işleyecek bir sisteme yol açacağını varsaymak akla uygun değildir. Bunun yerine, deneyim eksikliğinden ötürü, ancak uzun ve zahmetli bir ufak düzeltmeler yapma süreciyle ya da başka türlü söylemek gerekirse, bizim uygulanmasını savunduğumuz akılcı bölük pörçük yapıcılık yöntemiyle ortadan kaldırılabilir bir çok yanlışlıklar olmasını beklemek doğru olur. İnsanlar denizin üstündeki bir geminin mürettebatı gibidir; içinde yaşadıkları geminin diledikleri kesimini istedikleri modele göre yenileyebilirler, tümünü de kesim kesim istedikleri modele göre yenileyebilirler, ama hepsini birden istedikleri modele göre yenileyemezler.”²²⁵

Bütüncülük taraflarları, çok fazla mütevazidir diye lehimci tarzı reddeder. Bununla beraber onların bu reddedişleri, yaptıklarıyla pek uyuşmaz. Zira uygulamada onlar, daima hem de ihtiyatlı ve özeleştirili karakterine de aldırmandan özde lehimci tarzında bir metodolojinin biraz gelişigüzel ve kaba-saba, ama aynı zamanda ihtiraslı ve acımasız bir tatbikatına başvururlar. Sebebi de, uygulamada bütüncü metodun imkansızlığının ortaya çıkmasıdır.

Bütüncü yaklaşım ile lehimci tipi yaklaşım arasındaki farklılıklardan birisi şu şekilde izah edilebilir: Lehimci tip mühendis, reformun alanı hususunda kendi problemlerine de açık bir zihinle eleştiri getirebilirken, bütüncü bunu yapmaz; zira o, topyekün bir yeniden insanın mümkün ve gerekli olduğuna peşinen karar vermiştir. Lehimci tipi mühendise göre, eğer siyasete ve toplum incelemelerine bilimsel metodları sokmak istiyorsak, en çok ihtiyaç duyulan şey, eleştirel bir tutum benimsemek ve sadece denemenin değil, aynı şekilde yanılmanın da gerekli olduğunu kavramak önemlidir.

²²⁴ POPPER, Karl, Tarihseleiliğin Sefaleti, s.73-74

²²⁵ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.94

Hem o, sadece yanlışları beklemeyi değil, onları bilinçli bir şekilde aramayı da öğrenmelidir.²²⁶

"Popper'in toplumsal reformların aşamalı olması yolundaki görüşleri, doğa ve bilimsel bilginin gelişmesine ilişkin fikirleriyle tam bir uyum halindedir. Ona göre, bilim iki açıdan aşamacıdır. Bilim, geniş ve kesin doğruların keşfi ile değil, doğruya yakınlıkla, kuramların giderek daha çok doğruya yaklaşmasının gelişmesiyle ilerleme sağlar. İkinci olarak bilim, yığılmacı bir şekilde, inanç ve yöntem geleneklerinin sürekli değişmesiyle ilerler. Bununla birlikte Popper, düşüncedeki devrimlere toplumdaki devrimlerden daha az karşıdır. Düşünsel devrimlerde kan dökülmez."²²⁷

3. Uygarlığın Gerginliği

"Uygarlığın gerginliği" Popper'in totaliterizmin tarih boyunca insanlara çekici gelebilmesini psikolojik temellendirmede kullandığı kavramdır. Popper'in totaliterliğin çekiciliğini açıklayışının merkezinde, "uygarlığın gerginliği" dediği sosyo-psikolojik kavram yer almaktadır. Bu kavramı şu şekilde izah eder,²²⁸ "Sanıyorum ki, benim 'uygarlığın bunalımı' dediğim şey, Freud'un 'Uygurlık ve İçindeki Bozukluklar'ı yazarken aklında olan fenomene benzemektedir. Toynbee, bir sürüklenme duygusundan söz eder, fakat bunu "çözölme çağları"yla sınırlandırır; oysa ben, kendi bunalımımı, Toynbee'ye göre "Hellenik Toplum"un "çözölme"ye başladığı zamandan çok daha önce, Herakleitos'un apaçık anlattığını görüyorum (hatta bunun izleri Hesiodos'ta da bulunabilir). Meyer, "Herkesin geçimini kazanma güvencesiyle birlikte, hayattaki yerini, uygar ve toplumsal hak ve ödevlerini tespit etmiş olan doğum statüsünün kaybolmasından söz eder. Bu İ.Ö. beşinci yüzyıl Yunan toplumundaki bunalımın iyi bir anlatımıdır."²²⁹

²²⁶ A.g.e., s.97

²²⁷ QUINTON, Anthony, a.g.m., s.161

²²⁸ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.79

²²⁹ POPPER, Karl, Açık Toplum ve Düşmanları, C.1, s.299

Popper'e göre; batı uygarlığı Yunanlılarla başlamıştır.²³⁰ Ona göre; "Eğer totaliterci eğilim liberalizmin göz kamaştırıcı ilerlemesine rağmen hala sürüyorsa, bunun sebebi, ona zemin hazırlayan tarihi ortamların ötesinde, köklerini bir yanda Eski Yunan'da Açık Toplum'un ortaya çıkışında bulan derin, yüzlerce yıllık duygulardan; öbür yanda da doğamızdan, biyolojik yapımızdan olmalıdır."²³¹

Çoğu insanların gerçekten özgür olmayı istemediklerinin, çünkü özgürlüğün sorumluluğu gerektirdiğinin, çoğu insanların ise sorumluluktan korktuklarının ileri sürüldüğünü sık sık işitiriz. Bunun "çoğu insanlar" hakkında doğru olup olmadığını bilmem, ama içinde önemli bir gerçek unsuru olduğuna eminim. Hayatımızın sorumluluğunu üstlenmemiz, hiç durmadan güç seçim ve kararlarla yüz yüze gelmek ve bunlarda yanlış yapınca da, sonuçlarına katlanmak demektir; buysa, korkutucu olmasa bile, belalı bir yükür. Hepimizde, yükü omuzlarından atarak bundan kaçmayı isteyen bir yan, belki çocukça bir yan vardır. Bununla birlikte, en güçlü güdümüz sağ kalma güdüsü olduğu için, en güçlü ihtiyacımızda herhalde güvenlik ihtiyacımızdır; dolayısıyla, kendimizden daha çok güvendiğimiz bir kimseye ya da şeye sorumluluğu aktarmaya hazırızdır.

Bu ihtiyaçlar, eleştiri öncesi toplumlarda, otoriteler, hiyerarşiler, ayin törenleri, tabular v.b. gibi değişmeyen kesinliklerle karşılanıyordu. Fakat insanın kabilecilikten çıkışı ve eleştirel geleneğin başlamasıyla birlikte, yeni ve korkutucu talepler de ileri sürülmeye başlamıştır; bireyin otoriteyi ve öteden beri doğru diye bildiklerini sorgulaması, gerek kendisi gerek başkaları için sorumluluk alması yolunda talepler. Eski kesinliklere tam karşılıkla, bu durum toplumu çökmek, bireyi de yönünü yitirmek tehlikeleriyle yüzyüze getirmiştir.

Hayatlarımızı yöneten kaçınılmaz ve zor kararların -sert fakat iyicil bir baba gibi- kendimizden daha güçlü, ama yine de, bizim çıkarımızı özenle kollayan biri tarafından

²³⁰ A.g.e., s.166

²³¹ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.85

alınmasını ya da hiç hata yapmayan pratik bir fikir paketinin bize verilmesini isteriz. Önünde sonunda, çoğu korkular -karanlıktan korkma, yabancılardan korkma, ölümden korkma, eylemlerimizin sonuçlarından korkma- gelecekte korkmanın türlü şekilleridir. Demek ki, her zaman bilinmeyenin gerçekte bilindiği ve bizim zaten isteyeceğimiz bir şeyleri içinde taşıdığı yolunda güvenceler edinmeye çırpınıp duruyoruz. Bize ölmeyeceğimizi güvenceleyen dinlere ve toplumun gelecekte, belki de pek yakında yetkin olacağını güvenceleyen siyasal felsefelere sarılıyoruz.²³²

“Eleştirel ve insancı düşüncenin Eski Yunan’da ortaya çıkması insanlığa olağanüstü verimli bakış açıları sağlaması yanında, kaygı ve endişe duygularını da beraberinde getirmiştir ve genel anlamıyla “uygarlık gerilimi” yaratmıştır. “Babasız bir toplumda yaşıyoruz” diye yazıyor Popper, “bu tarihin ortaya çıkardığı en iyi toplumdur”; ama öte yandan, bu, insanların zihinlerindeki “babaerkil devlet” anısını yoketmiyor; çünkü bu sayede insanlar çatışma ve güvensizlikten uzak kalabilecekleri bir kozanın içinde olabileceklerdir.²³³

Sonuç olarak, başından beri, buna karşı hem toplumda hem de Freud’un söylediği bir ölçüde buydu. Her bireyin içinde bir tepki oluşmuştur. Özgürlüğü güvenlik pahasına, eşitliği özsaygısı pahasına, eleştiren benlik bilincini de zihin huzuru pahasına satın alırız. Bunlar yüksek fiyatlardır; hiçbirimiz bu bedelleri seve seve ödemeyiz, birçoklarıysa hiç ödemek istemezler.²³⁴

²³² MAGEE, Bryan, a.g.e, s.79-80

²³³ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.85

²³⁴ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.80

4. Özcülük

Popper'in önem verdiği yanlışlamacı liberalizmin kökeninde, onun; "yönetimbilimsel özcülük" dediği düşünsel eğilime karşı duyduğu eski ve köklü düşmanlık vardır. Bu sebeple, Popper'i ölçülü siyasi hedeflere yönelten sebepleri anlamak için felsefeye kısa bir dönüş yapmak gerekiyor. Popper kendi özyaşam öyküsünde özcülüğe karşı duyduğu kuşkunun, ilk felsefi deneyimlerini oluşturduğunu yazıyor. Düşünsel babalığı Platon ve Aristoteles'e ait olan ve Husserl'de ve görüngübilimde yeniden ortaya çıkan özcülük, filozofu veya bilimadamını her şeyin, her görüngünün altında yegane temel ilkeyi oluşturan "saklı bir öz görmeye iterek, Popper'e göre düşüncedeki bir sapmayı temsil eden felsefi görüştür. "Ama bu yöntem düşüncenin gelişimine çok önemli zararlar vermiştir" diyor Popper.²³⁵

Popper'e göre; "Toplum hiçbir zaman yetkin olmayacağı için "Toplumun ideal biçimi nedir?" gibi sorular sormak akademik kalır. Kaldı ki, Popper "nedir?"li soruları genellikle uygunsuz bulmaktadır: "Çekim nedir?" ve "Yaşam nedir?" soruları bilimde ilerlemeyle ne denli ilgisizlerse, "özgürlük nedir?" ve "Adalet nedir?" soruları siyasette ilerlemeyle o denli ilgisizdirler. Bir adım ötede saklı "nedir?" soruları da, bunlar kadar uygunsuz sayılmak gerekir. Bu gibi soruların, gerçeğin özünü bir tanımın içinde yakalama yolundaki yarı sihirbazca girişimleri, Popper'in bunların kullanılmasına "özcülük" adını vermesine sebep olmuştur.²³⁶ Popper bilimin amacını özleri açıklamak olarak gören Metodolojik Özcülük'ü, karşısı "Metodolojik Adçılık"la karşılaştırsak daha iyi anlayacağımızı belirtmektedir.

Popper, "bir şeyin aslında ne olduğunu bulmayı ve gerçek doğal yapısını tanımlamayı hedef almak yerine, metodolojik adçılık, çeşitli konularda bir şeyin nasıl davrandığını ve özellikle, davranışında düzenlilikler olup olmadığını betimleme amacını güder. Başka kelimelerle söylemek gerekirse, metodolojik adçılık, bilimin amacını, bizim

²³⁵ BAUDUIN, Jean, a.g.e., s.91

²³⁶ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.95

deneme alanımıza giren olayları ve şeyleri betimlemek, bu olaylar üstüne bir “açıklama” getirmek, yani onları evrensel yasaların yardımıyla betimlemek diye görür. Kelimeleri özlerin adları değil, bilimsel betimlemenin büyük aracı sayar”. Nedir’li sorular yerine “Güneş enerjisi nasıl yararlı kılınabilir?” yahut, “Gezegenerler nasıl hareket eder?” gibi bir soruya önem verir.²³⁷

Popper, metodolojik özcülüğün gelişimi hakkında ise; "orta çağda üzerinde önemli kavgalardan birinin patlak verdiği bu problemin kökleri, Platon ile Aristo'nun felsefelerindedir." "Benim metodolojik özcüler diye adlandırmayı önerdiğim düşünürler okulu Aristo tarafından kurulmuştu." "Devlet nedir?" ve "Yurttaş nedir?". Aristo bu problemleri siyaset adlı eserinin temel problemleri olarak almıştır"²³⁸ demekte ve kökenlerini Platon ve Aristo'ya dayandırmaktadır. Popper, metodolojik adçılığın tabiat bilimlerinde hayli geniş kabul gördüğünü toplum bilimlerinde özcü metodun hala kullanılıyor olmasının ise toplum bilimlerinin geriliğinin temel sebeplerinden biri olduğunu iddia etmektedir.²³⁹

Özetle Popper'e göre; "siyasette özcü yaklaşım, hemen hemen doğal bir biçimde ütopyacılığa ve öğretisel tartışmaya yol açar. Sahiden önemli sorularsa "Bu koşullar altında ne yapmalıyız? Sizin önerileriniz nelerdir?" gibi sorulardır. Bunlara verilecek cevaplar verimli bir biçimde tartışılabilir ve eleştirilebilir, sonra, bunlara dayanmışlarsa da sınanabilir. Öneri olmayan hiç bir şey uygulamaya vurulamaz. Demek ki, bilimde olduğu gibi siyasette de önemli olan, kavramların çözümlenmesi değil, kuramların eleştirel olarak tartışılması ve deneyin sınamalarına sokulmasıdır."²⁴⁰

²³⁷ POPPER, Karl, AçıkToplum ve Düşmanları, C.1, s.46

²³⁸ POPPER, Karl, Tarihselciliğin Sefaleti, s.37-38-40

²³⁹ POPPER, Karl, Açık Toplum ve Düşmanları, C.1., s.46

²⁴⁰ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.96

II. Klasik ve Liberal Demokrasi Eleştirileri

Popper demokrasi teorisini bilim ve siyaset felsefelerinin temel mantığı ile paralellik arzeder bir şekilde kurmuştur. Demokrasiyi en iyi, en mükemmel bir yönetim tarzı olarak görmek yerine, iktidarın kansız ol değiştirilmesine imkan veren (son derece somut bir gerekçeyle) “bu mükemmel olmayan usulün, şimdiye kadar keşfedilenlerin en iyisi olduğuna” olan inancından dolayı demokrasinin tercih edilmesi gerektiğine hatta “demokrasinin uğrunda mücadele etmeye, ölmeye değer olduğunu”, ancak “başkalarını buna ikna etmeyi de yanlış” bulduğunu söyleyerek demokrasi felsefesini somut gerekçelerle temellendirmektedir.²⁴¹

"Popper, demokrasinin zorunlu olarak en iyi siyasaları seçeceği iddiasını özellikle ve kesin olarak reddeder. Popper için demokrasinin erdemi, kötü siyasaları en çabuk biçimde düzeltme ihtimali en fazla olan bir hükümet biçimi olmasından kaynaklanır."²⁴²

Popper kendi ifadesiyle teorisinin diğerlerinden farkını şöyle özetlemektedir; “Benim demokrasi teorim, herkesin anlayabileceği kadar yalın ve kolaydır. Ancak teorimin temel problemi, herkesin olduğu gibi kabul ettiği klasik demokrasi yaklaşımından oldukça farklıdır. Fakat bu farklılık teorimin yalınlığı ve açıklığı sebebiyle anlaşılamazdı. Bu teori gösterişli ifadelerden, “yönetim”, “özgürlük” ve “akıl” gibi soyut kavramlardan kaçınmaktadır. Özgürlük ve akla inanıyorum, ama sanmıyorum ki, bu kavramlarla anlaşılabilir, pratik ve verimli bir teori kurulabilsin. Bu kavramlar fazla soyut olup, yanlış kullanılmaya çok elverişlidirler. Üstelik onların şöyle veya böyle tanımlanmasıyla bir şey de kazanılmaz.”²⁴³

²⁴¹ POPPER, Karl, Açık Toplum ve Düşmanlarına Yeniden Bakış, Çev:İhsan Duran Dağı, Sosyal ve Siyasal Teori, Der: Atilla Yayla, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993, s.26

²⁴² QUINTON, Anthony, a.g.e., s.163

²⁴³ POPPER, Karl, a.g.m., s.25

Popper, modern ve klasik demokrasi teorilerinin özünü oluşturan “Halkın yönetimi” ve “halkın yönetme hakkı” anlayışını gerçekçi bir yaklaşımla eleştirmektedir. Ona göre halkın yönetme hakkı anlayışını savunanlar; “gerçek, nihai ve tek meşru yöneticinin halk (bütün yetişkin nüfus) olması gerektiğini ileri süren, uygulanması tamamen imkansız bir ideolojiye dayanmaktadırlar. Fakat, şüphesiz, halk hiç bir yerde fiilî olarak yönetmez; yöneten hükümetlerdir (ve ne yazık ki, ayrıca bürokratlardır, sivil hizmetkarlarımızdır -yahut W.Churchill’in dediği gibi, sivil olmayan efendilerimiz- ki bunları yaptıklarından sorumlu tutmak, imkansız olmasa bile, çok zordur.)”²⁴⁴

Popper, "Mill ve Tocqueville'in ortaya attıkları, demokrasinin yozlaşp çoğunluk tiranlığına dönüşme ihtimali sorununu ele almaz. "Oranlamalar ve Yadsınalar"daki bir makalesinde, siyasi otoritenin nihai kaynağı olarak kabul edilmesi halinde kamuoyu hakkında tutumu eleştiricidir. Kamuoyu, kendisinden tekil olarak söz edilmekle birlikte, hiç bir zaman oybirlikli olmaz, ayrıca belirli bir kimliği olmadığından, sorumsuzdur; çoğunluk her zaman haklı değildir, iyi niyetli ve öngörülü de olmayabilir. Popper'in demokrasiyi onaylaması sürekli, olarak en düşük düzeydedir. Yalnız demokrasi, şiddetsiz reforma izin veren ve siyasal konularda aklı kullanmayı sağlayan bir kurumsal çerçeve sağlar.”²⁴⁵

Popper, klasik demokrasinin ve bilhassa liberal demokrasinin temel kavramlarına, Paradoksal oldukları yönünde eleştiriler getirmektedir. “Popper'in paradokslu olduğunu söylediği ilkeler; egemenlik, demokrasi, özgürlük ve hoşgörüdür. Aslında bunlar, ikiye ikiye, birbirine bağlı çiftler oluştururlar. Demokrasi ilkesi, egemenlik ilkesinin özel bir durumudur: özgürlüğün düşünsel ve kişisel biçimlerine karışmaktan sakınma anlamına geldiği için hoşgörü de mantıksal olarak özgürlükle bağlantılıdır.”²⁴⁶

²⁴⁴ A.g.m., s.25-26

²⁴⁵ QUINTON, Anthony, a.g.m., s.163

²⁴⁶ A.g.m., s.165

1. Egemenlik Paradoksu

Siyaset felsefecileri, genellikle en önemli sorunun “kim yönetmeli?” sorusu olduğunu düşünmüşler ve buna verdikleri çeşitli karşılıkları haklı göstermeye çalışmışlardır: tek bir kişi, soylular, zenginler, bilgeler, güçlüler, iyilik, çoğunluk, proleterya v.b. Fakat, sorunun kendisi türlü sebeplerle yanlıştır. Bir kere bu doğrudan doğruya bir başka paradoksa yol açar: “Egemenlik paradoksu” dediği paradoksa.²⁴⁷

Popper bu paradoksun kaynağını Platon’da görmektedir. Popper’e göre Platon, “siyaset sorununu “kim yönetmeli?” ya da “kimin iradesi en üstün irade olmalı?” vb. biçiminde anlatmakla, siyaset felsefesinde günümüze kadar süre gelen bir karışıklık yaratmıştır.” Popper’e göre “siyaset felsefesinin kim yönetmeli?” sorusu ile yola çıkması temel bir hatadır. Çünkü “kim yönetmeli?” sorusunun temel olduğuna inananlar, siyasî iktidarın “özünde denetimsiz olduğunu üstü örtülü bir biçimde varsayarlar. Onlarca, iktidar birindedir: Ya bir bireyde ya da bir ortaklaşa kurulda, bir sınıfta örneğin, öyle sınırlar ki, iktidara sahip olan, hemen neredeyse canının her istediğini yapabilir ve özellikle, kendi iktidarını güçlendirebilir, böylelikle sınırsız ve denetsiz bir erk durumuna daha da yaklaştırabilir. Onlara göre siyasal iktidar özünde egemendir. Bu varsayım yapılıncaya, o zaman “egemen kim olacak” sorusu, gerçekten de önümüzdeki tek önemli sorun olarak kalır. Halbuki, Popper’e göre “egemenlik paradoksundan uzak bir demokratik denetim teorisinin geliştirilebileceğini göstermek zor değildir.”²⁴⁸

Popper’e göre; “Bütün egemenlik teorileri paradoksaldır. Örneğin, biz “en bilge”yi ya da “en iyi”yi yönetici diye ayırmış olabiliriz. Fakat, “en bilge” bilgeliliği gereği, kendisinin değil de “en iyi”nin yönetmesi gerektiğini söyleyebilir; “en iyi”de iyiliği yüzünden, belki de “çoğunluk”un yönetmesi gerektiğine karar verebilir. Şurasına dikkat etmekte fayda vardır ki; egemenlik teorisinin “yasanın krallığı”nı isteyen biçimi

²⁴⁷ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.73

²⁴⁸ POPPER, Karl, Açık Toplum ve Düşmanları, C.1, s.122-123-126

bile aynı itiraza açıktır. Nitekim, Herakleitos'un bir sözünün gösterdiği üzere, bu durum pek erken farkedilmiştir: "Bir adamın iradesine itaat edilmesini yasa da buyurabilir."²⁴⁹ "İkinci itiraz, "egemenlik kimde olmalı?" sorusu, sonul erkin ille de birilerinde olması gerektiğine dayanmaktadır ki, bu yanlıştır. Çoğu toplumlarda çeşitli, hatta -bir ölçüye kadar- çatışan erk merkezleri vardır: bunların hiçbirisi istediği şeyi dilediğince yapamaz. Kimi toplumlarda erk adamakıllı dağılıp yayılmıştır. "Evet, ama sonul olarak kimdedir?" sorusu, yönetenlerin denetlenmesi imkanını, daha ortaya koymadan bir yana atmaktadır; oysa, gerçekleştirilmesi gereken en önemli nokta budur."²⁵⁰

Popper, "devletin gücünü kim kullanacak?" sorusunun, "bu güç nasıl kullanılacak?" ve "ne kadar güç kullanılacak?" sorularının yanında pek az önemli olduğunu "vurgular" ve öğrenmemiz gerekenin uzun vadede bütün siyasal sorunların kurumsal sorunlar olduğu, kişileri değil, hukuki çerçeveyi ilgilendirdiği ve eşitliğin genişlemesi yönündeki gelişmelerin ancak iktidarın kurumlar tarafından denetlenmesi sayesinde korunabileceğini belirtir.²⁵¹

Popper, kısaca "egemenlik paradoksuna" düşmemek için "kim yönetmeli" sorusunun yerine şu yeni soruyu koymak gerekir demektedir: "Siyasal kurumları nasıl örgütleyelim ki; kötü ya da yeteneksiz yöneticilerin çok fazla zarar vermeleri önlenebilsin?"²⁵²

²⁴⁹ A.g.e., s.125

²⁵⁰ MAGEE, Bryan, a.g.c., s.74

²⁵¹ POPPER, Karl, a.g.c., C.2, s.146

²⁵² A.g.e., s.123

2. Demokrasi Paradoksu

Popper'in işaret ettiği paradokslardan biri de Demokrasi paradoksudur. Popper'e göre demokrasi paradoksu en az bilinen paradokslardandır. Çoğunluk hükümlanlığı paradoksu da denilen bu durum; yani, çoğunluğun bir tiranın hükümlan olmasına karar verebilmesi imkanının çoğunlukçu demokrasilerin içinde varolduğuna işaret eden paradoksal durumdur. Çoğunluk hükümlanlığının iç çelişkisine yani demokrasi paradoksuna ilk işaret eden Leonard Nelson olmuştur.²⁵³

Popper çoğunluğun bir tiran tarafından yönetilme isteğinin demokrasilerde ortaya çıkabileceğini ve bunun çoğunlukca istenebileceği görüşünü Platon'un üstü kapalı bir şekilde öne sürdüğünü belirtmektedir. Ayrıca bunun uzak bir ihtimal olmadığını ve tecrübelerle de sabit olduğunu iddia etmektedir. Bu sebeple kendisi gibi demokratların demokrasiyi böylesine tiranlığa yolaçabilecek olan "çoğunluk" gibi tehlikeli, paradoksal bir kavramdan başka daha tutarlı bir temele oturtulması gerekliliğini savunmaktadır.²⁵⁴

Popper'in yaklaşımıysa, bu paradokstan uzaktır. Özgür kurumları koruma yanlısı olan bir kimse, onları kendi kendisiyle çelişkiye düşmeksizin, ister azınlıklardan ister çoğunluklardan hangi yönden gelirse gelsin, her türlü saldırıya karşı koruyabilir.

Onun demokrasiden anladığı, hükümetlerin hükmedilenlerin çoğunluğu tarafından tespit edilen bir sistem olmaktan çok özgür kurumlar denilen belirli bir türden kurumların, özellikle, yönetilenlerin etkin bir biçimde eleştirilmelerini ve kan dökmeden değiştirilmelerini mümkün kılan kurumların korunmasıdır.²⁵⁵

²⁵³ A.g.e., C.1, s.265

²⁵⁴ A.g.e., s.125

²⁵⁵ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.71

3. Hoşgörü Paradoksu

Popper, hoşgörü paradoksunun da demokrasi paradoksu gibi çok az bilindiğini belirterek hoşgörü paradoksu hususunda şunları söylemektedir: “Sınırsız hoşgörü zorunlu olarak, hoşgörünün kaybolmasına yol açacaktır. Sınırsız hoşgörüyü, hoşgörüsüz olanlara bile gösterirsek, hoşgörülü bir toplumu hoşgörüsüzlerin saldırısına karşı savunmaya hazır olmazsak, hoşgörülüler ve onlarla birlikte hoşgörünün kendisi ortadan kalkacaktır. Bu formüleştirmeye ben, örneğin hoşgörüsüz felsefeleri her zaman baskı altında tutmamız gerekir demiyorum; akılcı kanıtlarla onlara karşı gelebildiğimiz ve kamuoyuyla dizginleyebildiğimiz sürece, baskı yollarına gitmek akılsızlık olurdu. Fakat, onları gerekirse zorla bile bastırma hakkına sahip çıkmalıyız; çünkü kolaylıkla onların bize karşı akılcı tartışma düzeyinde çıkmaya hazır olmamaları ve her türlü kanıtı reddederek işe başlamaları mümkündür; kendi izleyicilerine, aldatıcıdır diye, akılcı kanıtlara kulak vermeyi yasaklayabilirler ve onlara kanıtı karşı yumruklarını yahut tabancalarını kullanmayı öğretebilirler. Onun için biz, hoşgörü adına, hoşgörüsüzlükleri hoşgörmeme hakkına sahip olmalıyız. Hoşgörüsüzlüğü salık veren her hareketin kendisini yasanın dışına koyduğunu söylemeliyiz ve tıpkı öldürmeye yahut insan-kaçırmaya veya köle ticaretini hortlatmaya teşviki suç saydığımız gibi, hoşgörüsüzlüğe ve baskıya teşviki de suç saymalıyız.”²⁵⁶

4. Özgürlük Paradoksu

Popper bilhassa liberalizmin özünü oluşturan ve liberal demokraside de eşitlikle beraber temel unsuru teşkil eden özgürlük'ün sınırsız bir şekilde herkese verilmesi ya da tanınmasının paradoksal durumuna dikkatleri çekmektedir.

Popper'e göre; “Özgürlük paradoksu denilen şey ise, herhangi bir engelleyici denetimin yokluğu anlamında özgürlüğün, zorbaları, zayıfları kendilerine köle etmekte

²⁵⁶ POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.265

özgür bırakacağı için, çok büyük bir engellemeye yol açmak durumunda olduğu kanıtıdır. Bu düşünce, hafifçe değişik bir biçimde ve pek farklı bir yönelimle Platon tarafından açıkça dile getirilmiştir.”²⁵⁷

"Koşulsuz özgürlük, koşulsuz hoşgörü gibi yalnızca kendi kendini yıkıcı olmakla kalmaz, karşıtını üretmeye de mahkûmdur. Böylelikle, tam özgürlük, özgürlüğün sonunu getirir, bunun içindir ki, tam özgürlükten yana olanlar, niyetleri her ne olursa olsun, gerçekte özgürlüğün düşmanlarıdır.”²⁵⁸ Popper, “Devletin özgürlüğü bir dereceye kadar sınırlamasını herkesin özgürlüğünün yasalar tarafından korunmasını istemektedir.”²⁵⁹

5. Ekonomik Özgürlük Paradoksu

Özgürlük paradoksunun bir parçasını oluşturan ve Liberal demokrasinin kurumlarından sayılan ekonomik özgürlükler konusunda Popper daha çok "laissez fair" ci anlayışa sahip liberalizmin, ekonominin kendi haline, yani piyasa şartlarına bırakılması konusunu paradoksal bir durum olarak görmekte ve “sınırsız ekonomik özgürlük de en az sınırsız fiziki özgürlük kadar kendini ortadan kaldıran bir nitelik kazanabilir demekte ve "eğer devletin faaliyetlerinin zorbalığı önlemeye ve serveti korumaya inhisar ettiğini varsayarsak, o zaman ekonomik açıdan güçlü olan bir azınlığın ekonomik açıdan zayıf olan bir çoğunluğu baskı altında tutması mümkün olur” demektedir. Popper bu paradoksun aşılabilmesi için ileride daha etraflıca inceleyeceğimiz şu teklifi yapmaktadır: “özgürlüğün korunmasını istiyorsak sınırsız ekonomik özgürlük ilkesinin yerine, devletin plana bağlı olarak araya girmesi ilkesinin konmasını talep etmemiz gerekir.”²⁶⁰

²⁵⁷ A.g.e., s.265

²⁵⁸ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.72

²⁵⁹ POPPER, Karl, a.g.e., C.2, s.115

²⁶⁰ A.g.e., s.116

III. Popper'in Demokrasi Anlayışı

Popper'in bilim felsefesi yanında siyaset felsefesi ile ilgili önemli çalışmaları bulunmasına rağmen siyaset felsefecisi yönü hep gözardı edilmiştir. Bunu da Popper'in siyaset felsefesi ve bilhassa demokrasi ile ilgili görüşlerine fazla yer verilmemesinden ve bu yönüyle ilgili çalışmaların azlığından anlıyabılıyoruz.

Popper belki de kendisine rağmen gerçekte siyaset felsefecisi yönü ile vermek ve anlatmak istediğinin haricinde genelde ideolojik savaşlarda, harp malzemesi olma talihsizliğine uğramış ve siyaset felsefecisi yönüne eğilenlerce de çok farklı şekillerde anlaşılmıştır. Hatta Popper'in temel felsefesine ters bir şekilde dogmatikleştirilme ya da doktrinleştirme garabeti “geleneksel siyasî düşünceler” zihniyetinin bir mahsulü olarak tezahür edebilmiştir.

Son bölüme gelinceye kadar demokrasi ve demokrasi teorilerine ilişkin bilgiler verdik ve Popper'in bilim felsefesi ile siyaset felsefesinin özünü oluşturan temel kavramlara temas etmeye çalıştık. Buraya kadar şunu gördük ki, Popper'in bilim ve siyaset felsefesinin temellerini aynı mantık oluşturmakta ve Popper'in metodolojisini oluşturan temel bilimsel bilgi anlayışı ve ona ulaşma yolundaki yöntem siyaset felsefesi için de geçerlidir.

Yukarıda Popper'in klasik ve liberal demokrasi anlayışlarına ve onlara ait temel kavramlara karşı ileri sürdüğü eleştirileri verdik. Peki, Popper'in demokrasiden anladığı nedir ve eleştirdiği temel kavramlara karşılık kendisinin ortaya koyduğu fikirler nelerdir?

Her şeyden evvel şunu söyleyebiliriz ki, Popper tek bir demokrasi teorisinin başlığı altında incelenemeyecek kadar kendine has ve kendisinin “Açık Toplum” dediği ve sık sık eserine atıfta bulunduğumuz J. Boudouin'in deyimiyle “Popperyen Demokrasi” olarak sunabileceğimiz; Popper'in ifadesi ile de gayet kolay ve basit, gayet kolay ve

basit olduğu kadar da somut sonuçlar doğurabilecek kadar da net bir anlayış bütünüdür.

Popper, günümüzde pek çok yazarın ve genel anlayışın tersine demokrasi kelimesine “herhangi bir önem yakıştırmamaktadır.”²⁶¹ Popper’in demokrasiyi ve demokrasi kelimesi ile ilgili anlayışını Popperden kısa bir alıntı ile özetleyelim, Popper: “Biz hükümetin iki ana çeşidini ayımlayabiliriz; ilk çeşidi, kan dökmeden -diyelim genel seçimler yoluyla- başımızdan savabileceğimiz hükümetlerden meydana gelir; yani burada, toplumun kurumları yöneticilerin, yönetilenler tarafından düşürülmesini sağlarlar ve toplumsal gelenekler bu kurumların iktidardakiler tarafından kolayca yıkılmasına elvermezler. İkinci çeşidi, yönetilenlerin başarılı bir devrim olmadan - demek ki, çoğu durumlarda, hiçbir zaman- kurtulamayacakları hükümetler meydana getirir. Ben ilk çeşidinden bir yönetim için kısa bir ad olarak “demokrasi” terimini kullanmayı, ikincisine ise “tiranlık” ya da “diktatörlük” demeyi öneriyorum. Bu, sanırım, geleneksel kullanışa yakından uygundur. Fakat şunu açıkça ortaya koymak istiyorum ki, benim savımın hiç bir yanı bu etiketlerin seçilmesine dayanmaz; biri çıkıp ta (bugünlerde sık sık yapıldığı gibi) bu kullanma düzenini tersyüz etseydi, o zaman ben düpedüz onun “tiranlık” dediği şeyden yana olduğumu, “demokrasi” dediğine de karşı durduğumu söylerim ve “demokrasi”nin örneğin, bu terimi “halk yönetimi” deyimine çevirerek “gerçekte” ya da “özce” ne demeye geldiğini keşfetmeyi ilgisiz bir girişim diye reddederdim. (Çünkü, “halk” onları düşürmek tehdidiyle yöneticilerinin eylemlerini etkileyebilir, ama herhangi bir somut, uygulamalı anlamda, asla kendi yönetmez.)²⁶² Popper, klasik ve liberal demokrasilerdeki paradokslara işaret ettikten sonra bu paradokslardan azade bir anlayış geliştirebileceğini iddia etmekte ve bu konuda yedi maddelik bir teklifte bulunmaktadır;

"1- Her ne kadar genel seçimler kuramı pek önemli olsa da demokrasi tam olarak çoğunluğun egemenliği olarak nitelenemez. Çünkü, bir çoğunluğun tiranca bir yönetim

²⁶¹ MAGEE, Bryan, a.g.e, s.71

²⁶² POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.125

şekline başvurması da mümkündür. (180 cm'den kısa boylular çoğunluğu, bütün vergilerin 1.80 cm'den uzun boylular azınlığı tarafından ödenmesine karar verebilir). Bir demokraside yöneticilerin güçlerinin sınırlı olması gerekir ve demokrasinin mihenk taşı şudur: Demokraside yöneticiler -yani hükümet- yönetilenler tarafından kan dökülmeksizin görevlerinden alınabilir. Bunun için, iktidarda olanlar, azınlığa barışçı yollardan bir değişiklik getirmek imkanını veren kurumları korumazlarsa, yönetimleri tiranlık olur.

2-Ancak iki tür yönetim ayırmamız gerekir: Bu tür kurumları olanlar ve olmayanlar; yani demokrasiler ve tiranlıklar.

3-Tutarlı bir demokratik, anayasal hukuk düzeninin, ancak bir yönde; demokratik niteliğini tehlikeye sokacak yönde değişmesine engel olmalıdır.

4-Demokrasilerde azınlıkların tam olarak korunmasını amaçlayan yasalar, yasalara karşı gelenleri, özellikle de başkalarını demokrasiyi şiddete başvurarak devirmeye teşvik edenleri kapsamalarına almamalıdır.

5-Demokrasiyi korumak üzere bir takım kurumlar oluşturmak siyaseti, her zaman yöneticiler arasında olabileceği kadar yönetilenler arasında da örtük olarak demokrasi düşmanı eğilimler bulunabileceği varsayımından hareket etmelidir.

6-Demokrasi ortadan kalkarsa her şey ortadan kalkar. Yönetilenlerin yararlandıkları bazı ekonomik üstünlükler sürse bile, bu ancak hoşgörme sayesinde olabilir.

7-Şiddete başvurulmaksızın reformlar yapılmasını mümkün kıldığından, demokrasi herhangi bir akılcı reform için paha biçilmez bir savaş alanıdır. Ne var ki, bu alanda yapılan her savaşın ana ilkesi, demokrasinin korunması olmazsa her zaman mevcut olan (Uygarlığın bunalımı altında ezilenlere hoş görünen) demokrasi düşmanı eğilimler

demokrasinin çökmesine yol açabilir. Bu ilkelerin halk tarafından anlaşılması gelişmemişse, gelişmesine çalışılmalıdır. Bunun aksine bir siyaset öldürücü olabilir; en önemli savaşın, bizzat demokrasi savaşının kaybedilmesine yol açabilir.”²⁶³

Görüldüğü üzere Popper için demokrasi önemli ve “demokrasinin önemi, halkın şiddete başvurmadan yöneticilerini değiştirmesine imkan sağlayan bir hükümet biçimi olmasından kaynaklanır. Demokrasiyi, toplum içindeki çatışmaları, şiddet yoluyla değil, ussal tartışma ve inandırma yoluyla çözmeye izin veren kurumsal bir program olarak onaylar.”²⁶⁴

1. Demokrasi Tanımı

Popper, alışlageldiği şekilde demokrasi şudur gibi daraltılmış bir tanımlama yolunu seçmemektedir. Toplumsal bir hareket olarak gördüğü “açık toplum” içerisinde kelimeye özel bir önem atfetmeden demokrasiye şu anlamı yüklemektedir: “Her ne kadar genel seçimler kuramı pek önemli olsa da, demokrasi tam olarak çoğunluğun egemenliği olarak nitelenemez. Çünkü bir çoğunluğun tiranca bir yönetime başvurması da mümkündür. Bu demokraside yöneticilerin güçlerinin sınırlı olması gerekir ve demokrasinin mihenk taşı şudur: Demokraside yöneticiler (yani hükümet) yönetilenler tarafından kan dökülmeksizin görevlerinden alınabilir. Bunun için, iktidarda olanlar, azınlığa barışçı yollardan bir değişiklik getirmek imkanını veren kurumları kurmazlarsa, yönetimleri tiranlık olur.”²⁶⁵

Popper demokrasi kelimesine özel bir önem atfetmemekle beraber bizi yukarıda tanımladığı şekilde bu sisteme özel bir önem vermektedir. Demokrasi uğrunda mücadele etmeye ve hatta ölmeye bile değer olduğunu belirtmektedir.

²⁶³ A.g.e., C.2, s.145-146

²⁶⁴ QUINTON, Anthony, a.g.m., s.163-164

²⁶⁵ POPPER, Karl, a.g.e., C.2, s.145

Popper demokrasiyi bilhassa liberal demokrasiyi “ekonomik sıkıntılarının hafifletilme olanağını, siyasi özgürlükleri, temel hak ve özgürlükleri tehlikeye atmadan sağlayabilecek tek çerçeve”²⁶⁶ olarak görmektedir. Ancak “Popper’in sosyal demokrat parti ve fikirlere karşı olumlu tavrı, onu aşırı liberal eğilimlerden uzaklaştırıyor”. “Hayek geleneğindeki aşırı-liberalizm ve David Friedman’la Paul Nozick’in savundukları ütopyacı liberallik savlarıyla, Popper arasındaki düşünsel ayrılık daha iyi ortaya çıkıyor.”²⁶⁷ Popper yine de tavrını liberalizmden yana koyuyor. Ancak, bilhassa devletin fonksiyonları açısından liberal görüşden ayrılıyor.

Popper’in demokrasi anlayışında önceki kısımda bahsettiğimiz paradokslara düşmeden vurgu yaptığı noktaları şöyle sıralayabiliriz; Popper demokrasiyi procedural yani usuli bir şekilde tanımlıyor. Ancak usuli şekli demokrasiyi sadece hükümetlerin seçilmesi anlamında değil, topluma demokrasilerde önemli bir yer veren ve demokratik toplum idealine yönelen bir anlayışla tanımlıyor. Çoğunluk paradoksunu reddeden ancak çoğunluk kararlarını da kabul eden (çoğunluğa güvenmeden), azınlığın (liberalizmin önemli unsurlarından birisi olarak) çoğunluk olma yollarını kapamayan, eleştiriye ve muhalefete özel bir önem veren anlayış sergiliyor. Yöneticilerin yani iktidarın sınırlandırılması gereğini liberallerin sınırlı ya da gece bekçisi devlet anlayışına ters bir şekilde fonksiyonel bir pozisyon biçerek önemli görüyor. Demokrasiyi kurumsal bir yapıda yani demokrasinin işleyişini ve korunmasını yine kurumlara bağlayan bir çerçeveye tanımlıyor. Her şeyden önemlisi Hayek gibi demokrasiyi kurulması ve korunması çok zor bir sistem olarak görüyor ve demokrasinin korunması için gerekirse şiddeti meşru kabul ediyor.

²⁶⁶ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s. 99

²⁶⁷ A.g.e., s.106

1.1 Yöneticilerin Değiştirilmesi

Popper'in demokrasi tanımında üzerine basa basa tekrarladığı ve demokrasiyi tiranlıktan ayıran en önemli unsur olarak gösterdiği nokta “yöneticilerin yönetilenler tarafından şiddete başvurulmaksızın değiştirilebilmeleri”dir.

Schumpeter'in tanımında da olduğu gibi Popper demokrasi tanımında ilk önceliği seçime vermektedir. Yöntemsel (procedural, usuli) özelliği demokrasinin “zorunlu” bir unsuru olarak görmekte ve yönetimin kansız bir şekilde el değiştirebilmesini onu tiranlıktan ayırıcı bir özellik olarak önemli kabul etmektedir.

Popper yöneticilerin değişiminde çoğunluk esasını da tamamen reddetmez. Ancak “Popper tutarlı bir çoğulcudur.”²⁶⁸ “Popper için çoğunluk seçimi, kötü ve yetersiz yöneticilerin düzen ve açıklık içinde görevden alınmalarını sağlayacak en iyi yoldur.”²⁶⁹ Onun karşı çıktığı demokrasinin çoğunluk esası üzerine bina edilmesinedir. Çünkü, “ya çoğunluk tiranlığa karar verirse,” sorusunu sormak gerekliliğini, tarihi tecrübelerden bunun gözardı edilmemesini istemektedir. Ona göre “siyasal otoritenin sonul kaynağı olarak kabul edilmesi halinde kamuoyu hakkında tutumu eleştiricidir. Kamuoyu kendisinden tekil olarak söz edilmekle birlikte, hiç bir zaman oybirlikçi olmaz, ayrıca belirli bir kimliği olmadığından, sorumsuzdur; çoğunluk her zaman haklı değildir, iyi niyetli ve öngörülü de olmayabilir”²⁷⁰. “Bu ışık altında bakılınca, demokrasi çoğunluk yönetmeli ilkesine dayanmaz; genel seçimler ve temsili hükümet gibi demokratik denetimin türlü eşitlikçi yöntemleri, daha çok, tiranlığa karşı yaygın geleneksel güvensizlik karşısında, tiranlığı önleme bakımından hayli etkili ve iyice denenmiş, her zaman düzeltilmeye açık olan ve hatta kendi düzeltmeleri için metodlar gösteren, garantilerden başka bir şey sayılmamaları gerekir”. Demokratik ilkesini bu anlamda kabul eden bir kimse, onun içindir ki, demokratik bir oylamanın sonucuna da

²⁶⁸ QUINTON, Anthony, a.g.m., s.163

²⁶⁹ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.116

²⁷⁰ QUINTON, Anthony, a.g.m., s.163

haklı olanı dile getiren otorite anlatımı diye bakmak zorunda değildir. Böyle bir kimse, çoğunluğun kararını demokrasinin kurumları işlesin diye kabul edecektir, ama demokratik yollarla ona karşı savaşmak ve yeniden gözden geçirilmesi için çalışmak hususunda da kendisini özgür hissedecektir. Eğer, çoğunluğun oyunun demokratik kurumları yıktığını da görmeye ömrü yeterse, bu acı deney ona, yalnızca tiranlığı önlemenin kesin bir yöntemi olmadığını gösterecektir. Ama, bu olayın onun tiranlığa karşı dövüşme kararını zayıflatması gerekmez; bu olay onun teorisinin tutarsızlığını ortaya koymuş olmaz.²⁷¹ Görüldüğü üzere Popper, demokrasi için mevcutların en iyisi dediği gibi çoğunluk sistemi için de şüpheyle de olsa uygulanabilecek (demokrasi paradoksuna düşmeden) tek sistem olarak bakmaktadır. Hatta "Açık Toplum ve Düşmanlarına Yeniden Bakış" makalesinde nisbî temsil sisteminin mahzurlarını belirtmekte ve yine aynı makalede iki partili sistem için müsbet değerlendirmelerde bulunmuş olması "çoğunluk sistemi"ni (ihtiyatla da olsa) tasvip ediyor anlamına geliyor diyebiliriz.

1.1.1 Nisbî Temsil'in Tenkidi

Popper seçim biçimlerini incelerken; "Nisbî temsil"de halk egemenliğinin doğal bir karşılığını görüyor. Bunun sonuçları ise, Popper'e "çok kötü" görünüyor. Çünkü bu partizanca oligarşiye olanak sağlıyor. Seçilenler, partinin rehineleri durumunda oluyorlar. Özellikle, nisbi temsil, partilerin çoğalmasıyla uzlaşmanın seçeneklerini ve çoğunlukları kolaylaştırarak, "bir hükümetin seçim yoluyla görevden alınması gibi hayati bir sorunu" gölgeliyor.²⁷²

Popper seçim sistemlerinde nisbî temsil sistemini tenkid ederken, nisbi temsile yöneltilen genel eleştirilerden yola çıkıyor. Parti sayısının çoğalması sonucunda çoğunluğun sağlanamaması ile istikrarsızlığın geleceği, şahıslardan çok partilerin ve

²⁷¹ POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.127

²⁷² BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.116

programların seçiminin ön plana çıkması ve seçilenlerin partinin esiri olmaları ve oligarşik bir yapının oluşması.

Bu konuda şunları söylüyor: “Her şeyden önce, nisbi bir temsil siyasi partilere (dolaylı da olsa) başka türlü elde edemeyecekleri anayasal bir statü sağlar. Çünkü, artık beni temsil edecek olan kişileri de parti seçer. Halbuki, insanlar ve onların görüşlerinin daima büyük saygıya layık olmalarına karşılık; partilerin benimsedikleri görüşler (ki bunlar, entrikalara başvurmayı da içine alan kişisel yükselme ve iktidarın tipik araçlarıdır) olağan insani görüşler olarak tanınlanamazlar; bunlar ideolojilerdir. Nisbi temsil sisteminde aday, anayasa ne derse desin, bir partinin temsilcisi olarak seçilmeye çalışır. Eğer seçilirse, esas olarak, belli bir partiye mensup olduğu ve onu temsil ettiği için çalışır. Bunun için de, ona bağlılığı partisine ve partisinin ideolojisine olmalıdır; insanlara değil (belki parti liderleri hariç).”²⁷³

Temsilcinin seçilmesine imkan vermiş olan bu sistem, onun sorumluluğunu da alıp götürür ve onu düşünen ve hisseden bir kişi olmaktan çok, bir oy verme makinesi haline getirir. Bu, nisbi temsil sistemine karşı kendi başına yeterli bir delildir. Çünkü, politikada ihtiyacımız olan şey, kendi başlarına karar verebilen ve kişisel sorumluluk taşımaya hazır insanlardır.

Nisbi temsilin hemen ortaya çıkan bir sonucu, partilerin sayısını artırması eğilimi olacaktır. Bu ilk bakışta arzu edilebilir bir şey olarak görünebilir; daha çok parti, daha fazla tercih imkanı, daha fazla fırsat, daha az sertlik ve daha fazla eleştiri demektir. Bu aynı zamanda nüfuz ve iktidarın daha fazla dağılması anlamına gelir.

Ne var ki, bu ilk izlenim tamamıyla yanlıştır. Bir çok partinin var olması, esas itibariyle, bir koalisyon hükümetini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu ise, yeni bir hükümetin kurulmasında ve bir hükümetin uzun süre bir arada tutulmasında bir takım zorlukların

²⁷³ POPPER, Karl, Açık Toplum ve Düşmanlarını Yeniden Bakış. (Der: Atilla Yayla), Sosyal ve Siyasal Teori, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993, s.27

ortaya çıkması demektir. En önemlisi, bir koalisyon hükümetinde sorumluluk bütün ortaklar arasında dağılıp kaybolur. Bu yüzden hiç kimse seçim gününü bir Hüküm Günü, yani sorumlu bir muhalefetin bu icraatı eleştirerek hükümetin hangi adımları niçin atması gerektiğini açıkladığı bir gün olarak görmez. Bu da bir çoğunluk hükümetini gerekli kılar. Fakat, nisbi temsil sisteminde, tek bir partinin mutlak çoğunlukla hükümet etmesi durumunda bile, hükümet görevden uzaklaştırılamayabilir. O, küçük bir partiyle hükümet etmeye devam edebilir.²⁷⁴ Dolayısıyla bir azınlık yönetimi söz konusu olmaktadır. Görüldüğü üzere Popper nisbi temsile kapısını tamamen kapatmaktadır. Bu da Popper'in açık toplumunun en fazla eleştirilen noktasını oluşturmaktadır. Çünkü ne kadar paradoksal durumuna işaret etse de tercihini temsilde adalet yerine istikrardan yana koymaktadır. Bunu da iki parti sistemi hakkındaki görüşlerinde daha net olarak göreceğiz.

1.1.2 İki Parti Sistemi

Popper, çoğunluğun seçilmesine bağlı iki partili sistemin hem mantıksal, hem de siyasi yönden tatmin eden yegane sistem olduğunu ifade ediyor: "Bu yolla açık ve bütünleşmiş çoğunluklar kurma olanağı vardır. Seçim günü çoğunluğun halk tarafından yargılandığı ve muhtemelen iktidardan uzaklaştırıldığı bir yargı zamanıdır. Özellikle bu tehdit, partilerin gerçek bir özeleştirici süreci içerisinde olmalarını özendirerek, başarısızlıklarının sebepleri üzerinde düşünmeyi sağlamak ve gidişatlarını düzeltmek imkanı vermektedir."²⁷⁵

Bununla ilgili kendisine yöneltilen bir eleştiriye şu cevabı vermektedir: "Keza deniyor ki: İki parti sistemi açık toplum fikriyle, yani yeni fikirlere açık olmayla ve çoğulculuk fikriyle bağdaşmaz. Cevap: Hem İngiltere hem de A.B.D. yeni fikirlere gayet açıktır. Tam açıklık, şüphe yok ki, kendi kendini yıkıcı olur; tıpkı tam özgürlük gibi. Ayrıca, kültürel açıklıkla, siyasi açıklık farklı şeylerdir. Ve daha yaygın bir siyasi tartışmanın

²⁷⁴ A.g.e., s.28-29

²⁷⁵ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.116

açılmasından da önemlisi, siyasi bir "hüküm günü" doğrultusunda uygun bir tutuma yönelmek olabilir."²⁷⁶

1.2 Yanlışlamacı Liberal Demokrasi

Totaliter bütüncülüğün süregiden biçimine yol açmayacak toplumsal kuruluşların tasarımılanmasına olanak yok mudur? Popper'in bu soruya cevabı kesinlikle olumludur. Ona göre, liberal uygulama, toplumun meşru evrimine akılcı ve insancı bir çerçeve hazırlayarak, en doğru cevabı bulabilir. Liberal ilkelere boyun eğmeyi kabul etmeyen toplumsal düzene yönelik bir reform hareketi, er veya geç şiddete sürüklenecektir. "Akıl"la "devrim" arasında bir orta yol yoktur."²⁷⁷

Popper'e göre "Bilim ve liberalizm yalnızca ortak bir kökene, Sokrates ve Perikles'in döneminde ortaya çıkan eleştirel düşünceye sahip olmakla kalmıyorlar; düzensiz gelecek olarak özetlenebilecek ortak bir tarihe de sahiptirler. Eski Yunan'dan Batı dünyasının liberal demokrasilerinin kurulmasına kadar uzanan dönemde, eleştirel akılcılıkla varlıklarını sürdürüyorlar. Ayrıca, bilim ve liberalizmin ortak noktaları bireyleri ve toplumları kesin dünya yorumlarının zindanına hapseden ve dogmatik kurumlarda ifadesini bulan ortak düşmanlara sahipler. Her ikisinin işleyiş tarzları da büyük ölçüde birbirine yakındır. Bilginin artışında olsun, toplumsal yaşamın örgütlenmesinde olsun, her ikisi de "ideallerden" çok uygulamalara öncelik vermektedir. Popper'e göre, "yurttaşlar Cumhuriyetinin" karşılığı "bilimadamları Cumhuriyeti" olmasa da eleştirel akılcılığın temel ilkelerinin toplumların yönetiminde de esas alınabileceğini açıkça ifade ediyor."²⁷⁸

Popper, "toplumsal dünyamızın tam bir yeniden kuruluşunun hemen işleyecek bir sisteme yol açacağını varsaymak akla uygun değildir" sözü ile ütopyacı görüşe olan

²⁷⁶ POPPER, Karl, a.g.m., s.30

²⁷⁷ BAUDOUIN, Jean, ag.e., s.81

²⁷⁸ A.g.e., s.90

muhalefetini dile getirirken “bunun yerine, deneyim eksikliğinden ötürü, ancak uzun ve zahmetli bir düzeltmeler yapma süreciyle ya da başka türlü söylemek gerekirse, bizim uygulanmasını savunduğumuz akılcı bölük pörçük yapıcılık yöntemiyle ortadan kaldırılabilecek bir çok yanlışlıklar olmasını beklemek doğru olur” teklifi ile bilimde uyguladığı yanlışlamacı anlayışını siyasete de taşımaktadır.²⁷⁹

Popper’in demokrasi tarifinin bir özelliğini procedural yani yöntemsel olduğunu belirtmiş ve bunun Schumpeter’in demokrasiyi seçimle bağdaştıran görüşü ile paralellik arzettiğini daha önceki kısımda belirtmiştik. Ancak Popper’in demokraside seçimle beraber egemenlik paradoksuna da düşmeden demokrasiyi eleştirel akılcılığın ve denetimin hakim olduğu bir siyasal sistem olarak görmesi, onu siyasal sistemin sadece girdi (input) yani seçim unsuruna önem veren Schumpeter’den ayırıyor. Çünkü Popper sürekli bir düzeltme ve hata eleme ile beraber yanlışların normalliği anlayışı ile sistemin aynı zamanda çıktısı (output) ile ilgilenmekte ve en önemlisi sürekli bir geribesleme (feedback) ile de düzeltme ve denetimin seçmenlerce yapılmasını istemektedir.

Popper bunu şöyle ifade etmektedir: “Bütün hükümet politikaları, bütün yürütme ve yönetme kararları deneysel öndeyilerde bulunulmasını gerektirir. Bu varsayımların yanlışlarını ve içerdiği tehlikeleri, bunlar uygulamada kendilerini ortaya koyuncaya dek beklemektense, önceden eleştirel inceleme ve tartışma yoluyla açığa çıkarmak, tamamıyla daha ussal, kuralca daha tutumlu (kaynaklar, insanlar ve zaman bakımından) bir süreçtir. Hiç kimsenin planlamadığı ya da istemediği şeyler her zaman mümkündür. Karar almada olsun, örgütsel yapılar yaratmada olsun, bu kaçınılmaz olguyu hesaba katmalıdır; böyle yapılmazsa, bu sürekli bir saptırma kaynağı olur. Bu da, politikaların yönetiminde eleştirel bir uyanıklık gösterilmesinin ve hata-eleme yoluyla düzeltilmelerine imkan sağlanılmasının gerekliliğini pekiştirmektedir.”²⁸⁰

²⁷⁹ POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.163

²⁸⁰ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.68

Böylelikle, Popper, iktidarın eleştiriye açık olması ile de “egemenlik paradoksu”ndan münezzehten denetimsiz değil, denetimli bir demokrasi olabileceğini de ifade etmiş oluyor. Ancak bu denetimin ileriki bahsimizde göreceğimiz şekilde kurumsal bir denetim olması gerektiğini de vurguluyor.

Kısaca Popper için; “Kuramlarımızı akılcı biçimde doğrulayamasak bile hatta onların olası doğalarını gösteremesek bile, onları akılcı yönden eleştirebiliriz ve iyileri kötülerden ayırabiliriz”. Karl Popper için bilimsel araştırmalarda eleştiriye ve elemeye verdiği yüksek işlev, toplumun yönetilmesi için de aynı şekilde geçerlidir. Bir yandan mutlak bir hakikate ulaşmayı beklemekten çok, yanlışlarımızı saptamaya dayanmaktadır. Öte yandan da soyut bir toplum idealine doğru ilerlemekten çok, toplumun zarar gördüğü kötülükleri sabırla düzeltmeye dayanmaktadır. Her iki durumda da, olumlu sonuçları ilan etmeye karşı olumsuzlamaya verilen öncelik, düşünce ve toplum düzeyinde kişilerin müdahalesinin verimliliğini arttırmaya yöneliktir.²⁸¹

Popper’in ütopyacılar karşı “bölük pörçük toplumsal mühendisliği” teklif etmesinin yanında, özcülüğe karşı da problem çözme, mutluluğun artırılması gibi soyut bir ideale karşı da, daha somut olan, acıların en aza indirilmesi fikirleri yine demokrasi anlayışının temellerini oluşturur.

1.2.1 Özcülük Değil, Problem Çözme

Popper, önceki bahislerimizde geniş bir açıklamasını yaptığımız metodolojik özcülük’e ve “nedir”li sorulara karşı çıkmakta ve bunların pratik sonuçlar doğuramayacağını belirtmektedir. “Buna karşın, “eleştirel akılcılık” özcülüğün bir bakıma karşıtı olacak biçimde ölçülü bir metodolojik adçılıktan (nominalizm) yanadır. Şöyle diyor Popper: “Adçılık’a göre bilimin görevi, yeni terimler önererek ve bu terimlerin asıl anlamlarıyla ilgilenmeden gerektiğinde onları yeniden tanımlayarak olguların betimini

²⁸¹ BAUDOUIN, Jean, a.g.e, s. 91

yapmaktır.”²⁸² Buradan hareketle Popper’in demokrasi kelimesine önem vermeksizin demokrasiyi ve tiranlığı ayırdedici tasvir yapmış olmasını da metodolojik adçılığına bağlayabiliriz.

Popper’in “özcülük” adını verdiği “nedir?”li yöntem, ütopyacılığa ve öğretisel tartışmaya yol açar. Onun için önemli olan ne yapmalıyız? Teklifiniz nedir? gibi pratik ve pragmatik sonuçlar doğurarak, somut neticelere ulaştıracak olan problem çözme metodudur. Bu, aslında Popper’in hayatı bir problem çözme süreci olarak gören temel anlayışına da uygundur. Dolayısıyla hayat problem çözme süreci olduğuna göre bunun içinde siyasetin de problem çözme süreci olması gerekir.

1.2.3 Mutluluğu Artırma Değil, Acıları En Aza İndirme

Popper’in yanlışlamacı liberalizm anlayışı, zorunlu siyasi örgütlenmede ölçülü ve sınırlı hedefler kavramına, kurumsal yöntemler lehinde kitlesel projelerin bir yana bırakılması görüşüne varmaktadır. Kuşkusuz Popper, siyasetçinin bazı hedefler peşinde gitmeye, bazı ideallere bağlı olmaya gerek duyduğunu kabul ediyor; ancak olanaklı olduğu ölçüde, siyasi hareketin bu kabul edilebilir hedefleri olumsuzlayıcı (yanlışlamacı) bir biçim altında ifade edilmelidir. Bilimsel araştırmalarda olduğu gibi kısıtlamalara başvurma en verimli yoldur.²⁸³

Bu konuda Popper şunları söylemektedir: “Ahlak açısından ben acı çekmeyle, mutlu olma ya da elemle haz arasında bir simetri bulunmadığına inanıyorum. Faydacıların (Bentham) en büyük mutluluk ilkesi de, Kant’ın “Başkalarının mutluluğunu artır...” ilkesi de, bana (hiç değilse kendi formüleştirelmelerinin içinde) akılcı kanıtla büsbütün kararlaştırılamayacak olan bu noktada hatalı görünüyor. İnsanın acı çekmesi doğrudan bir ahlak çağrısına, yani yardıma çağrıya kaynak olmaktadır, oysa zaten iyi durumda olan bir insanın mutluluğunu artırmanın buna benzer bir itmesi yoktur. (Faydacılığın

²⁸² A.g.c., S.92-93

²⁸³ A.g.e., s.94

“Hazzı en çoğalt” formülüne karşı bir başka eleştiri de, bu görüşün ilke de elem derecelerini olumsuz haz-elem skalası saymasıdır. Fakat ahlak açısından elem hazla tartılamaz, ve hele birinin elemi bir başkasının hazzıyla ödenemez. En büyük sayıda en büyük mutluluk yerine, daha alçak gönüllü davranıp, herkes için katlanılabilecek acı çekmenin en aza indirilmesi istenmelidir; dahası -önlenemeyecek bir kıtlık zamanındaki açlık gibi- katlanılamayacak acı çekmeler de olabildiğince eşit dağıtılmalıdır). İstemlerimizi olumsuz yoldan formülleştirmek, yani mutluluğun geliştirilmesindense acı çekmenin kaldırılmasını istemek, ahlak alanında açıklığa hizmet etmektir.”²⁸⁴

Popper, mutluluğun artırılması değil, acıların en aza indirilmesi anlayışı ile Klasik Liberalizm’in ontolojik ferdiyetçi anlayışının haz’za önem veren, ferdi haz’la tarif ederek, hazzını artırmanın yollarını arayan görüşünü reddetmektedir. Bunun yerine acıların dağılımı ve en aza indirilmesi görüşü ile de klasik liberallerin karşı çıktıkları ve sosyal demokrasiye ait olan “sosyal adalet” ilkesine yönelmektedir.

1.3 Kurumcu Demokrasi

Popper demokrasi anlayışında kurumlara çok önemli yer verir, "kurumcu" bir anlayışa sahiptir. “Popper’in düşüncesinde birbirini tamamlayan üç değerlendirmenin ışığı altında, liberal demokrasiye karşı kişisel yakınlığını da gösteren kısmi bir kurum kuramı vardır.

Öncelikle, kurumlarla kişiler arasında bir doğal diyalektik vardır; kurumlar yalnızca onları denetleyen kişiler ve topluluklar için vardır, yani “a priori”, diğerlerinden daha üstün kurumlar mevcut değildir. Popper’in “kurum” terimini, olabilecek en geniş anlamda kullandığını²⁸⁵ söylemeliyiz. “Popper için kurumlar, az ya da çok karmaşık bir “erekler” ve “araçlar” kuruluşudurlar; başka bir deyişle bir bakkal dükkanı veya bir sigorta şirketiyle bir polis teşkilatı veya sendika arasında bir nitelik farkı yoktur.

²⁸⁴ POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.287

²⁸⁵ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.110

Buradan kurumların temelde birbirleriyle eş düzeyde oldukları ve onları kuranların hiç öngörmedikleri işlevleri üstlenebilecekleri ortaya çıkıyor. Yani daha somut, liberal yönelimleri olan bir kurum tam karşısına dönüşebilirken, tiranca yönelimlere sahip bir kurum liberal yönde işlev görebiliyor. Aynı şekilde, kalıcı egemenliği tanınacak hiç bir kurum yoktur. Bir kere mutlak egemenlik bir aldatmacadır; “insanlar, insan olarak kaldıkları sürece hiç bir iktidar, hatta kendine gizli polisine, yordakçılara ve cellatlarına güvenen en güçlü tiranlar bile denetimsiz kalamazlar”. Ayrıca demokratik ideoloji söz konusu olduğunda ortaya paradoksal durumlar çıkmaktadır (demokrasi ve egemenlik paradoksları). Tüm bu ayrışık ve paradoksal yaklaşımlar, Popper’i bilerek ölçülü ve özgün bir liberal demokrasi anlayışına ve “kurumsalcı öğretisi”nin taslaklarını formüle etmeye götürüyor.²⁸⁶

Popper için “kurumsal”lık kaçınılmazdır. Çünkü, “uzun vadeli her çeşit siyaset kurumsaldır.” Ancak “salt bir kurumsallığın da olanaksızlığını söylemek gerekir. Yalnızca kurumların yapılması önemli kişilik kararlarını işe karıştırmakla kalmaz, (demokratik denetim ve denge gibi) en iyi kurumların bile işlemesi, her zaman önemli bir ölçüde, söz konusu olan kişilere dayanır. Kurumlar kaleler gibidir; hem iyi düzenlenmiş, hem de insanlarla iyi donatılmış olmaları gerekir.”²⁸⁷

Kurumların demokrasi ile olan ilişkilerini ise Popper şöyle ifade etmektedir; “Demokrasi siyasal kurumların düzeltilmesi için gerekli kurumsal çerçeveyi getirmektedir. Demokrasi, kurumlar tasarlayıp eskilerinin düzeltilmesinde aklın kullanılmasını olanaklı kılmaktadır. Fakat kullanılacak aklı da o sağlayamaz. Demokratik olmayan bir devlette, akla uygun reformları gerçekleştirmenin tek yolu hükümeti şiddet yoluyla devirmek ve demokratik bir çerçeve getirmektir. Demokratik kurumlar kendi kendilerini iyileştiremezler. Onları düzeltme sorunu her zaman, kurumlardan çok kişilerin sorunudur.”²⁸⁸ Popper burada demokrasiyi tasvip etmesinin

²⁸⁶ A.g.e., s.111

²⁸⁷ POPPER, Karl, C.1, s.127-128

²⁸⁸ A.g.e., s.128

sebeplerinden birisi olarak, kurumlar tasarlayıp onların akla uygun reformlara tabi tutulabilecek tek rejim olmasını gösteriyor. Ancak kurumları tamamen insanlardan ayrı ve insanüstü olarak göstermiyor ve kurumları kuranın da onları işleten ve düzelterlerin de insan olduğu gerçeğinin gözardı edilmemesi gerektiğini de belirtiyor.

Burada şu noktayı belirtmemiz gerekiyor. Popper'in demokrasi anlayışı yöntemsellikle beraber kurumsal yapıyı da zorunlu şartları arasında barındırmaktadır. Kurumculuk demokrasiyi, tiranlıktan ayıran temel unsurlar arasında yer alıyor. Çünkü, Popper demokrasi-tiranlık ayırımında liberal demokrasinin çoğunluk ilkesine dayanan “azınlığa barışçı yollardan bir değişiklik getirmek imkanını veren kurumları” olmayanların tiranlık olacağını kesin olarak belirtmekle yönetimin kansız bir şekilde el değiştirmesi ile beraber iktidarın el değişiminde azınlığın haklarını koruyan ve çoğunluk diktatörlüğüne fırsat vermeyen kurumları demokrasinin temel noktaları olarak ortaya koyuyor. Ona göre tarih ve toplum planlanamaz ancak kurumların planlanıp denetlenmeleri mümkündür. Buna da ancak demokrasi imkân tanımaktadır.

1.4 Demokrasinin Korunması Ya Da Şiddetin Meşrulaşması

Popper, önceki bölümlerde belirttiğimiz üzere demokrasinin kurulması ve korunması en zor sistem olduğunu ve bunun insanın psikolojisine atfen “Uygarlığın gerginliği” ve demokrasinin kendi içinde barındırdığı paradokslardan dolayı tarihi olarak da sabit bir gerçek olduğuna inanmaktadır. Popper, Marxizmi şiddet kullanma yönündeki belirsizliğinden dolayı ağır bir eleştiriye tabi tutar.²⁸⁹ “Şiddetten nefret ediyorum” diyen Popper’in tüm çalışmalarına şiddetin giderilmesinin gerekçelerini açıklayan ahlaksal bir pasifizm egemendir. Gerçekten de, eğer demokrasi “en az kötü” siyasi sistem ise, bunun nedeni şiddete başvurmayı ortadan kaldırmaya çalışmasından gelmektedir.²⁹⁰

²⁸⁹ A.g.e, C.2, s.142

²⁹⁰ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.97

Ancak Popper şiddetin tamamen ortadan kaldırılmayacak bir vakıa olduğunu ortaya koyduktan ve bunu kabul ettikten sonra “şiddetin meşru”laşabileceği şekilleri ortaya koyuyor: “Şiddete başvuran bir devrime, her durumda ve her koşul altında karşı değilim. Tiran öldürmenin kabul edilebilir bir şey olduğunu öğreten bazı Ortaçağ ve Rönesans Hristiyan düşünürleriyle birlikte, gerçekten de, bir tiranlık yönetimi altında, başka bir çıkar yol kalmamasının ve o zaman şiddete başvuran bir devrimin haklı çıkmasının mümkün olduğuna inanıyorum. Ama yine inanıyorum ki, bu türlü bir devrimin tek amacı, bir demokrasinin kurulması olmalıdır; ve demokrasi derken de, “halkın egemenliği” ya da “çoğunluğun egemenliği” gibi bulanık bir kavram değil, yöneticilerin halk tarafından denetlenmesine ve görevden uzaklaştırılmasına imkan veren ve yöneticilerin, hatta yöneticilerin iradesine karşı bile olsa, şiddet kullanmadan reformlar sağlanmasını mümkün kılan bir takım kurumları -bu arada, özellikle genel seçimleri, yani halkın yöneticilerini görevden alma haklarını- yürürlüğe koymuş oldukları, bir toplum düzenini anlıyorum. Burada Popper bir tiranın devrilip yerine demokrasinin getirileceği bir devrim için şiddetin meşru olabileceğini kabul etmektedir. Ancak, bundan fazlası için şiddete devam edilmesinin sonunda “yeni bir tiranlığa yol açması, en az gerçek amaçlarına varması kadar muhtemeldir” diyerek şiddeti yönetimin değişmesi ile sınırlamakta ve sistemin yerleştirilmesi için şiddetin tiranlığa giden yolu açabileceğine dikkatleri çekmektedir.²⁹¹

Popper demokrasinin kurulmasının yanında demokrasinin korunması hususunda da şiddetin meşruluğunu kabul etmektedir. “Bu da, bir kez demokrasi kuruldu mu, demokratik anayasaya ve demokratik yöntemlerin kullanılmasına (devletin içinden veya dışından) yöneltilecek saldırılara karşı kullanılacak olan şiddettir.” Popper, demokrasinin korunması konusunda bütün vatandaşları bir görev şuuru içinde demokrasiyi korumaya çağırır ve “bütün sadık vatandaşlar demokrasiye yapılacak her türlü saldırıya karşı, özellikle iktidardaki hükümetten gelirse veya hükümet ona göz yumarsa, gerekirse şiddete” başvurmalarını ister.²⁹²

²⁹¹ POPPER, Karl, a.g.e., C.2, s.137

²⁹² A.g.e, s.138

Popper demokrasinin korunması hususunda şiddeti meşrulaştıran anlayışına bazı sınırlamalar getirir, bunun en başında da “Demokrasiyi yok etme çabalarına karşı girişilecek şiddete karşı koyma hareketlerinin kesinlikle savunu niteliğinde olması” gelir ve “hareketin amacının demokrasinin kurtarılması olduğu konusunda en ufak bir şüphe bile olmamalıdır.”²⁹³ “Bir demokrasi içinde bunlar yalnızca bir savunma silahı olarak kullanıldıkları zaman haklı olurlar ve kesin bir koruma talebine bağlı olarak uygulandıkça, çoğu zaman başarılı olmuşlardır. Ama eğer saldırı silahı olarak kullanılırsa, muhaliflerin arasında demokrasi düşmanı eğilimlerin kuvvetlenmesine yol açacaklardır, çünkü demokrasiyi işlemez duruma getirdikleri ortadadır” demek ve şiddetin her zaman ve saldırı amaçlı olarak kullanılmamasını şu örnekle açıklamaktadır: “Eğer köpeği yaramazlık etmediği zaman bile döverseniz, dövmekte onu yaramazlık yapmaktan alıkoyamazsınız.”²⁹⁴

Görüldüğü üzere Popper liberal geleneğin paradokslarından saydığı “özgürlük ve hoşgörü paradoksları noktasında özgürlük ve hoşgörü düşmanlarına karşı özgürlük ve hoşgörü tanınmamasının yanında, savunma amaçlı da olsa şiddet kullanılabileceği ilkesini kabul etmektedir. Ona göre demokrasi kurulması ve korunması en zor sistemdir, öyleyse bir vatandaşlık görevi olarak demokrasiye inanan her ferdin uyanık olması gerekmekte ve demokrasi düşmanlarına karşı demokrasi amacından en ufak bir şüphe duyulmaması şartı ile gerektiğinde şiddetin meşruluğunu savunmaktadır.

2. Açık Toplum

Popper’in demokrasiyi yöntemsel (procedural), yanılsamacı bir liberal anlayışta ve kurumcu bir yapıda ele aldığını daha önceki bahislerimizde incelemiştik. Ancak, Popper’in demokrasi fikrinin özünü oluşturan, toplumsal bir ideal olarak tarihten gelen bir şekilde demokratik bir toplum anlayışına dayanan “açık toplum” fikridir. Popper’in demokrasiyi tanımlamaktan ziyade tarif edici yani zorunlu şartlarını belirten bir tarzı

²⁹³ A.g.e., s.138

²⁹⁴ A.g.e., s.147

benimsemesi ve “açık toplum” anlayışında ruhunu bulan denetleyici, reforme edici, eleştirel ve kurumcu bir demokrasi anlayışına yönelmesi temel bilim mantığına da uygundur. Popper kurumlara önem vermesine karşılık insan unsurunu hiç bir zaman göz ardı etmemiş ve kurumların insanlarla düzeltilip, yaşatılabileceğine inanmıştır. Popper psikolojizme de, sosyolojizme de tek başına belirleyici olacakları noktasında iltifat etmeden diyalektik bir anlayışla her ikisinin de önemine inanmıştır. Klasik Liberallerin ferdiyetçi anlayışı ile Marxistlerin toplumcu anlayışı arasında dengeyi sağlayabilmiştir.

Popper, “açık toplumun” karşılığı olarak “kapalı toplum” terimini kullanır. Popper bu iki kavram konusunda şunları söylemekte; “Benim bildiğim kadarıyla, açık toplum ve kapalı toplum terimlerini ilkin “Ahlak ve Dinin İlk Kaynağı” adlı eserinde Henri Bergson kullanmıştır. Bergson’un bu terimleri kullanışıyla benim kullanım arasında (hemen bütün felsefe problemlerine büsbütün farklı bir yaklaşımdan doğan) hayli büyük bir farklılık olmakla birlikte, burada belirtmek istediğim belirli bir benzerlik de vardır.(Bergson’un kapalı toplumu “doğanın elinden yeni çıkmış insan toplumu” diye anlatışı). Ancak esas fark şudur; benim terimlerim adeta bir rasyonalizm ayırımına dayanmaktadır; kapalı toplumu sihirli tabulara inanış niteliklendirir, açık toplum ise insanların tabulara karşı bir dereceye kadar eleştirici olmayı öğrendikleri ve kararlarını (tartıştıktan sonra) kendi zekalarına dayanarak aldıkları bir toplumdur. Oysa, Bergson’un kafasında bir çeşit dinsel ayırım vardır. Bu, onun açık toplumuna niçin mistik bir sezginin ürünü diye bakabildiğini açıklar; bense mistisizmin kapalı toplumun yitirilmiş bütünlüğüne duyulan özlemin bir anlatımı ve dolayısıyla açık toplumun rasyonalizmine karşı bir tepki olarak yorumlanabileceğini söylüyorum. Benim “açık toplum” terimini kullanışımla, Graham Wallas’ın “büyük toplum” terimi arasında biraz benzerlik görülmektedir; fakat benim terimim, Perikles Atinası gibi bir “küçük toplum”u da kapsayabilir -öte yandan, bir “büyük toplum”un durdurulabileceğini ve dolayısıyla kapatılabileceğini düşünmek mümkündür. Belki, benim “açık toplum”umla

Walter Lippmann'ın hayran olunmaya değer kitabının başlığında kullanılan terim arasında da bir yakınlık vardır: “İyi toplum.”²⁹⁵

Görüldüğü üzere “açık toplum” benzerlik kurulabilecek diğer yazarların eserlerindeki toplum tanımlarından ayrılmaktadır. Bergson'un kullanımından kriter farkından dolayı ayrılmaktadır. Çünkü Popper “açık toplum” a rasyonel bir hüviyet biçmesine karşılık, Bergson'un “açık toplum” anlayışında dini ayırım söz konusudur. Wallas'ın “büyük toplum”undan ise, Wallas'ın niceliğe, Popper'in ise niteliğe önem vermesi ile ayrılmaktadır. Dolayısıyla Popper'in “açık toplum”unu diğerlerinden farklı, onun kendine has düşünce şekli olarak saymamız gerekmektedir. Zira klasik liberallerin bilhassa Hayek'in hukuka dayalı, özgür toplum anlayışı ile de birebir örtüşmemektedir.

2.1 Açık Toplum ve Kapalı Toplum

Popper'in tüm tarih görüşü “kapalı toplum-açık toplum” çifti çevresinde şekilleniyor. “Kapalı toplum” veya “kabile toplumu” ve “açık toplum” kavramlarının, somut karşılıkları olan tarihsel nesneler olarak anlaşılmalarmı gerekiyor; bunlar Weberci anlamda ideal tipler olarak anlaşılmalı, yani tarihsel gerçeklikten yola çıkarak, bu gerçekliğin en tipik unsurlarıyla yeniden kurulan, kısmen ütöpik kurgular olarak.²⁹⁶

Bu iki kavramı “ideal” ve “ütöpik” kelimeleri ile nitelendiren Baudouin'in görüşü için Popper şu gerekçeleri sunmaktadır; “Benim, kapalı toplumun sihirci, açık toplumun da akılcı ve eleştirici diye nitelendirişim, doğal olarak, söz konusu olan toplumu idealleştirmeden bu terimleri uygulamamızı olanaksız kılmaktadır.”²⁹⁷ İdealleştirmiş olmanın gerekçeleri için belki en önemlisi açık toplum ve kapalı toplumu “işte budur” diyecek şekilde nesnel olarak gösteremeyeceğimize dair, açık toplumda da kapalı toplum izlerini bulmamızın ve bunların silinmesinin imkansızlığı için Popper'in

²⁹⁵ POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.193-194

²⁹⁶ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.22

²⁹⁷ POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.298

söylediği şu sözler daha önemlidir: “Sihirci tutum, bugüne değin gerçekleştirilmiş en “açık” toplumda bile, yaşantımızdan hiç de silinmiş olmadığı gibi, bana kalırsa, büsbütün silinebilmesi olası da değildir. Buna rağmen, kapalı toplumdan açığına geçişin yararlı bir ayıracını vermek mümkün görünmektedir. Toplum kurumlarının insan yapısı oldukları bilinçle kavranmaya, bilinçli olarak değiştirilmeleri ve insan amaç ve ereklerinin gerçekleştirilmesi bakımından uygunlukları tartışılmaya başlayınca, geçiş olmaktadır. Ya da sorun daha az soyut bir biçimde konulmak gerekirse, toplum düzenine doğaüstü bir huşuyla bakmak yerine, etkin bir karışma ve birey ya da grup çıkarlarını bilinçli olarak izleme başlayınca, kapalı toplum çökmektedir.”²⁹⁸ Popper’in açık toplum-kapalı toplum ayrımı “ideal” yapılar olarak kaçınılmaz bir şekilde verilmiş olmasına rağmen, Baudouin’e göre; “Popper’in açık toplum diye isimlendirdiği şey hakkında, eğer bu kavramı batının ideolojik kataloğunun uygun kısımlarına hapsetmek iddiasında olunsaydı, köklü bir şekilde yanılgıya düşülecekti. Bu kavram son kertede ana değerlerin doğrulanmasına dayanacak bir cemiyet biçimini belirtiyor. Bu ana değerler ise; ferdi ve müşterek hürriyetlere saygı, toplumsal adaletin titizlikle araştırılması değiş-tokuş yerlerinin ve denetim kurumlarının arttırılmasıdır.”²⁹⁹ İçinde yaşadığımız yüzyılda başka zamanlardan daha da çok olmak üzere yaygınlıkla inanılmaktadır ki, ussallık, mantık, bilimsel yaklaşım, bir bütün olarak merkezi şekilde örgütlenmiş, planlanmış ve düzenlenmiş bir toplum gerektirmektedir. Popper ise, bunun otoriterce olmaktan başka, yanlış ve aşılmış bir bilim anlayışına dayandığını göstermiştir. Ussallık, mantık ve bilimsel yaklaşımların hepsi de, birbiriyle bağdaşmayan görüşlerin ileri sürülebildiği ve çatışan amaçların izlenebildiği “açık” ve çoğulcu bir topluma işaret etmektedirler; içinde, herkesin sorunlarını ve durumlarını araştırmakta ve çözümler önermekte ve başkalarının -en önemlisi hükümetin- önerdiği çözümleri eleştirmekte özgür olduğu bir toplum; her şeyin üstünde de hükümet politikalarının eleştirinin ışığında değiştirildiği bir toplum.³⁰⁰ Popper bu konuda Atinalı Perikles’in şu sözüne açık toplum anlayışında özel bir önem vermekte ve sık sık

²⁹⁸ A.g.e., s.298

²⁹⁹ BAUDOUIN, Jean, Karl Popper: Muhafazakar mı? Hayır., Çev:Eriman Topbaş, Türkiye Günlüğü, S.34, Mayıs-Haziran 1995, s.52

³⁰⁰ MAGEE, Bryan, a.g.e., s.70

kullanmaktadır; “Devletle ilgilenmeyen bir kimseyi zararsız değil, yararsız buluruz; ve bir politikayı ancak bir kaç kişi ortaya koyabilir, ama hepimiz onu yargılayacak nitelikteyiz. Biz tartışmaya, siyasal eylemin önüne dikilen bir engel diye değil, bilgece davranmanın vazgeçilmez bir ön hazırlığı diye bakarız.”³⁰¹

Popper’in “demokrasiyle söylemek istediği, böyle bir toplumdur; ama her konuda olduğu gibi burada da, sözcüğe herhangi özel bir önem yakıştırmamaktadır.”³⁰² Popper açık toplumun tohumlarını Yunan medeniyetinde ve “büyük kuşak” dediği filozoflarda bulur ve bugünün temel problemlerinin de o zaman iyi incelenirse görülebileceğini iddia eder.

2.2 Açık Toplumun Doğuşu ve “Büyük Kuşak”

Popper, “Bizim Batı uygarlığımız, Yunanlılarla başlamıştır. Kabilecikten, insaniyetçiliğe doğru ilk adımı atan, anlaşılan onlar olmuştur”³⁰³ diyerek Batı medeniyetinin başlangıcını ve açık toplumun ortaya çıkışını eski Yunanda aramaktadır. “Böylelikle Batı uygarlığımızın Yunanlılardan geldiğini söylerken bunun ne demek olduğunu kavrayabilmeliyiz. Bu demektir ki, Yunanlılar görünüşe bakılırsa hala emekleme çağında olan o büyük devrimi, kapalıdan açık topluma geçişi, bizim sürdürmemiz için başlatmışlardır”³⁰⁴ demek suretiyle de kapalıdan açık topluma geçiş sürecinin ya da devriminin eski Yunanda başladığını ve bugün emekleme döneminde olduğunu söyleyerek “açık toplum”un idcalleştirilmesini daha da pekiştirmektedir.

“İlk Yunan kentleri etimoloji ve antropolojinin incelediği “geleneksel” toplumlarla büyük ölçüde benzerlik gösteriyordu. Bunlar bir başkan çevresinde toplanmış, aynı

³⁰¹ POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.179

³⁰² MAGEE, Bryan, a.g.e., s.71

³⁰³ POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.166

³⁰⁴ A.g.e., s.170

inançlar ve dinsel törenlerle birleşmiş, neredeyse bir örnek küçük kabile topluluklarıdır. Ayrıca bu topluluklar toplumsal uzlaşmalarla doğal göre yansımaları birbirinden ayırdedebilecek durumda değillerdi, çünkü bunları doğa üstü ve büyüsel inançlara bağlıyorlardı. Oysa bu, “organik topluluk” ağır ağır dağılmaktaydı. Popper açıklamasını “tarihsicileştirmekten” çekinmeden, kapalı toplumun ayrışmasının kökeninde az çok rastlantıya bağlı iki nesnel sürecin bir araya gelmesinin rol oynadığını belirtiyor. Birinci etken nüfusla ilgilidir ve geleneksel yöneten sınıfların oturmuşluğunu belirgin biçimde etkilemiştir. Hızlı nüfus artışı, bireysel istekleri çoğaltarak ve mevcut mülkiyetleri sarsarak, şimdiye kadar iç bağlılığını sürdürmesini bilmiş egemen toplumların bağrında fark edilmeyen çatlaklar meydana getirmiştir. Bu bakımdan Popper, Platon’un sosyolojik bilincini temsil ediyor. Platon geleneksel seçkinlerin zayıflamasının kabileciliğin bozulmasına katkıda bulunduğunu isabetle farketmişti. Öte yandan belirleyici etken ticaretle ilgilidir: “Kapalı toplumun çöküşünün asıl nedeni, ticaretin gelişmesinde ve denizaşırı ilişkilerde aranmalıdır” diyor Popper. Ticaret ve denizaşırı ilişkiler, kentler arasındaki alışverişi artırmış, Eski Yunan’ı dış kültürlerle açmış ve toplumsal katmanlaşmayı hızlandırarak, kabileciliğin çöküşünü çabuklaştırmıştır.”³⁰⁵ Popper, bu devrimin bilinçli olarak yapılmadığını ve bu olayla birlikte de yeni bir huzursuzluğun ilk işaretlerinin görüldüğünü belirtmektedir. Ona göre, “uygarlığın bunalımı (gerginliği) duyulmaya başlamıştır. Bu bunalım, bu huzursuzluk, kapalı toplumun çöküşünün bir sonucudur. Günümüzde bile elan duyulmaktadır, özellikle toplumsal değişim zamanlarında. Bu, açık ve kısmen soyut toplumdaki yaşamın bizden akılcı olmaya, duygusal olarak toplumla ilgili ihtiyaçlarımızdan hiç değilse bazılarını unutmaya, kendimize bakmaya ve sorumluluk üstlenmeye gayret etmek suretinde durmadan istediği çabanın yarattığı bir bunalımdır.”³⁰⁶

Popper açık toplumun ortaya çıkışı konusunda eski Yunanda zuhur eden ve kabileciliğin yıkılış sebepleri olarak gösterdiği nesnel verilerin haricinde bu olaylarla

³⁰⁵ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.22-23, daha geniş bilgi için POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.165-176

³⁰⁶ POPPER, Karl, a.g.e., C.1, s.170

doğrudan bağlantı kurmamakla birlikte, eleştirel geleneğin kurulmasını sağlayan ismine “büyük kuşak” dediği bir filozoflar zincirinden bahsetmektedir. Popper “büyük kuşak” özetle şöyle anlatmaktadır: “İnsanlık tarihinde bir dönüm noktasını belirleyen bu kuşağa, ben “büyük kuşak” demek istiyorum; bu Peloponnesos savaşından (kabileciliğin çöküşünün zirveye ulaştığı dönem) hemen önce ve savaş sırasında Atina’da yaşayan kuşaktır. Aralarında Sophokles ya da Thukydides gibi büyük muhafazakarlar vardır. Aralarında geçiş dönemini temsil eden Euripides gibi müteredditler ya da Aristophanes gibi şüpheciler vardı. Fakat, yasa önünde eşitlik ve siyasal bireycilik ilkelerini formüleştiren, demokrasinin büyük önderi Perikles ve bu ilkeleri kutlayan bir eserin yazarı olarak Periklesin şehrini sevinçle karşılayıp yücelten Herodotos da vardı. Atina’da etkili olan, aslında Abdera’nın yerlisi Protagoros ve onun hemşehrisi Demokritos da büyük kuşağın içinde sayılmaktadır.

Bunlar, dil, görenek ve yasa gibi insan kurumlarının büyüklü tabular niteliğini taşımadıkları, tam tersine insan tarafından yapıldıkları, doğal değil uylasımsal oldukları öğretisini formüleştirmişler ve aynı zamanda, onlardan bizim sorumlu olduğumuzu da ısrarla belirtmişlerdir. Sonra, kölelik aleyhtarlığının, akılcı bir korumacılığın ve milliyetçiliğın kabul edilemezliğinin temel düşünce dayanaklarını, yani evrensel insanlık imparatorluğu öğretisini geliştiren Gorgias-Alkidamas, Lykophron ve Antisthenes - okulu vardı ve belki de hepsinden büyüğü, insan aklına inanmamız ama aynı zamansa dogmatizmden kaçınmamız gerektiğini; mitologyadan da, yani teoriye ve akla güvenmezlikten de, bilgeliği putlaştıranların büyücü tutumundan da uzak durmamız gerektiğini, başka bir anlatımla, bilim ruhunun eleştirme olduğunu öğreten Sokrates vardı”³⁰⁷. Popper bütün bu büyük filozofların eleştirel ve akılcı geleneğın kurulmasının temel taşlarını oluşturan insanlar olduklarını ve “açık toplum”un mimarları olduklarını belirtmektedir.

Popper, yukarıda bahsettiğimiz gibi açık toplumun eski Yunanla beraber başladığını ve bugün emekleme döneminde de olsa “kapalı toplumun sözde masumluk ve güzelliğine artık geri dönemeyiz. Cennet düşümüz yeryüzünde gerçekleştirilemez. Bir kez

³⁰⁷ A.g.e., s.177-178

aklımıza güvenmeye ve eleştirme yetilerimizi kullanmaya başlayınca, bir kez kişisel sorumluluklarımızın sesini ve onunla birlikte bilgiyi ilerletmeye yardım etmenin sorumluluğunu duyunca, artık bir daha kabile sihrine kayıtsız boyun eğme durumuna düşemeyiz(...) Dönersek, yolun en başına, hayvanlığa kadar dönmemiz gerekir (...) Hayvanlara dönmek mümkündür. Fakat insan kalmak istiyorsak, o vakit bir tek yol vardır, açık toplumun yolu. Bu durumda, ne kadar akla sahipsek onun hapsini hem güvenliği, hem de özgürlüğü sağlamak için plan yapmakta kullanarak bilinmeyene, belli ve güvenli olmayana doğru ilerlememiz gerekir.”³⁰⁸

3. Açık Toplumda Devlet

Popper’in devlet kelimesinden anladığı “örgütlenmiş ve hatta merkezileşmiş siyasal iktidar”dır.³⁰⁹ Popper , devletin kaynağı, doğuşu ve anlamı gibi meselelerle ilgilenmez. Ona göre: “Devlet nedir?, devletin gerçek doğası, asıl anlamı nedir”? gibi özcü sorulara cevap verilmeye kalkışılmamalıdır. “Devlet nasıl çıktı, siyasal kökeninin kaynağı nedir? gibi tarihsici soruları da cevaplandırmaya çalışmamak gerekir. Sorularımızı şöyle koymamız gerekir: “Biz devletten ne bekliyoruz”? Devlet etkinliklerinin meşru amacı olarak nelerin sayılmasını bekliyoruz? “Temel siyasal taleplerimizi bulmak için de şöyle diyebiliriz.” İyi düzenlenmiş bir devlette yaşamayı, devletsiz, yani anarşi içinde yaşamaya neden yeğliyoruz? “Soruları sormanın akla uygun yolu budur. Bunlar, bir teknologun herhangi bir siyasal müesseseyi kurmaya ya da yeniden düzenlemeye girişmeden önce mutlaka sorması gereken sorulardır.”³¹⁰

“Genel olarak devletin görev ve yetkilerinin, özel olarak da devletin iktisadi alana ilişkin görev ve yetkilerinin genişliği ve sınırları bugün de tartışılan ve çeşitli ideolojiler arasında ciddi görüş ayrılığı noktası oluşturan çok önemli bir konudur. Klasik liberalizm “en iyi devlet, en az karışan devlettir” ilkesinden hareket ederek

³⁰⁸ A.g.e., s.190-191

³⁰⁹ A.g.e., s 226

³¹⁰ A.g.e., s.112

devletin görev ve yetki alanını, kişi hürriyetlerinin korunabilmesi, amacıyla elden geldiğince sınırlı tutmaya çalışırken, sosyalizm ise her şeyi devletin (toplumun) görev ve yetki alanına dahil etmektedir. Popper'in ifadesiyle, "dizginsiz kapitalizm" kişisel hürriyetlerin iktisadi güç çevrelerince baskı altına alınmasını önlemede başarısız kalmaktadır. Halbuki, özgürlüklerin korunması için "ekonomsal gücün siyasal güce üstün çıkmasına izin verilmemeli; gerekirse onunla savaşılmalı ve siyasal gücün kontrolü altına alınmalıdır. "Diğer yandan," marksistler de devlet gücünü, devletin görev ve yetkilerini gereğinden çok artırmanın kişisel özgürlükler için getirebileceği tehlikeleri yeterince kavrayamamışlardır. Onlar, devlet gücünün "ancak burjuvaların elinde olursa kötü olduğu görüşünü" savunmakta ısrar etmişler, "her türlü gücün, en az ekonomsal güç kadar siyasal gücünde tehlikeli olduğunun farkına varamamışlardır. " Halbuki, "devlet gücü her zaman gerekli olmakla birlikte tehlikeli olan bir güç olarak kalacaktır. "³¹¹ Popper, "her türlü denetim altında olmayan gücün tehlikelerini"³¹² işaret etmekte ve devletin gerekliliğini yukarıda aktardığımız gibi kabul ederek, denetlenen ve denetlenebilen bir devlet öngörmektedir.

Popper, devlete biçtiği fonksiyonlar ve verdiği şekiller açısından devleti şu şekillerde görmek istemektedir: Korumacı, araya girmeci ve denetlenen.

3.1 Korumacı Devlet

Popper'in devletin doğası (özcülük)ve devletin kaynağı (tarihsicilik) gibi konularla ilgilenmediğini daha önce belirtmiştik. Popper'in temel problemi "Bir devletten beklenen nedir? Devletin meşru amaçları olarak nelerin sayılması gerekir?" gibi daha önceki konularda da hakim olan metodolojik adcılığıdır. Popper bu sorulara "korumacı devlet" anlayışını da tasvir eder şekilde şu karşılığı vermektedir: "Devletten korumasını istiyorum, yalnız beni değil, başkalarını da. Kendi özgürlüğümün ve başka kimselerin özgürlüklerinin korunmasını talep ediyorum. Daha güçlü yumrukları yahut

³¹¹ KOZAK, İbrahim Erol, İbn-i Haldun'a Göre İnsan, Toplum, İktisat, Pınar Yayınları, İstanbul 1984, s.334

³¹² POPPER, Karl, a.g.e., C.2.,s.119

daha büyük silahları olan herhangi birinin lûtfuyla yaşamak istemiyorum. Başka bir şekilde de söylemek gerekirse, başka insanların saldırısına karşı korunmak istiyorum. Saldırma ile savunma arasındaki ayrımın tanınmasını ve savunmanın, örgütlenmiş devlet gücüyle desteklenmesini arzuluyorum. Ben, özgürlüğüme bir takım sınırlar konulmasının zorunlu olduğunu bildiğim için kendi hareket özgürlüğümün devlet tarafından bir miktar kısıtlanmasına döndüğünden razıyım. Yeter ki, bana kalan özgürlüğün korunacağını bileyim; örneğin devletin herhangi bir saldırıya karşı savunmayı desteklemesini istiyorsam kendi saldırma “özgürlüğünden vazgeçmem gerekir. Fakat, devletin temel amacının, yani öteki yurttaşlara zararı dokunmayan özgürlüklerin korunmasının hiç gözden kaçırılmamasını da isterim. Böylece, devletin yurttaşların özgürlüklerini olabildiğince, eşitlikle sınırlamasını ve eşit bir özgürlük sınırlamasını gerçekleştirmek için zorunlu olanın ötesine geçilmemesini isterim” demek suretiyle Popper, klasik liberalizmin “sınırlı devlet” anlayışından uzaklaşmakta ve sosyal liberalizmin fonksiyonel devlet anlayışına yaklaşmaktadır. Popper bilhassa “Korumacılık” kavramının liberal gelenekte çağrıştırdığı kötü anlamı şu şekilde izah yoluna gitmektedir. “Korumacılık terimi, çoğucası, özgürlüğe karşı yönelimleri betimlemekte kullanılmıştır. İktisatçı, korumacılıktan, belli endüstriyel çıkarların rekabete karşı korunması politikasını anlar; ahlakçı ise; aynı sözle, devlet görevlerinin halk üstünde maneviyatçı bir denetim kurmaları istemini anlatır. Benim korumacılık dediğim siyaset teorisinin, bu yönelimlerin hiç biriyle bağıntılı olmamasına ve temelinde liberal bir teori olmasına rağmen, genellikle, ama pek doğru olmaksızın “laissez faire” (bırakınız yapsınlar) denilen kesin karışmazlık politikası ile de hiçbir ilgisi yoktur. Liberalizm ile devlet karışması birbirinin karşıtı değildir. Tam tersine, özgürlüğün hiç bir çeşidi, devlet tarafından güven altına alınmadıkça mümkün olamaz.”³¹³

Popper, sınırsız özgürlük ve hoşgörünün yol açtığı paradokslara yine korumacı devlet anlayışı çerçevesinde çözüm bulmaktadır. Özgürlüklerin ve hoşgörünün sınırlanması ve devlet tarafından korunması görüşü ile, Popper, klasik liberalizmin negatif özgürlük

³¹³ POPPER, Karl, a.g.e., C.1.,s.112-113

anlayışından ayrılmakta ve daha çok sosyal liberalizmin pozitif özgürlüğüne referans vermektedir.

Popper, özgürlüğün bir kez sınırlandırılmaya başlandı mı bütün özgürlük ilkesinin çökeceği yolundaki itirazlara şu cevabı vermektedir; “Korunması devletin görevi olan özgürlüğü tehlikeye atmadan, yurttaşlara bırakılabilecek özgürlüğün tam derecesini saptamak besbelli güçtür. Fakat bu dereceye aşağı yukarı yaklaşan bir şeyin saptanabileceğini deney, yani demokrat devletlerin var oluşu göstermektedir. Aslında, bu yaklaşık saptama süreci demokrasilerde yaşamının başlıca görevlerinden biridir. Bu, güç bir süreçtir, fakat güçlükleri bizi temel taleplerimizde bir değişiklik yapmaya zorlayacak kadar büyük değildir.“ Özgürlüğe konulacak sınırlar, katı ve kuru bir formülle çözülemez. Ancak, daima sınır olaylarının çıkacağı gerçeği memnunlukla karşılanmalıdır; çünkü bu çeşit siyasi sorunların ve siyasi çatışmaların dürtüsü olmazsa “insanların özgürlükleri için dövüşme heveslerinin kırılacağını bunun da özgürlüklerin tamamen ortadan kalkacağını belirterek “açık toplum” un fert tipini de tarif etmektedir: Yani özgürlük için savaşan, açık toplum için savaşan fertler.³¹⁴

Özgürlüklerin sınırlandırılması hususunda adalet ilkesine dikkatlerimizi çekmekte ve “Devlet” toplumsal yaşam için gerekli olan özgürlüklerin kısıtlanması konusunda tüm yurttaşlara karşı eşit davranılmasını “ sağlamalıdır. Güçlülerin, zayıflara karşı bu güçlerini kötüye kullanmalarının ve ekonomideki keyfililiklerin denetlenmesine yönelik devlet desteği Popper’e tümüyle haklı bir müdahale olarak görülmektedir.³¹⁵

Kısaca, Popper “devletin güven altına alınmadığı bir özgürlük olamayacağı gibi herkese doğru dürüst bir güvenlikte, ancak özgür yurttaşların denetlediği bir devlet tarafından sağlanabilir”³¹⁶ demek suretiyle özgürlüklerin teminatını devlet olarak görmekte ancak, devletin de mutlaka denetlenmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

³¹⁴ A.g.e.,s.113-114

³¹⁵ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.105

³¹⁶ POPPER, Karl, a.g.e., C.1.,s.114

3.2 Denetlenen Devlet

Popper, yöneticilerin ve güçlerinin sınırlanmasını ve kötü yöneticilerin yönetimden uzaklaştırılmalarını sağlayacak kurumlar kurulmasını istemekte ve bilhassa devletin ekonomik gücünün denetlenmesi konusunda “önlemeye çalışacağımız şey, yöneticilerin güçlerinin artmasıdır. İnsanlara ve onların keyfiliklerine karşı tedbirli olmamız gerekir. Bazı kurum türleri insana keyfi yetkiler verebilir, başkaları bunları esirgeyebilir.”³¹⁷ “Demokrasi, halkın hükümetlerini yargılamak ve düşürmek hakkı, kendimizi siyasal gücün kötüye kullanılmasına karşı korumakta kullanabileceğimiz tek silahtır; bu yöneticilerin, yönetilenler tarafından denetlenmesidir ve siyasal güç ekonomik gücü denetleyebildiğine göre siyasal demokrasi aynı zamanda yönetilenlerin ekonomik gücü denetlemelerine de imkan verir. Demokratik denetim olmazsa hükümetlerin siyasal ve ekonomik güçlerini vatandaşlarının özgürlüğü ve korunmasından çok farklı amaçlar uğruna kullanmaması için hiç bir neden kalmaz”³¹⁸ demek suretiyle, Popper, yukarıda belirttiğimiz şekilde devletin siyasi ve ekonomik gücünün denetlenmesinin imkan dahilinde olduğunu ve bu denetimin de yönetilenler tarafından gerçekleştirilebileceğini bunun da ancak demokratik bir sistemde gerçekleşebileceğini kabul etmektedir.

“Toplumsal eşitliği sağlamak bahanesiyle iktidara gelenlerin kendi ayrıcalıklarını artıracaklarından kuşku duyan Popper, toplumsal yetkilerin artmasını ancak bu yetkileri denetleyecek kurumların da aynı oranda artması şartıyla kabul ediyor. Başka bir deyişle, devletin siyasi alanda denetlenmesinin yoğunlaştırılmasıyla dengelenecektir. 1986’da *Revue Economique*’de yapılan bir söyleşide Popper, “bürokrasinin kanserli hücrelerin çoğalmasına benzer genişlemesi” karşısında duyduğu dehşeti dile getirerek, bürokrasinin yurttaşlara tiranca bir baskı yaptığını hatta kendi memurlarını dahi sindirdiğini ve olumlu düzenlemeleri felç ettiğini söylemektedir.”³¹⁹

³¹⁷ A.g.e, C.2, s.127

³¹⁸ A.g.e., s.117

³¹⁹ BAUDOUIN, Jean, a.g.e., s.105

Popper, "devlet gücü her zaman gerekli olmakla birlikte tehlikeli olan bir güç olarak kalacaktır. Ama bu uyanık olmazsak ve bir yandan da demokratik kurumlarımızı kuvvetlendirmesek özgürlüğümüzü yitirebileceğimizi söylemekte ve özgürlük paradoksundan kurtulmak için devlete verilen planlama yetkisinin "devlet planlaması paradoksuna" yol açacağına işaret etmektedir. Ona göre, "çok şeyi planlarsak, devlete çok yetki verirsek özgürlük elden gider, o da planlamanın sonu olur." ³²⁰

3.3 Araya Girmeci Devlet

Popper, devlet ile pazar arasında tercihi yapmayı her zaman reddetmiştir. Hiç bir zaman devletin yıkılmasında ve pazarın mantıksız bir şekilde yüceltilmesinde kararlı bir "neo-liberal" olmamıştır. Aynı zamanda, lütufkar devlet gelişmesinin kaçınılmaz olarak sahip olduğu bürokratik sapmalardan çok korkuyordu. Arkadaşı ve yurttaşı Hayek'i "toplumsal hukukun aldatmacaları" na karşı suçlamasında kesinlikle izlemeyecektir, fakat aynı şekilde herhangi bir yeni sosyal demokrasinin ideologu olarak da görünmek istemeyecektir. Popper kendisini soğuk gelenekselcilik ve ihtilalci ütopyadan uzaklaştıran ihtiyatlı bir reformculuğu da daima uygun bulacaktır ³²¹.

Popper, sınırsız özgürlük paradoksuna işaret ettikten sonra onun bir parçası sayılan ekonomik özgürlük paradoksuna temas eder. Popper bu paradoksa karşılık devletin plana bağlı olarak araya girme düzenini teklif eder.

Ekonomik araya girme sürecini ikiye ayırır; "Bunlardan biri koruyucu kurumlardan, örneğin, bir malın, yada hayvanın sahibinin yetkilerini sınırlayan yasalardan meydana gelen bir "hukuksal çerçeve" kurmaktır. İkinci yol, devlet organlarına belli sınırlar içinde yöneticiler tarafından o sırada ortaya konmuş amaçları gerçekleştirmek için gerekli gördükleri gibi davranmak yetkisini vermektir." Popper, araya girmeci iki yöntemden birincisini, "kurumsal" yada "dolaylı" araya girme, ikincisini ise "kişisel"

³²⁰ POPPER, Karl, a.g.e., C.2.,s.120

³²¹ BAUDOUIN, Jean, a.g. m., s.52

yada “dolaysız” araya girme olarak tanımlıyor. Popper, “Demokratik araya girmeciliğin izleyeceği yöntemin mümkün olduğu zaman birinci yöntemi uygulamak ve ikinci yöntemin kullanılmasını ancak birinci yöntemin yetersiz olduğu durumlara inhisar ettirmek olduğu ortadadır. Bu durumlara örnek olarak bütçeyi göstermekte ve “bu, başbakanın neyin adil olduğu hakkındaki duygu ve tercihinin ifadesidir. Bunalımları önlemek için alınacak tedbirlerin de, her ne kadar hiç istenmeyen bir durum olsa bile, bu nitelikte olması gerekebileceği düşünülebilir” demektedir.³²²

Popper, bölük pörçük toplumsal mühendislik açısından, sınamalar sonucunda düzeltmelere imkan sağlayan birinci yöntemi daha uygun bulmaktadır: “Siyasal etkenliklerimize sına ve yanılma yönteminin uygulanmasını ancak o mümkün kılar. Uzun vadelidir; ama, kalıcı olan hukuksal düzende istenmeyen ve öngörülemeyen sonuçları önlemek, çerçevenin başka yerlerinde oluşan değişiklikleri dengelemek için yavaş yavaş değiştirilebilir. Belli bir amacı gerçekleştirmek niyetiyle araya girdiğimiz zaman gerçekten ne yaptığımızı, sına ve inceleme sonucunda öğrenmemize o imkan verir.

Bunun aksine, kişisel araya girme yöntemi toplum hayatına daima artan bir güvensizlik sokacak ve toplum hayatının güvensiz usdışı olduğu duygusunu uyandıracaktır. Bir kez kabul edilmiş bir yöntem haline geldi mi, takdire bağı güç kullanılmasının çok çabuk artması muhtemeldir. Çünkü düzeltmeler gerekecektir ve ihtiyari tedbirleri kurumcu yöntemlerle düzenlemek mümkün olmaz. Bu eğilim, düzenin akıl dışı niteliğini çok arttıracak ve bir çok kişide sahne arkası güçlerin var olduğu kanısını uyandırarak onların fesatçı toplum kuramına ve onun bütün sonuçlarına dedikodulara ulusal, toplumsal ve sınıfsal düşmanlıklara açık olmalarına yol açacaktır.”³²³

Görüldüğü üzere Popper, paradokslardan kurtulabilme ve özgürlüklerin korunması noktasında reformcu ve rasyonel ölçülere uyduğundan kurumsal olanı tercih ediyor. Popper, araya girmeci devlet anlayışı ile klasik liberalizmin serbest piyasa ve ekonomi

³²² POPPER, Karl, a.g.e., C.2.,s.121-122

³²³ A.g.e., s.122-123

görüşünden ayrı bir şekilde sosyal demokrasinin düzeltici bir unsuru olarak gördüğü planlama ve dengeleme görevlerini devlete, "kurumcu ekonomik araya girmeci" bir fonksiyon olarak vermekte ve özgürlüklerin de ancak bu şekilde korunabileceğini iddia etmektedir.

Popper, ekonomik araya girmecilik kavramının sonuçlarını bilhassa marxizme ve onların kehanetlerine tarihi bir vakıa olarak ileri sürmekte ve Marx'ın "vahşi kapitalizm" dediği şeyin bu şekilde ortadan kalktığını ve hatta Marx'ın talep ettiği pek çok sosyal güvenlik tedbirlerinin de sosyal ve iktisadi hayatta mevcut olduğunu, ancak vahşi kapitalizmin ortadan kalkmasıyla birlikte Marx'ın komunizminin de gerçekleşmediğini örnekleriyle ortaya koymaktadır. Bununda devletin ekonomik araya girmeciliği ile sağlandığını belirtmektedir.

Kısaca, Popper klasik liberalizmin sınırlı ve en az yöneten devlet modelini sakıncalı bulmakta, yerine "ekonomik ve siyasi araya girmecilik" dediği modelde; düzenleyici ve gerektiğinde planlayıcı bir devleti öngörmekle beraber bunun sınırlarının da çok hassas bir şekilde belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

SONUÇ

Demokrasi, insanoğlunun her alanda en iyiyi ve güzeli arama hususundaki gayretinin siyasetteki tezahürüdür. Yöneten-yönetilen ilişkisi insanların toplum halinde yaşamaya başlamalarından bu yana değişik şekillerde oluşmuştur. Demokrasi de bu yönetim şekillerinden insanların bu güne kadar keşfettikleri en iyi yönetim anlayışı olarak kabul edilmektedir.

Demokrasinin tarihi oldukça eski olmasına rağmen tarihteki Atina ve Roma örneklerinden başka 18. yy'a kadar insanlığın gündemine fazla girmemiştir. 18. yy'da Avrupa'daki sosyal sınıflar arasındaki mücadelenin bir sonucu ve bir uzlaşma aracı olarak önem kazanmış ve bugün de o önemini artan bir şekilde devam ettirmektedir. Bunu demokrasinin teoride ve uygulamada çok zengin bir çeşitlilik arzemesinden de anlayabiliyoruz. Bu çok çeşitlilik demokrasinin tanımlanması ve tanınması konusundaki pek çok problemi de beraberinde getirmektedir. Bugün tek bir demokrasi anlayışından ve uygulamasından bahsedemiyoruz.

Demokrasinin tanımlanmasındaki bu karışıklığın çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan ilki; demokrasinin otoritenin kaynağı, otoritenin amaçları ve otoritenin kuruluşundaki yöntemler olmak üzere üç değişik şekilden birisiyle tanımlanmasındandır. Bir diğer sebep ise demokrasinin bir yönetim şekli olarak görülmesinin yanında demokrasinin belli bir hayat tarzını oluşturan toplumsal bir süreç olarak iki değişik şekilde anlaşılmasındadır.

G. Sartori demokrasiyi, hiçkimsenin kendi kendini seçemeyeceği, hiçkimsenin kendini yönetme yetkisi ile donatamayacağı ve dolayısıyla denetimsiz ve şartsız bir iktidar iddiasında bulunamayacağı bir sistem olarak tanımlar. Robert Dahl ise demokrasi için yedi kurumun gerekliliğini şart koşar. Bunlar; 1. Seçilmiş görevliler, 2. Özgür ve adil seçimler, 3. Kapsayıcı seçme hakkı, 4. Mevki için yarışma hakkı, 5. İfade özgürlüğü, 6. Alternatif enformasyon, 7. Örgütsel özerklik.

S. M. Lipset demokrasiyi, yöneticileri değiştirmek için anayasaya uygun düzenli imkânlar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun olabildiğince geniş kısmının, siyasal iktidar için yarışanlar arasından bir seçme yaparak siyasi kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma olarak görür. Schumpeter ise demokrasiyi siyasi iktidarın değiştirildiği bir yöntem olarak seçim sistemine indirger.

Saydığımız bu demokrasi anlayışlarından bir başkası da konumuz olan Popper'in demokrasi anlayışıdır. Popper'in demokrasi anlayışının en önemli tarafı belki de bilim felsefesindeki terminolojisini ve metodolojisini siyaset felsefesine ve demokrasi anlayışına da yansıtması ve onlarla temellendirmesidir. Onun demokrasiden anladığı "açık toplum" dediği toplum modelidir. Diğer klasik ve liberal demokrasilerde paradokslar görür ve bu paradokslardan arınmış bir demokrasi anlayışı oluşturmaya çalışır. Onun için demokrasi, kelime olarak hiç önemli değildir. Eğer demokrasiden yana tavır koymuşsa bunun sebebi açık topluma ve onun kurumlarına imkân veren tek sistem olmasındandır. Bu sebeple demokrasi onun için uğrunda ölmeye değecek kadar önemlidir. Çünkü o, demokrasi ile beraber herşeyin de ortadan kalkacağına inanmaktadır.

Popper, bilim felsefesinin bir yansıması olarak, siyasette de ayakları yere basan, somut ve daha pragmatik bir yol izlemektedir. Paradoksal durumlara düşmeden demokrasiyi sorun çözüme sürecinde en uygun zemin oluşturan ve "açık toplum" anlayışına en yakın sistem olarak görüyor. Temelde bilimle ortak bir kökene bağlı gördüğü liberal anlayışı kabul etmekle beraber sosyal demokrasinin kimi kurum ve anlayışlarını da kullanmaktan çekinmiyor. Dolayısıyla onun "açık toplum" anlayışını tek bir sıfatla tanımlayamıyoruz ve J.Boudouin'in tabiriyle "popperyen demokrasi" olarak nitelendirebiliyoruz. Bu da demokrasinin tanımlar zincirine yeni bir halka olarak eklenmiş oluyor.

Son olarak diyebiliriz ki, günümüzde kutsanan, her derde deva gibi görülen ve her topluma uygulanmaya çalışılan demokrasiyi anlamak için Popper'in görüşlerinin mutlaka incelenmesi gerekmektedir. O, demokrasiyi batı medeniyetinin bir ürünü

olarak görür ve daha emekleme döneminde olduğunu söyler. Bu sebeple batının haricindeki toplumlar, batı tarzı demokrasilere benzemeye çalışmak yerine Popper'ın demokrasiyi sorun çözme süreci anlayışını daha çok dikkate almalıdırlar. Henüz demokrasiden daha iyi bir sistem keşfedilmediğine göre sosyal, kültürel ve iktisadi farklılıkları göz önünde tutarak, demokrasiyi bir sorun çözme aracı olarak temel hak ve hürriyetlerin tanınması ve halkın siyasi karar mekanizmasında daha katılımcı bir hakka sahip olması hedeflerinin ancak, demokratik bir sistemde olabileceği düşüncesi ile herkes kendi demokrasisini kurmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKYOL, Taha. Bilim ve Yanılgı. İstanbul: Milliyet Yayınları. 1997.
- ATEŞ, Toktamış. Demokrasi. Ankara: Ümit Yayınları. 1994
- BARBER, Benjamin. Güçlü Demokrasi. Çev: Mehmet Beşikçi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1995.
- BARRY, Norman. Yeni Sağ. Çev: Cevdet Aykan. Ankara: TİSAMAT. 1989.
- BAUDOUIN, Jean. Karl Popper. Çev: Bülent Gözkan. İstanbul: İletişim Yayınları. 1993.
- ÇAM, Esat. Siyaset Bilimine Giriş. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fak. Yayınları 1981.
- DAHL, Robert. Demokrasi ve Eleştirileri. Çev: Levent Köker. Ankara: Yetkin Yayınları. 1996.
- ERDOĞAN, Mustafa. Anayasal Demokrasi. Ankara: Siyasal Kitabevi. 1996.
- FUKUYAMA, Francis. Tarihin Sonu ve Son İnsan. Çev: Zülfü Dicleli. İstanbul: Semavi. (Tarihsiz)
- GÜZEL, Cemal. Sağduyu Filozofu: POPPER. Ankara: Bilim ve Sanat. 1996.
- KAPANI, Münci. Politika Bilimine Giriş. İstanbul: Bilgi Yayınevi. 1988.
- KIŞLALI, Ahmet Taner. Siyasal Çatışma ve Uzlaşma. Ankara: İmge Kitabevi. 1993.
- KOZAK, İbrahim Erol. İbn-i Haldun'a Göre: İnsan, Toplum, İktisat. İstanbul: Pınar Yayınları . 1984.
- KÖKER, Levent. Demokrasi Üzerine Yazılar. Ankara: İmge Kitabevi. 1992.
- KÖKER, Levent. İki Farklı Siyaset. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1990.
- LİPSET. S. M. Siyasal İnsan. Çev: Mete Tunçay. Ankara: Teori Yayınları. 1986.
- MAGEE, Bryan. Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı. Çev: Mete Tunçay İstanbul: Remzi Kitabevi. 1990.
- POPPER, Karl. Açık Toplum ve Düşmanları. Çev: Harun Rızatepe. İstanbul Remzi Kitabevi. C.2. 1994.
- POPPER, Karl. Açık Toplum ve Düşmanları. Çev: Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi. C. 1, 1994

POPPER, Karl. Tarihselciliğin Sefaleti. Çev: Sabri Orman. İstanbul: İnsan Yayınları.1995.

SARICA, Murat. Siyasi Düşünceler Tarihi. İstanbul: Gerçek Yayınevi.1993.

SARTORI, Giovanni. Demokrasi Teorisine Geri Dönüş. Çev: Tuncer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan. Ankara: T.D.V.1993.

SAYBAŞLI, Kemali. Siyaset Biliminde Tcmel Yaklaşımlar. Ankara: Birey ve Toplum. 1985.

SEZEN, Saim. Seçim ve Demokrasi. Ankara: Gündoğan. 1994.

SUNAR, İlkey, Düşün ve Toplum. Ankara: Kültür Bakanlığı. 1979.

TANILLI, Server. Devlet ve Demokrasi. İstanbul: Cem Yayınevi. 1993.

TOCQUEVILLE De Alexis. Amerikada Demokrasi. Çev: İhsan Sezal, Fatoş Dilber. Ankara: Yetkin Yayınları.1994.

TURHAN, Mehmet. Siyaset ve Anayasa Ankara: Gündoğan. 1995.

TÜRKDOĞAN, Orhan, Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolijisi, İstanbul: M.E.B.Yayınları.1995.

YAYLA, Atilla. Liberalizm, Ankara: Turhan Kitabevi. 1992

MAKALELER

AKTAN, Coşkun Can. Liberal Düşünce Okulları ve Hayek. Türkiye Günlüğü. S.23.Yaz1993.s.72-81.

BAUDOUIN, Jean. Karl Popper: Muhafazakar mı? Hayır. Çev: Eriman Topbaş. Türkiye Günlüğü.S.34. Mayıs-Haziran.1995.s.52.

BERGER, Peter L. Günümüz Dünyasında Demokrasi. Çev: Cevdet Aykan. Sosyal ve Siyasal Teori. Der: Atilla Yayla Ankara: Siyasal.Kitabevi.1993.s.31-37.

BRACHER, Karl Dietrich. Demokrasi Ahlakı Üzerine Düşünceler. Çev: Hüseyin Bağcı. Sosyal ve Siyasal Teori. Der: Atilla Yayla. Ankara: Siyasal Kitabevi. 1993. s.69-79.

CRANSTON, Maurice. İnsanın Hakları Nelerdir?. Çev: Atilla Yayla. Sosyal ve Siyasal Teori. Der: Atilla Yayla. Ankara: Siyasal Kitabevi.1993. s.251-256.

CROWDER , George. Çoğulculuk ve Liberalizm. Çev: Levent Korkut. Diyalog Dergisi. S.1.Yıl:1996.

ERDOĞAN, Mustafa. Liberalizm, Muhafazakarlık ve Türk Sağı. Türkiye Günlüğü. S.16.Güz 1991. s.44-56.

HUNTINGTON, Samuel. Üçüncü Demokrasi Dalgası. Çev: Eralp Yalçın. Sosyal ve Siyasal Teori. Der: Atilla Yayla. Ankara: Siyasal Kitabevi. 1993. s.80-98.

KIŞLALI, Ahmet Taner. Eski Yunan da Demokrasi ve Demokratik Düşünce. Amme İdaresi Der. C.17. S. 1. Yıl: 1984. s.63-64.

KÖKER, Levent. Radikal Demokrasi. Diyalog. S.14.Yıl:1996.s.109-115

LECORT, Dominique, Ne Marx, Ne Freud. Çev: Eriman Topbaş. Türkiye Günlüğü. s.30. Yıl: 1994.s.45-48.

LIPSON, Leslie. Demokrasinin Felsefesi. Çev: Mustafa Erdoğan. Sosyal ve Siyasal Teori. Der: Atilla Yayla. Ankara: Siyasal Kitabevi. 1993.s.16-22.

ÖZBUDUN, Ergun. Demokrasi Nedir? Ne Değildir?. Egevizyon. S.14.Yıl.1997. s:12-13.

ÖZER, İnan. Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler. H.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi. C.14.,S.1,Yıl:1996.s.71-94.

POPPER, Karl. Açık Toplum ve Düşmanlarına Yeniden Bakış. Çev: İhsan Duran Dağı. Sosyal ve Siyasal Teori. Der: Atilla Yayla. Ankara: Siyasal Kitabevi. 1993. s.23-30.

QUINTON, Anthony, Karl Popper: Özler Olmadan Siyaset. Çev: Tuğrul Eryılmaz. Çağdaş Siyaset Felsefecileri. Der: Anthony De Crespigny, Kenneth R.Minoque. İstanbul: Remzi Kitabevi.1981.

RAND, Ayn. İnsanın Hakları. Çev: Atilla Yayla. Sosyal ve Siyasal Teori. Der: Atilla Yayla. Ankara: Siyasal Kitabevi. 1993. s.257-264.

SAĞ, Vahap. Neo Pozitivizm ve K.Popper. C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi. S.14. Yıl:1991,s.80-85.

SCHERMİTTER, Philippe Karl, Terrylyn. Demokrasi Nedir?Ne Değildir?.Çev:Levent Gönenç. Sosyal ve Siyasal Teori. Der: Atilla Yayla. Ankara: Siyasal Kitabevi. 1993.s.3-15.

TINAR, Mustafa Yaşar. Karl R. Popper ve Açık Toplum. Egevizyon.S.14. Yıl.1996.s.15-16.

TÜRKKAN, Erdal. İktisadi Liberalizm, Sosyal Adalet ve Demokrasi. Sosyal ve Siyasal Teori. Der: Atilla Yayla Ankara: Siyasal Kitabevi.1993.s.186-192.

TÜRKÖNE, Mümtazer. Ekonominin Sağı. Türkiye Günlüğü. S.17., Kış 1991.s.67-71.

VERGİN, Nur. Demokrasi ve Sivil Topluma. Yeni Türkiye. S.1., Yıl: 1994., s.9-10.

YAYLA, Atilla. Liberalizme Bir Bakış. Türkiye Günlüğü. S.17., Kış 1991., s.32-63.

YURDUSEV, Nuri. Liberalizmin Türkiye Atağı. Türkiye Günlüğü. S.22. Bahar 1993. s.103-115

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Tokat'ın Zile ilçesinde dünyaya geldi. İlk, orta ve lise tahsilini Zile'de tamamladı. 1989 yılında Sclçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nü kazanarak, 1993 yılında aynı bölümden mezun oldu. 1995 yılında Niğde Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler A.B.D Araştırma Görevliliği imtihanını kazandı. Halen aynı görevde bulunmaktadır.

Yüksek Lisans çalışmasına 1996 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi A.B.D 'da başladı. Tez aşamasında bulunmaktadır.

